

Siri Grøvnes Solheim

Avvikende hjemløs- en rolle uten verdighet?

Om maktrelasjoner og verdighet i møtet mellom hjemløse og hjelpeapparat i USA

Masteroppgave i sosialantropologi

Trondheim, våren 2011

Forord

Jeg vil rette en stor takk til min veileder, Bjørn Erring, for gode råd og tilbakemeldinger gjennom hele prosessen. Våre møter har bidratt til å holde motivasjonen oppe, og fått det å skrive masteroppgave til å virke overkommelig.

Takk til min familie, og da spesielt min søster Gro, for hjelp med gjennomlesning av oppgaven. Takk også til Øyvind for uunnværlig hjelp med oppgavens layout og alle tekniske problemer som har oppstått underveis.

Til slutt vil jeg rette min takknemlighet til alle informantene, både hjemløse og ansatte, for å ha gitt meg muligheten til å gjennomføre et spennende feltarbeid.

1. Innholdsfortegnelse

1	INTRODUKSJON	1
1.1	BAKGRUNN FOR OPPGAVEN	1
1.2	PROBLEMATISERING AV TEMA	2
1.3	AVGRENSING AV OPPGAVENS OMFANG	3
1.4	BETYDNINGEN AV ET HJEM	4
2	BAKGRUNNSINFORMASJON:	6
2.1	STATISTISK OVERSIKT	6
2.2	GENERELT OM PATH	9
3	POSISJONERING I FELT OG METODE.	12
3.1	FREMGANGSMÅTE	12
3.2	POSISJONERING	15
3.3	PROBLEMER OG BEGRENSINGER VED FELTARBEIDET	16
3.4	ETISKE REFLEKSJONER	17
4	AMERIKANSK IDEALISME	20
4.1	HABITUS	20
4.2	HEGEMONI	20
4.3	GOVERNMENTALITY	21
4.4	NEOLIBERALISME	22
4.5	DEN AMERIKANSKE IDEALISMEN	23
4.6	DOWNWARD MOBILITY- TAP AV SOSIAL STATUS	24
4.6.1	<i>Judy- et eksempel på downward mobility</i>	25
4.7	DET AMERIKANSKE MARERITTET	26
5	MAKT	28
5.1	MAKTBEGREPET	28
5.2	EN DAG PÅ PATH	29
5.3	KLIENTBEGREPET; ULIKE PERSPEKTIVER	31
5.4	DOROTHY; ET "TYPISK" TILFELLE	34
5.5	SOSIAL VS. ØKONOMISK UTVEKSLING	37
5.6	HOLDNINGER SOM VAR MED PÅ Å UNDERBYGGE ET SKJEVT MAKTFORHOLD	41
5.6.1	<i>PATH Finders workshop</i>	41
5.7	STATISTIKKER OG BYRÅKRATI	43
6	MEDIKALISERING OG KRIMINALISERING AV HJEMLØSE.	48
6.1	MEDIKALISERING	48
6.2	KRIMINALISERING	50
6.3	MEDIKALISERING AV HJEMLØSE SOM PRAKSIS	52
6.3.1	<i>'Staff meeting'</i>	55
6.3.2	<i>Velkomstmøte</i>	56
6.4	LEGITIMERING AV EKSISTERENDE PRAKSIS	59
6.4.1	<i>Rhonda- en klient som ikke ville samarbeide</i>	60
6.5	ANSATTES HOLDNINGER- OPPSUMMERING	61
7	STEREOTYPER, STIGMA OG ROLLEHÅNDTERING	64
7.1	PERSPEKTIVER PÅ ROLLER OG STEREOTYPER	64
7.2	HÅNTERING AV STIGMA	65
7.3	ÅPENT VS. SKJULT STIGMA	68
7.4	FORVALTNINGEN AV IDENTITET I EN "LIMBOTILSTAND"	69
7.5	STRATEGI	71
7.5.1	<i>Et tilfelle av 'opting out'</i>	73
7.5.2	<i>'Bad luck'</i>	74
7.5.3	<i>Tilpasset atferd</i>	75

7.5.4	<i>Rolledistansering</i>	75
7.5.5	<i>Rolleomfavning</i>	77
7.5.6	<i>'Struggling along' og fantasering</i>	78
7.5.7	<i>Resignering</i>	80
7.6	BAKGRUNNEN FOR HJEMLØSES STRATEGIER.....	82
8	VERDIGHET	85
8.1	PERSPEKTIVER PÅ VERDIGHET	85
8.2	SKAM OG SKYLD	87
8.2.1	<i>Tilskrivning av skyld og skam som forsvarsmekanisme</i>	90
8.3	IVARETAKELSEN AV VERDIGHET INNEN OMSORGSARBEID	90
8.3.1	<i>Autonomi:</i>	91
8.3.2	<i>Paternalisme</i>	92
8.3.3	<i>Infantilisering/objektgjøring</i>	94
8.3.4	<i>Misbruk av andres tid:</i>	94
8.3.5	<i>Takknemlighetssyndromet/ underkastelse:</i>	95
8.3.6	<i>Krenkelser:</i>	97
8.3.7	<i>Resignasjon</i>	98
8.3.8	<i>Straff/sanksjoner og overvåkning:</i>	99
8.4	KRENKELSER AV HJEMLØSES VERDIGHET	101
8.4.1	<i>Vilkårlig håndtering av regler</i>	102
8.4.2	<i>Manglende tilgang på 'basic needs'</i>	102
8.4.3	<i>Forskjellsbehandling</i>	103
8.5	OVERVÅKNINGENS KRENKELSE	103
8.6	RANGERINGEN AV BEHOV	105
8.6.1	<i>Klesskapet på PATH</i>	105
8.6.2	<i>Vær mot andre slik du vil at andre skal være mot deg</i>	106
8.7	IMPLIKASJONER FOR HJEMLØSE	107
9	KONKLUSJON	109
	LITTERATUR	113
	APPENDIX 1: FORKORTELSER OG BEGREPER	117
	APPENDIX 2: BILDER	118
	APPENDIX 3: RETNINGSLINJER FOR SAMHANDLING MED KLIENTENE	120
	APPENDIX 4: REGELVERKET FOR KLIENTENE PÅ PATH WAYS	121
	APPENDIX 5: SKJEMA FOR INNTAKSINTERVJU	129

1 Introduksjon

1.1 Bakgrunn for oppgaven

Det finnes betydelig med litteratur om hjemløshet. Likevel er det begrenset omfang av studier som tar for seg konstruksjonen av selvverd og krav om verdighet og rettigheter for de marginaliserte. Forskning om hjemløshet har i stor grad konsentrert seg om demografisk tematikk, individuelle problemer, sosiale tjenester og bruken av disse. Relativt få har satt fokus på hjemløses egne erfaringer, og hvordan de håndterer situasjonen de befinner seg i. Deres egne ønsker og behov blir derfor ofte oversett til fordel for statistiske oversikter som forventes å si mer om temaet enn hjemløse selv.

Hjemløshet i USA er et utbredt, og enkelte steder svært synlig fenomen. De fleste har en eller annen oppfatning om hva "en hjemløs" er, noe som gjerne inkluderer indre kvaliteter ved personen. Hjemløse oppfattes gjerne som late, uansvarlige, alkoholiserter, narkomane eller psykisk syke, eller så antar man at de selv har valgt å leve på gaten eller utnytte sosialsystemet fordi de mangler ambisjoner til å delta i samfunnet. Slike holdninger er vanlige, og fremstilles i media og av politikere. Ofte vises det til statistisk oversikt for å bevise at slike stereotypiske oppfatninger av hjemløse har en holdbarhet. Det er også en oppfatning om at hjemløse kunne bodd på shelter, eller andre steder som er til for å gi dem et sted å sove, og at de slik velger å bo på gaten. Den konservative holdningen i USA er at hjemløse har valgt situasjonen sin selv ved å unnlate og benytte seg av de muligheter som er til stede for alle amerikanere. Fattige og hjemløse mangler ifølge dette synet ambisjon og innsatsvilje til å delta i det konkurransedrevne samfunnet som krever hardt arbeid. Hjemløse blir derfor redusert til mennesker som har gitt opp. Den mer liberale holdningen om å assistere, hjelpe og rehabilitere hjemløse gjennom diagnose, behandling og opplæring, ser årsakene for hjemløshet innen mangelen på tjenester beregnet på å hjelpe dem. Løsningen for dem ligger i å skape flere og bedre tjenester. Det konservative synet skylder på hjemløse for deres situasjon, det liberale tar sikte på å helbrede dem. Sosialstrukturelle teorier søker å eliminere de sosiale og økonomiske kreftene som gjør hjemløse til ofre.

Det de fleste oppfatninger har til felles er at de i stor grad baserer seg på statistiske oversikter og kvantitative data om hvem hjemløse er. Svært få har gjort forsøk på å redegjøre for hjemløses egen kunnskap om egen situasjon, og hvordan denne oppleves. Basert på eget feltarbeid utført hos organisasjonen PATH (People Assisting The

Homeless), en 'non-profit' bedrift beregnet på å hjelpe hjemløse i Los Angeles, og ved hjelp av andre empiriske studier av hjemløshet, vil jeg forsøke å sette fokus på hvordan mennesker som erfarer hjemløshet selv opplever situasjonen, spesielt i møtet med sosialtjenester.

1.2 Problematisering av tema

Hva innebærer det å være et fullverdig menneske? Har alle mennesker iboende selvrealiserende behov som konsekvens av at de er mennesker, og er disse i så fall underordnet fysiske behov? Oppgavens formål er å se på de menneskelige behov for selvrealisering og verdighet, samt hvordan identitet forvaltes i situasjoner hvor mennesker hindres i å tilfredsstille slike behov. Dette vil bli belyst gjennom å se hvordan hjemløse søker å opprettholde en følelse av autonomi, verdighet og respekt, menneskelige selvrealiserende behov, simultant med forfølgelsen av en bedre fysisk og materiell levestandard. Hjemløshet blir en innfallsvinkel for å tilnærme seg disse spørsmålene. En kan anta at hjemløse, i likhet med bofaste mennesker, har et ønske om å bli anerkjent som fullverdige medlemmer av samfunnet. Hva som ligger i dette, og i hvilken grad dette ønsket blir ivaretatt som hjemløs, inngår i oppgavens problematisering. På hvilken måte kan en si at mennesker blir behandlet som medmenneske, og med verdighet? Er det tilstrekkelig å tilby mat, klær og tak over hodet, eller har mennesker behov for noe mer?

Temaet vil utdypes gjennom en redegjørelse for hjemløses erfaringer i møtet med ansatte på PATH. Oppgaven tar for seg hvordan mennesker som erfarer hjemløshet opplever møtet med sosialtjenester. Fokus ligger på hjemløses håndtering av den rollen de blir gitt, og på hvilke måter de søker å motta hjelp samtidig med å ivareta sine behov for verdighet, respekt og autonomi. Deres handlinger og strategier vil gi et innblikk i deres prioriteringer og mål, og slik begynne å fortelle noe om hva verdighet og selvrealisering betyr for dem. Selvrealiserende behov kan lett oppfattes som ønsker som burde havne i bakgrunnen i situasjoner hvor en opplever akutte fysiske behov, en oppfatning som også ble speilet i praksis på PATH. Hvorvidt en slik tankegang er gyldig vil bli diskutert ved å se på hjemløses respons til behandlingen de mottar, og på hvilke måter og i hvilken grad de handler ut fra et ønske om å opprettholde verdighet og selvrespekt. Slike responser kan ses, ikke bare som individuelle psykologiske eller kognitive reaksjoner, men som resultat av maktrelasjonene og de sosiale ulikhetene

innen ansatt-klient forholdet, som blir speilet av omstendighetene i samfunnet generelt. Maktrelasjoner, sosiale og strukturelle ulikheter og samfunnets ideologi vil gjennom oppgaven forklares, og brukes som et middel for å belyse temaet; hvordan mennesker forvalter egen identitet i situasjoner hvor de har liten innflytelse over egen status, og dermed, som konsekvens, hindres i å realisere seg selv, eller å være et fullverdig menneske.

1.3 Avgrensning av oppgavens omfang

Teorigrunnlaget for oppgaven holder seg innenfor sosialantropologi, sosiologi og sosialpsykologi. Andre forklaringsmodeller som kunne vært med på å belyse mitt tema blir derfor ikke tatt med i betraktningen.

Jeg kommer til å se på hjemløses erfaringer innen USA, uten å gjøre noen sammenligninger med hjemløse i andre land. Årsaken for dette er at det vil være viktig å fremstille en kulturell forståelse for hvorfor folk handler som de gjør innen det gitte samfunnet, og hvordan de påvirkes av omgivelsene. Jeg har derfor kun gjort sammenligninger med andre studier om hjemløse innen USA. Jeg har derimot trukket sammenligninger mellom hjemløses erfaringer og erfaringene til funksjonshemmede, pleietrengende og innsatte i fengsler. Disse studiene er utført i Sverige og Norge. Sammenligningen her tar ikke hensyn til kulturelle aspekter, men er ment å vise til allmenngyldige syn på hva det innebærer å leve et liv med verdighet, og på hvilke måter verdigheten krenkes.

Dette perspektivet har også ført til at jeg ikke kommer til å problematisere ulikheter mellom menns og kvinners erfaringer. En problematisering av kjønn kunne vært interessant for å se hvordan de ulike kjønnsrollene, med de "kravene" som stilles til disse, håndteres av hjemløse. En slik innfallsvinkel kunne nok vært interessant, men hovedmålet her blir å få frem en forståelse for hva det vil si å være et fullverdig *menneske*, som et allmenngyldig prinsipp.

I prosessen med å sammenligne baserer jeg meg på kvalitative, empiriske studier, siden disse i større grad legger fokus på informantenes egne stemmer. Likevel er det viktig å ha med seg at det å vektlegge informantenes stemmer innen kvalitative studier ikke er et forsøk på å implisere at hjemløse besitter en fullstendig sannhet om meningen med

deres tilværelse. Informantene er også påvirket av kategorier som kjønn, etnisitet, alder og klasse, og sosiale normer innen samfunnet.

Målet her er ikke å komme med forslag til endringer av eksisterende praksis ved PATH eller i samfunnet generelt. Jeg mener heller ikke å besvare årsakene for at folk blir hjemløse. Formålet er kun å vise til hvordan eksisterende tiltak fungerer og utspiller seg, og hvordan hjemløse påvirkes av- og opplever møtet med disse.

1.4 Betydningen av et hjem

På mange måter kan det bli problematisk å bruke begrepet hjemløs. Det ligger mange ulike oppfatninger i hva et hjem er, og hva det betyr for mennesker. Nigel Rapport og Andrew Dawson (1998) har forsøkt å gi et bilde av hva hjem er i dagens globaliserte verden. Siden vi lever i en verden med stor flyt av varer, teknologi, media og mennesker, er det interessant å tilnærme seg spørsmålet; "hva er betydningen av hjem?" Den tradisjonelle oppfatningen av begrepet ligger i bildet av et stabilt sted hvor en kommer og går, og som også er ens hovedfokus. Slik er begrepet hjem lett blitt sett som synonymt med hus; et mikrosamfunn som er senter for moralsk og økonomisk struktur i ens liv.

I dag er det nødvendig med en mer multilokal oppfatning av begrepet hjem. Rapport og Dawson (1998) hevder at hjem i dag er utfoldelsen av et menneskes vaner, klesstil, myter, vitser, ord, og repetisjonen av disse som viser til hjem. Hjem er slik sett overalt og ingen steder. Hvis en befinner seg et sted hvor man kan delta i dagliglivets rutiner, og samtidig formidle egen identitet på best mulig måte, så er en ifølge denne definisjonen hjemme. Hjemløs blir slik sett når utfoldelsen av seg selv ikke er mulig.

Det å bo vil blant annet innebære at en blir kjent med sammenhengene en er i, og at en har trygghet i dem (Martinsen, 2001). Hus gir mening og tilhørighet for mennesker, og interiøret visualiserer en livsform. En må derfor skille mellom hus en kan bo i og hus som er nyttige eller produktive. Det å bo innebærer altså ikke kun et tak over hodet, men et sted hvor en kan realisere seg selv. Et shelter, i likhet med sykehus for eksempel, må ses i de fleste tilfeller som et funksjonelt hus. Selv om det er et oppholdssted for mange over en periode, mangler det enkelte av kjennetegnene ved det å bo.

Filosofen Heidegger mente livsverdenen er en befolket verden, og menneskets måte å være i denne verdenen på er gjennom å bo (Heidegger, 2000). Å bo beskrives som det vante, det vi er kjent med, å kunne være i fred. Det innebærer frihet og trygghet slik at

noe kan vokse og gro og finne fotfeste i tilværelsen. I denne betydningen blir det å bo langt mer enn tilfredsstillelsen av tak over hodet. Hus en bor i er skånende og tillater mennesker å bli kjent med sammenhengene en er i.

Hjemløshet er i USA offisielt definert som mangelen på et stabilt sted å tilbringe natten, som ikke er midlertidig og heller ikke et sted som ikke er beregnet å sove i (for eksempel en bil). Dette viser til en forenkling av begrepet hjem ved å begrense det til tak over hodet og et sted å sove, og står i sterk kontrast til Heideggers filosofiske tanker om det å bo.

En hjemløs under en bro kan på bakgrunn av filosofiske betraktninger om det å bo være mer boende enn en som bor stabilt, om enn midlertidig, på et 'shelter'. Betraktningene om hva et hjem er varierer, og det er viktig å ha med seg at begrepet ka ulike meninger for ulike personer.

Formålet mitt her er ikke å redegjøre for betydningen av- og forståelsen for hva et hjem er. Diskusjonen rundt dette er stor nok i seg selv og det trenger ikke bli viet større oppmerksomhet i denne sammenheng. Mitt fokus er på hjemløshet og hvordan hjemløse mennesker erfarer og håndterer den tilværelsen de befinner seg i, i fraværet av et hjem, for dermed å gi en forståelse av hvordan identitet, og et menneskes selvrealiserende behov påvirkes av en slik situasjon.

2 Bakgrunnsinformasjon:

2.1 Statistisk oversikt

Los Angeles har den største befolkningen av hjemløse i hele USA (PATHPartners, 2008). Ifølge den amerikanske regjeringen defineres hjemløshet som mangelen på et stabilt sted å tilbringe natten, som ikke er midlertidig og heller ikke et sted som ikke er beregnet å sove i (som for eksempel en bil) (CCRS, 2011). Ut fra en telling som ble utført i januar 2007 kom det frem at det er omtrent 73,000 hjemløse i Los Angeles fylke hver natt, og ca 152,000 over et år (PATHPartners, 2008). Antall hjemløse i Los Angeles begynte å stige på 80-tallet, men har også fått en oppsving de siste årene. Hjemløshet er ikke lenger et isolert fenomen som en bare kommer over i fattige områder eller bydeler, men noe en møtes av hvor enn en befinner seg i Los Angeles.

Statistisk er det dobbelt så mange menn som kvinner som er hjemløse selv om antall hjemløse kvinner og familier med barn stadig øker. Over 50% av de hjemløse er afro-amerikanere selv om de bare utgjør 9% av den totale befolkningen. 24% av de hjemløse er fra Latin-Amerika mens 19% er hvite (NCH, 2011). I Los Angeles, i motsetning til mange andre storbyer i USA, tilbringer flertallet av hjemløse nettene på gatene og ikke på shelter (et shelter er betegnelsen på et sted hjemløse tildeles sengeplass for en natt av gangen). Bare 17% av Los Angeles hjemløse har tak over hodet om natten, sammenlignet med 57% i San Francisco og 90% i New York City, Denver og Philadelphia (NCH, 2011). I Los Angeles er det omtrent 17,000 senger til hjemløse i nød, i en by hvor det befinner seg over 70,000 hjemløse hver eneste natt (PATHPartners, 2008). Dette betyr at for en stor del av den hjemløse befolkningen finnes det ingen andre alternativer enn å sove på gaten. Det er ikke en selvfølge å bli tildelt sengeplass om en oppsøker et shelter, slik mange tror. I tillegg tar mange shelter kun imot en spesiell klientgruppe, for eksempel kvinner som har vært utsatt for vold, barn/ungdom, hjemløse med rusavhengighet eller psykiske lidelser o.l., og fører til at de som ikke befinner seg innen den bestemte gruppen vises bort. Dette resulterer i at mange senger blir stående tomme om nettene.

Omtrent 40% av de hjemløse i Los Angeles har vært hjemløse mindre enn et år, sammenlignet med 54% for hele USA, og ca 15% har vært hjemløse mindre enn fire måneder (CCRS, 2011). Mer enn en tredel har vært hjemløse mer enn to år, og befinner seg i gruppen som omtegnes som kronisk hjemløse. En anses som kronisk hjemløs om

en har vært hjemløs i en sammenhengende periode på minst et år eller har hatt fire eller flere episoder av hjemløshet innen de siste tre årene. Kronisk hjemløse assosieres ofte med andre problemer, som alkohol/narkotikamisbruk, psykiske lidelser, fysiske handikap, HIV/AIDS og andre kroniske sykdommer. Det er også denne gruppen av hjemløse som forbindes med det mye omtalte området Skid Row i sentrum av Los Angeles. Dette er et lite område hvor mange organisasjoner, shelters, klinikker o.l. er samlet for å hjelpe hjemløse. Her er finner man den største konsentrasjon av hjemløse på et sted og gir et veldig synlig, men også stereotypisk bilde av hjemløshet.

De siste årene har det blitt snakk om en ny "type" hjemløse. Dette dreier seg om mennesker som har blitt hjemløse hovedsakelig på grunn av den vanskelige økonomiske situasjonen som har rammet USA de siste årene, og består av familier og profesjonelle, faglærte som ikke har andre problemer enn at de mistet jobben. Det deles gjerne opp i to hovedårsaker for hvorfor folk blir hjemløse. Den ene er økonomiske og strukturelle aspekter, den andre er personlig sårbarheter som setter folk i risiko for å bli hjemløse, som for eksempel psykiske eller fysiske lidelser, vold i hjemmet, kriminell atferd og rusmisbruk. I et samfunn hvor boligkostnadene er så høye som i Los Angeles er hjemløshet spesielt knyttet til økonomiske årsaker (PATHPartners, 2008). Mange tusen hushold har ikke god nok inntekt til å dekke stigende boligpriser, noe som setter dem i risiko for å bli hjemløse. Boligprisene har fortsatt å stige de siste årene samtidig som lønnsnivåene har stagnert. Los Angeles har det dyreste leiemarkedet i California med en økning på 5,4% fra 2006-2007, og prisene har fortsatt å stige. Denne økningen i utgifter har resultert i at samtidig som en stor andel av Los Angeles' fattige er i arbeid, tjener de ikke nok til å dekke grunnleggende levekostnader. Disse menneskene lever fra lønn til lønn og er i konstant fare for å bli hjemløse ved den minste endring i mengden arbeid de får, eller utgiftene de har. Mange rapporterer å ha blitt hjemløse i etterkant av sykdom som har tatt fra dem arbeidsinntekter, og samtidig gitt dem utgifter i sykehusregninger. Ifølge en undersøkelse gjort i 2007 var tap av inntekt årsaken de fleste oppga som bakgrunn for hjemløshet (PATHPartners, 2008).

Nesten to tredjedeler av alle hjemløse i Los Angeles mottar en eller annen form for offentlig støtte. Likevel er ikke dette nok til å hindre folk i å bli hjemløse eller hjelpe folk ut av hjemløshet. Los Angeles' General Relief (GR) program for eksempel, beregnet på voksne uten mindreårige barn, gir kun opp til 221 dollar i måneden. Undersøkelser viser

at rundt 60% av de som mottar GR er hjemløse. Lave utbetalinger kjennetegner alle stønadsprogrammene i California. En enslig mor med barn kan gjøre krav på mellom 500 og 700 dollar pr. måned. Til sammenligning koster en treroms leilighet i Los Angeles gjennomsnittlig 1189 dollar. For å unngå å betale mer enn 30% av inntektene i bolig, må et hushold dermed ha rundt 3900 dollar i måneden for å dekke alle utgifter (CCRS, 2011). Samtidig har det vært en tendens for arbeidsgivere å kutte helseforsikring gjennom jobben, noe som gjør situasjonen enda vanskeligere også for dem som har arbeid. Det anslås at det er ca. 40 millioner amerikanere som ikke har helseforsikring. Om en skulle bli syk og lagt inn på sykehus uten forsikring kan det fort resultere i regninger på over 10000 dollar.

I tillegg til lav inntekt og lav sosialstøtte er mangel på billige boliger en viktig årsak for hjemløshet. I perioden 2001-2006 ble det bygget 12,800 boliger beregnet på familier og individer med lav inntekt, men i den samme perioden forsvant 11,000 leie- stabiliserte leiligheter pga. rivning og ombygging. Alt i alt skjer det veldig lite fremgang i å øke tilgangen på boliger beregnet på folk med lav inntekt.

Kroniske hjemløse er som nevnt en del av stereotypen hjemløse. Det kan være lett å snakke om "gruppen hjemløse" som en stabil, fastsatt gruppe som lett kan identifiseres blant befolkningen. Det nektes ikke for at misbruk og mentale lidelser er vanlig hos hjemløse, men det kan samtidig være nyttig å se etter en alternativ måte å tenke om dette funnet på. Slike lidelser blir ofte oppfattet for å være årsaken til at folk blir hjemløse, mens dette viser seg å bli for enkelt. Samtidig er dette synet med på å stigmatisere og kategorisere en hel del mennesker som ikke har slike lidelser. Årsaken for hjemløshet blir oftest oppnevnt som tap av arbeid (CCRS, 2011). Selv om mange hjemløse er mentalt syke vil det ikke si at dette i seg selv er årsaken for deres hjemløshet. Dette er en forenkling av virkeligheten, som innebærer store strukturelle ulikheter.

En studie fra Los Angeles viste at ¼ av hjemløse alkoholikere først begynte misbruket etter at de ble hjemløse (Wright et al., 1998). Selv om en alkoholiker blir hjemløs kan heller ikke dette ses som eneste årsak. Avvenning er derfor ikke den eneste løsningen. Edruelighet alene vil ikke sikre en hjemløs et sted å bo. Derfor er det heller ikke produktivt å fokusere ene og alene på å produsere rene, edruelige og friske hjemløse.

Mellom 70- og 80-tallet sank antallet lavinntektsboliger (boliger beregnet på mennesker med lav inntekt) i 12 av de 20 største byene i USA med 500.000. En nedgang på ca 30%. Denne utviklingen fortsatte gjennom 80 og 90-tallet. Samtidig opplevde landet en økning i antall fattige på 36%. Også denne trenden har fortsatt å utvikle seg i negativ retning. Arbeidsmarkedet gikk fra å være industribasert til tjenestebasert, og mange mistet dermed anstendig lønnete jobber innen industrien. Lønningene innen tjenesteyrker var langt lavere enn de industrielle yrkene. En annen trend har vært nedbyggingen og diskrediteringen av velferdsstaten. Det amerikanske samfunnet vektlegger sammenhengen mellom hardt arbeid og velferd, og mener derfor at trygd og andre stønadsprogrammer skaper late og avhengige mennesker (Wright et al., 1998).

Det har vært stor kontrovers over statistikker og tall for hjemløse gjennom årene. Noen rapporter har vist til 250.000 til 350.000 som antall hjemløse i hele USA, mens dette bare er en tidel av antallet forkjempere for hjemløses rettigheter har vist til (Wright et al., 1998, PATHPartners, 2008). Dette har vist seg å bli en trend i mange av USAs store byer. Mange slike opptellinger anklages for å være feilaktige eller politisk motiverte, mens andre beskyldes for å være dårlig gjennomført. Det er vanskelig å estimere antall hjemløse fordi det ikke er en statisk tilstand. Ikke alle hjemløse er i denne situasjonen i lange perioder av gangen. De er heller ikke nødt til å være synlige uteliggere. Mange hjemløse blir "usynlige" for andre, fordi de ikke kan telles eller redegjøres for. Ingen vet nødvendigvis at de er hjemløse. Deres situasjon handler i stor grad om mangelen på et stabilt sted å bo, selv om de i perioder kanskje sover på sofaen hos en venn eller slektning, eller overnatter i en bil eller på motell.

2.2 Generelt om PATH

People Assisting The Homeless (PATH) ble grunnlagt i 1984 som resultat av et samarbeid mellom kirker, synagoger og bedrifter som tok sikte på å adressere problemet med hjemløshet i deres lokalsamfunn i Los Angeles. Det startet som, og er fortsatt i dag, en non-profit organisasjon som har som mål å: *"break the cycle of homelessness by empowering people with the tools for self-sufficiency"* (PATHPartners, 2008). For å oppnå dette ville de hjelpe hjemløse med å søke jobb, spare penger, sikre seg bolig og gi dem kunnskap til å klare seg selv gjennom ulike kurs. I dag har PATH grodd til å bli en av de største organisasjonene som jobber med hjemløse i Los Angeles, og har tre hovedbygninger i West LA, Hollywood og Central LA. Her har de satt fokus på mange

ulike tilnæringsmetoder for å best mulig hjelpe de hjemløse. De ulike sentrene kan tilby sengeplasser i krisetilfeller (natt-til-natt basis) og for lengre perioder (opp til 6 måneder), de tilbyr også rådgivning og hjelp til å finne permanent bolig. PATH har i tillegg ansatte som jobber både dager og netter på gaten for å nå ut til hjemløse, og opplyse dem om de ulike tilbudene som eksisterer. Det anslås at PATH hjelper over 12,000 hjemløse menn, kvinner og barn i Los Angeles hvert år gjennom de ulike tilbudene (PATHPartners, 2008).

PATH Ways Transitional Housing er et program som har plass til 39 enslige menn, 21 enslige kvinner, 20 sengeplasser for kvinner og barna deres og 18 private rom for menn som lever med HIV. Programmet går ut på å hjelpe individer og små familier med å finne permanente boliger, samtidig som de får et sted å bo mens de leter. Beboerne oppfordres også til å søke arbeid eller en form for inntekt mens de bor der, samt spare penger, for slik å være best mulig utstyrt til å klare seg selv når oppholdet er over. Programmet varer inntil 6 måneder.

PATH Ways Interim Housing er et program tilknyttet Hollywood senteret. Her finnes det 65 sengeplasser beregnet på kronisk hjemløse menn og kvinner. De som kommer inn i programmet her får oppfølging og støtte tilpasset deres situasjon, og blir oppfordret til å finne permanent bolig. Her er det lite fokus på å finne jobb siden flere av klientene har problemer som gjør dem uegnet for arbeidslivet. Hovedmålet her er å få dem bort fra gaten så fort som mulig.

PATH Finders er et arbeidssenter som har avdelinger i to av hovedbygningene til PATH. Senteret består i hovedsak av en datasal hvor klientene kan søke jobber og lete etter boliger. Det holdes ulike kurs som fokuserer på selvstendighet, økonomi, datakunnskaper, intervjuetnikker og lignende. Målet er at klientene skal finne jobb og oppnå finansiell selvstendighet.

PATH har også åpnet et senter som kalles PATH Mall i tilknytning til Central LA bygningen. Dette er et sted hvor hjemløse kan komme og benytte seg av flere ulike tjenester på et og samme sted. Noen av tjenestene de kan benytte seg av her er rådgivning/saksbehandling, misbruks veiledning, mental helsehjelp, juridisk veiledning, familieveiledning, helsesenter, frisørsalong og datasal/jobbsenter. Det holdes også ukentlige workshops som kan ta for seg alt fra hygiene til økonomi. Sist år fikk over

4000 hjemløse hjelp på PATH Mall til å finne en vei ut av hjemløsheten ifølge PATHs egne beregninger (PATHPartners, 2008). Tjenestene ved senteret finansieres fra ulike hold. Noen er under offentlig sektor mens andre finansieres av private firma. Alle tjenestene er non-profit. Hensikten med å ha mange ulike tilbud på et sted var at de ansatte skulle få mulighet til å samarbeide bedre med hverandre, og slik tilby klientene akkurat det de trenger.

Boligprogrammene ved de ulike sentrene krever at klientene må gjennom en rekke intervjuer for å se om de kvalifiserte til å bo der. På grunn av statistiske målsettinger vil en helst ikke ta imot klienter som ikke har noen inntekt siden en del av programmet går ut på å spare. Målet er at når folk kommer ut av programmet etter 6 måneder skal de ha spart nok penger til å sette inn depositum på en leilighet i tillegg til å ha litt ekstra på sparekonto, og slik sett holde seg i en stabil situasjon. Klientene blir oppfordret til å søke jobb under hele oppholdet, eller søke uføretrygd hvis de ikke kan jobbe. I tillegg er det svært lange ventelister på å komme inn i PATHs boligprogrammer. Det blir derfor et lite vindu å slippe gjennom og veldig mange blir vist bort.

Dette er gjeldende for mange av sentrene rundt om i Los Angeles. De tar bare imot en spesifikk målgruppe som må oppfylle enkelte krav og samtidig har en god sjanse for suksess, og mange faller derfor utenfor. I enkelte tilfeller må folk nå bunnen før de i det hele tatt kvalifiserer til å få hjelp, noe som viser seg som et stort problem i måten hjemløshet håndteres i Los Angeles. Mangel på forebyggende tilbud gjør at en stor del av den fattige befolkningen faller utenfor systemet, og bidrar til at antall hjemløse er svært høyt. PATH reklamerer for et program som kalles HPRP (Homeless Prevention and Rapid Rehousing Program), som skal hjelpe folk som er i fare for å bli hjemløse med å finne et nytt sted å bo i tillegg til å bidra med flyttekostnader for å forhindre at de ender opp på gaten. Dette programmet er enda ikke i drift pga. manglende finansiering. Det samme gjelder også andre forebyggende programmer som har blitt forsøkt satt i gang rundt om i Los Angeles. Samtidig er ikke de eksisterende programmene tilstrekkelig effektive. Section 8, et landsbasert velferdsprogram som skal hjelpe lavinntektsfamilier med husleie, for å forhindre at de ender opp på gaten, har i Los Angeles en venteliste på 10 år (CCRS, 2011).

3 Posisjonering i felt og metode.

3.1 Fremgangsmåte

Feltarbeidet ble utført i Los Angeles, California. Målet var å se hvordan hjemløse mennesker definerer seg selv på bakgrunn av den rolle de blir gitt, og i hvilken grad identitet påvirkes av denne. Arbeidet begynte med å finne frem til en passende organisasjon, noe som viste seg langt vanskeligere enn forventet. De fleste stedene som jobber med hjemløse i Los Angeles tilbyr kun mat eller et sted å sove for natten, mens jeg var mer interessert i tiltak som jobbet med hjemløse for å hjelpe dem ut av situasjonen de befant seg i. I forhold til problemstillingen var det viktig å sette seg inn i hvordan mennesker som er blitt hjemløse takler problemene de møter og hvordan disse påvirker dem. Dermed ville det også bli aktuelt å se på hvilken måte tilbud tok sikte på å hjelpe disse individene, og hvordan de ble behandlet. Ved å jobbe for en organisasjon ville jeg bli introdusert for hjemløse på en grei måte, samtidig som jeg ville få et klarere bilde av hvilke tilbud som eksisterer.

Etter seks ukers leting og purring på forespørsler fikk jeg svar fra en organisasjon som heter PATH (People Assisting The Homeless). Jeg dro dit etter avtale og ble mottatt av deres koordinator for frivillige. Hun fortalte litt om senteret, hva de drev med og hvilke mål de hadde, og spurte så hva jeg var interessert i og hva mine mål for oppholdet var. De var opptatt av å gi meg muligheten til å oppnå mine mål samtidig som jeg kunne være en ressurs for PATH. Jeg fikk frie tøyler til å gjøre stort sett hva jeg ville innenfor min interesse, men måtte skrive under på ulike avtaler og retningslinjer for hvordan jeg skulle representere PATH, og hvordan jeg kunne samhandle med klientene (se appendix 3). Det var for eksempel ikke tillatt for ansatte å ha noe personlig forhold til noen av klientene på PATH. Man kunne ikke gi ut kontaktinformasjon eller gjøre personlige tjenester, som å låne bort penger, gi noen skyss etc. Man skulle unngå fysisk kontakt med unntak av håndhilsing. Jeg skrev også under på taushetsplikt, men fikk samtidig klarsignal fra ledelsen til å bruke all informasjon jeg kom over i oppgaven min, så lenge jeg anonymiserte kildene. Avtalene jeg skrev under på satte visse begrensninger og retningslinjer for hvordan jeg kunne samhandle med klientene som oppsøkte PATH.

Den første uken skulle jeg være sammen med en saksbehandler som jobbet med de kvinnelige klientene som var midlertidig bosatt på PATH. Dette viste seg fort å være et upassende sted siden alle klientene måtte være ute av denne delen av senteret mellom 8

og 16 hver dag. Målet mitt var å komme i kontakt med hjemløse direkte, og det fikk jeg ikke mulighet til der. Det var uproblematisk å bli flyttet til et nytt sted, og jeg ble plassert på PATH Mall i etasjen under, et mottakk og oppholdssted for hjemløse med ulike behov. PATH Mall har mange ulike kontorer som søker å hjelpe hjemløse på ulike måter (se kap. 2 for nærmere beskrivelse). Jeg fikk opplæring i å foreta inntaksintervjuer med hjemløse som besøkte PATH for første gang. Her skulle jeg kartlegge bakgrunn for hjemløshet, hvilke behov de ulike klientene hadde og legge informasjonen inn i PATHs database. Ut fra de opplysningen som fremkom kunne jeg henvise dem til ulike senter hvor de kunne oppsøke hjelp, eller hvor de kunne få ordnet papirarbeid som de trengte i forkant av å møte en saksbehandler på PATH.

Intervjuene jeg utførte med klientene på kontoret til PATH var svært strukturerte. Jeg måtte ta utgangspunkt i et skjema over spørsmål vi måtte få svar på (se appendix 5). Dette fylte klientene ut på venterommet, og intervjuet sentrerte seg rundt en gjennomgang av opplysningene. Likevel forsøkte jeg å behandle alle klientene individuelt og gå nærmere inn på deres bakgrunn når jeg følte at klienten var interessert i å fortelle.

I forkant av feltarbeidet hadde jeg sett for meg at jeg skulle fokusere på hvordan mennesker fra middelklassen, som nå hadde blitt hjemløse, erfarte nedgangen i sosial status. En slik begrensing viste seg å være vanskeligere enn antatt, siden det var store variasjoner i klientenes bakgrunn, og jeg gikk derfor bort fra denne vinklingen til å ta for meg allmenngyldige prinsipper ved klientenes erfaringer.

I tillegg til de formelle intervjuene utførte jeg flere oppfølgingsintervjuer utenfor senteret i egen regi. Denne settingen åpnet for muligheten til å spørre om hva jeg ville ut fra min interesse. I forkant av disse oppfølgingsintervjuene hadde jeg satt opp en intervjuguide over tema jeg ønsket å snakke om. Denne ble ikke fulgt til punkt og prikke, men fungerte mer som en retningslinje. Samtalen fikk utfolde seg naturlig, slik at informanten fikk komme med egne tanker og sette sine egne ord på situasjonen. Jeg var først og fremst ute etter informantenes erfaringer, deres bakgrunn, hvordan de opplevde møtet med PATH, og hvordan de oppfattet situasjonen de var i. Alle samtalene og intervjuene ble utført på PATHs kontorer eller eiendom. De mer uformelle samtalene ble oftest foretatt utendørs for å komme litt bort fra rammene til PATH og andre ansatte.

Dette gav en mer avslappet stemning, noe som resulterte i at informanten snakket friere og mer åpent.

Bruk av båndopptaker i forbindelse med intervju viste seg å være problematisk. Samtlige av de jeg intervjuet var skeptiske til å snakke foran båndopptakeren. Selv om jeg forklarte at det kun var jeg som kom til å høre på opptaket virket det som om de ble usikre på hva intensjonen min egentlig var. Jeg vurderte det derfor som at det beste var å skrive notater under samtalene, for så å renskrive dem senere samme dag. Jeg anså det som bedre å gå glipp av enkelte sitater og formuleringer enn å føre en samtale med noen som hele tiden var redd for å si noe "feil".

Intervjuer og uformelle samtaler med klientene stod for en stor del av min empiri, men de tingene som ikke uttales kan også være data. Gjennom hele feltarbeidet arbeidet jeg i et miljø sammen med hjemløse, og mennesker som arbeidet med hjemløse. Jeg fikk dermed ta del i en hverdag som har gitt meg langt mer informasjon enn jeg i utgangspunktet var klar over. Empirien består dermed av hva informantene selv har fortalt og deres syn på hvordan ting opplevdes, men også av deres faktiske handlinger, rene beskrivelser av situasjoner, og min fortolkning av disse. En slik fordeling av fokus er viktig for å sette handlinger innen en kontekst. Atferd har ingen sosial signifikans utover hva den betyr for noen. Derfor er det viktig å ta med i betraktningen hva som faktisk skjer, hva informantene sier om det som skjer og videre hva informantene synes burde skje, som er et uttrykk for deres verdier og normer (Beattie, 2006). På slutten av hver arbeidsdag ble alle tanker og hendelser notert. Disse har i ettertid belyst situasjoner som jeg ikke reflekterte over i øyeblikket. Samspillet mellom ansatte og klientene ble beskrevet i feltnotatene gjennom hverdagslige hendelser som ikke nødvendigvis føltes spesielt viktig der og da.

Muligheten til å jobbe tett på de andre ansatte ved PATH gav også en unik mulighet til å erfare selv hvordan sosialtjenesten fungerer, og gav meg et innblikk i de ansattes hverdag. Samtaler på pauserommet, personalmøter og personalfester førte med seg stor innsikt i hvordan de selv oppfattet jobben de gjorde og klientene sine. Etter hvert merket jeg meg enkelte holdninger som gikk igjen, og enkelte problemer eller situasjoner som gjentok seg, som senere var med på å forme problematiseringen av temaet mitt.

3.2 Posisjonering

I begynnelsen av oppholdet på PATH bekymret jeg meg for i hvor stor grad min rolle som ansatt kom til å påvirke kontakten mellom meg og klientene. Jeg forsøkte å holde en uformell tone for å skape minst mulig avstand mellom meg selv og den jeg snakket med. En av de første tingene som slo meg ved PATH var at de ansatte kledde seg svært formelt i forhold til hva jeg hadde forventet meg. Med visse unntak gikk de aller fleste i dress eller drakt. Det ble også brukt prangende smykker og klokker, dyre designervesker og sko. Dette skapte en synlig distanse mellom ansatte og klientene. For min egen del ville jeg heller kle meg litt ned i forhold til vanlig, for gi et mer uformelt inntrykk. På denne måten følte jeg at jeg klarte å distansere meg selv fra de andre ansatte. En av grunnene for at jeg ville unngå å bli oppfattet som en av de andre ansatte var at jeg hadde interesse av å få et innblikk i klientenes syn på tilværelsen, kanskje spesielt i møte PATH og det tilbudet de ble møtt med der. Jeg var redd for at noen skulle undertrykke misnøye eller ubehag av frykt for at dette kunne bli brukt mot dem.

For å underbygge det uformelle tok jeg meg tid til å snakke litt med alle klientene før jeg gikk gjennom intervjuene, jeg håndhilste alltid og tiltalte folk ved fornavn. Jeg brukte ofte å sitte på venterommet sammen med klienter og snakke med dem der, noe som også var med på å bryte ned skillet mellom klient og ansatt. På denne måten fikk jeg også god kontakt med hjemløse som jeg ikke møtte i intervjusammenhenger, folk som bare var innom for å dusje eller spise for eksempel. Så langt det lot seg gjøre brukte jeg halve dagen på intervjuene og resten av dagen på å være i andre deler av senteret og samhandle med, eller observere, klientene. Jeg hjalp til med å dele ut klær og mat, eller så oppholdt jeg meg på venterommet og snakket med folk. Det ble også viktig å presisere for ansatte at jeg var der for å utføre et feltarbeid først og fremst. De kom til å se meg som en av de andre ansatte, og kunne derfor lett oppfatte min uformelle samhandling med klientene som latskap eller unnasluntring fra arbeidet. Det å skulle distansere seg fra rollen som ansatt ble en pågående prosess gjennom hele oppholdet mitt ved PATH, i forhold til både hjemløse og ansatte. Ved å ta i bruk enkle strategier, og hele tiden klargjøre for min rolle, følte jeg at jeg klarte å overkomme dette problemet på en grei måte.

Til tider ble det vanskelig å forholde seg til de ansatte, spesielt i begynnelsen. Jeg følte meg ofte uenig i måten de behandlet klientene på. Under opplæringen ble jeg vist

hvordan jeg skulle ta imot klientene og hva vi skulle snakke om. Det var hele tiden fokus på at intervjuene skulle gå fort og etter skjema. Så snart jeg begynte å jobbe på egenhånd følte jeg at det var nødvendig å se an personene jeg snakket med og takle situasjonen deretter. Noen ville ha mer forklaring og oppmerksomhet enn andre, og det følte som noe det burde vises hensyn til. Samtidig var det relevant i forhold til feltarbeidet mitt å snakke med folk. Det ble derfor til at jeg gikk litt bort fra den standardiserte måten å foreta inntaksintervjuene på, og jeg forsøkte å behandle klientene ut fra en følelse for hva som følte riktig der og da.

Selv om jeg hele tiden prøvde å holde en viss distanse ble jeg påvirket både av klientene og av de ansatte. Noen ganger tok jeg meg selv i å adoptere enkelte av de uttrykkene eller holdningene som noen ansatte brukte om klientene, som jeg fra begynnelsen av hadde reagert på som noe negativt. Ved andre anledninger kunne jeg også uttrykke irritasjon til andre ansatte dersom noen av klientene stilte "dumme" spørsmål eller var "vanskelige". Jobben jeg utførte for PATH førte slik sett til at feltarbeidet noen ganger havnet i bakgrunnen for det jeg holdt på med.

I forhold til klientene hendte det også at jeg glemte av både det å være ansatt og det å være på feltarbeid, og jeg lot meg involvere mer enn jeg burde. En kvinne som jeg hadde intervjuet på PATH prøvde jeg i etterkant å ordne leilighet for gjennom en kontakt jeg hadde fra en av de ansatte. Dette var ikke noe jeg hadde som arbeidsbeskrivelse og jeg følte umiddelbart i etterkant at jeg hadde tråkket saksbehandleren hennes, som var en av mine nærmeste kollegaer, på tærne. Mitt ansvar på jobben var kun å intervju og forberede klientene på ulike ting det måtte ha klart til de skulle møte en saksbehandler. Det var saksbehandlerens oppgave å finne bolig til klientene. I tillegg hadde jeg skrevet under på en avtale om å ikke gjøre personlige tjenester. Kvinnen jeg hadde forsøkt å hjelpe begynte i ettertid å spørre etter meg personlig fremfor saksbehandleren sin hver gang hun henvendte seg til PATH, og forventet at jeg skulle hjelpe henne med ulike problemstillinger. Situasjonen løste seg ved å forklare situasjonen både til klienten og saksbehandleren hennes, og det fikk ingen videre konsekvens for mitt arbeid ved PATH.

3.3 Problemer og begrensinger ved feltarbeidet

Feltarbeidet mitt ble til en viss grad begrenset av det å jobbe på PATH. Jeg kunne ikke være så mye med de hjemløse utenfor settingen som klient/ansatt som jeg hadde planlagt i forkant av feltarbeidet. Det ble derfor vanskelig å holde på det aktørorienterte

perspektivet på hjemløshet jeg hadde jobbet med før jeg reiste. Samtidig ble jeg sittende på en hel del informasjon om organisasjonen PATH og de ansatte der. Denne belysningen av temaet ble jeg først klar over i etterkant siden fokuset mitt hele tiden var på de hjemløse. Hadde jeg blitt oppmerksom på betydningen av relasjonen tidligere ville jeg nok kommet til å intervju ansatte, og ikke kun hjemløse. På den andre siden har jeg fått mye informasjon ved å delta i en gruppe med ansatte. De oppførte seg naturlig rundt meg og behandlet meg som en av dem. Vi spiste lunsj sammen hver dag og møttes ofte på fritiden. Hadde jeg intervjuet dem og stilt spørsmål ved praksis på PATH er det mulig de ville blitt tilbakeholdne og mer bevisst på sine utsagn, samtidig som de kanskje ville vært mer restriktive med å inkludere meg på møter.

Begrensningene som ble satt som følge av jobben på PATH medførte at jeg ikke kunne være med klientene utenfor PATHs eiendom, noe jeg hadde planlagt på forhånd. For å få et aktørorientert perspektiv ville det være nødvendig å se deres side av ting og sette meg inn i hva hverdagen deres bestod av. Som frivillig på PATH oppnådde jeg ikke dette. Jeg fikk derfor ikke noe direkte innblikk i hjemløses liv utover de timene de tilbrakte på PATH. Likevel prøvde jeg å holde meg til mitt opprinnelige fokus og heller ta sikte på å intervju de samme klientene over tid, for så og se utviklingen av situasjonen deres. Heller ikke dette fungerte særlig bra. Det viste seg nesten umulig å opprettholde kontakt med de aller fleste. Mange holdt ikke avtalene vi satt opp og jeg så dem aldri igjen etter første møte. Det var heller ikke uproblematisk å kontakte noen siden de aller færreste hadde telefon eller e-mail, og de som hadde det svarte sjelden. Ledelsen ved PATH var skeptisk til mitt forslag om å betale klientene en liten sum for å komme på intervju. De ville ikke at folk skulle få feil inntrykk av hva PATH stod for, og var redd ordet skulle spre seg og at hjemløse skulle komme dit for å få betalt. Jeg fikk derfor ikke utført så mange oppfølgingsintervju som jeg ønsket, eller sett på hjemløses samhandling med mennesker i situasjoner utenfor PATH.

3.4 Ethiske refleksjoner

Gjennom feltarbeidet ble det viktig å være tydelig på hva min intensjon var i møtet med hjemløse. Det var viktig å anerkjenne informanten som et likeverdig subjekt innen samhandlingen. Målet var å oppnå tillitt for å få informanten til å åpne seg, og det ble prioritert å ikke utnytte dette. Jeg ville ikke mase eller oppta klientenes tid kun for min egen del. For mange innebar det kostnader i både tid og penger å komme seg til PATH

for å snakke med meg. På bakgrunn av den situasjonen informantene var i forsøkte jeg å være oppmerksom på at jeg ikke presset eller overtalte noen til å komme, for egen vinnings skyld.

Som ansatt hadde jeg potensielt maktforhold over informantene. For å unngå dette ble det viktig å holde fokus på dialog, og ikke fremme mine egne meninger i samtaler med hjemløse. Dette innebar å la dem snakke, og samtidig ikke presse dem inn på temaer som de kanskje var restriktive til å snakke om. Etter hvert utviklet jeg en større forståelse for hvordan jeg kunne ta kontakt, og hvem jeg burde ta kontakt med. Kroppsspråk er en viktig kilde til forståelsen av et menneske, og gir indikasjoner på når en er blitt for personlig og når en burde gi seg (Lillestø, 1998). Det var viktig for meg å ta hensyn til dette, og ikke presse på for å oppnå mest mulig informasjon, men heller ta informasjon ut fra ting informantene ikke var villige til å snakke om.

Taushetsplikt var avgjørende for å få informantenes tillitt. Alle informanter, både ansatte og klienter er derfor blitt anonymisert. I forkant av oppfølgingsintervjuene klargjorde jeg hva min intensjon var, og vektla samtidig at deltagelse var frivillig.

I løpet av feltarbeidet ble jeg vitne til flere situasjoner hvor hjemløse ble behandlet på måter jeg selv var uenig i. Ansattes handlinger gikk ofte imot mine egne meninger om hva som var etisk korrekt. I slike situasjoner var jeg usikker på hvordan jeg skulle reagere. Jeg ble konfrontert med et dilemma for hvem min solidaritet skulle ligge hos. For å være objektiv er det kanskje ideelt å begrense seg til observasjon og ta en handling for det den er, og senere problematisere det innen avhandlingen. Eliasson (1987) mener derimot at en ikke kan være nøytral innen forskning, og at en må bestemme seg for hvem en vil være trofast mot. Mennesker er sosiale aktører og kan derfor ikke unngå å engasjere seg i andre mennesker. En slik solidaritet bør alltid ligge hos de svake i samfunnet, som en moralsk forpliktelse (Juul Jensen, 1984). Dette innebærer ikke bare at en har medfølelse og sympati med dem, men at en også plasserer ansvar for deres svakhet og setter det i sammenheng med de menneskeskapte samfunnsbetingelsene de lever under. Jeg opplevde det som problematisk å "ta parti" siden jeg på den ene siden fryktet at en kritikk av de ansattes handlinger ville være begrensende for feltarbeidet, og på den andre siden ikke ville adoptere deres måte å behandle klientene på. I enkelte tilfeller førte dette til at jeg tøyde reglene på PATH for å gjøre ting slik jeg selv mente var riktig, eller til situasjoner hvor jeg ble passiv tilskuer til opptrinn jeg i etterkant ønsket

jeg hadde brutt inn i, eller sagt min mening om. Dette var et gjennomgående problem under oppholdet på PATH.

Fordommer og antakelser en har i forkant av feltarbeid kan virke hemmende og kan hindre en i å ta imot de inntrykk en får åpent og fordomsfritt, på tross av at man forsøker å holde seg objektiv (Lillestø, 1998). Jeg hadde ingen erfaring å støtte meg til fra lignende arbeid, og heller ingen nevneverdig erfaring med hjemløshet fra mitt hjemsted. Likevel hadde jeg visse tanker om hvordan hjemløse mennesker var. Informantene åpnet for nye måter å betrakte ting, og viste hvordan sosialtjenesten kunne oppleves respektløs, nedverdiggende og vanskelig. Fortellinger og observasjoner avdekket en ukjent del av hjemløsheten som jeg tidligere aldri hadde tenkt over at eksisterte. Jeg ble nødt til å se hjemløse utenfor kategorien, og som enkeltmennesker. Først da ble det lettere å forstå dem, og snakke med dem på en uanstrengt måte.

Gjennom denne prosessen ble jeg tvunget til å reflektere over sider ved meg selv som jeg opplevde som ubehagelig. Jeg måtte erkjenne at jeg hadde enkelte forutinntatte holdninger basert på en forestilling om at de var litt annerledes enn meg selv. I begynnelsen av feltarbeidet førte dette til at jeg overanalyserte min egen væremåte av frykt for å fornærme noen eller si noe galt. Jo mer man kjenner til den kontekst den andre beveger seg innenfor, jo større sjanse har man til å forstå (Lillestø, 1998). Denne erkjennelsen oppnådde jeg med tiden.

Det er viktig for kvaliteten av feltarbeidet at det som studeres blir sett så fordomsfritt og reservasjonsløst som mulig. Dette er et sentralt poeng ved 'grounded theory' (Glaser and Strauss, 1967). Det betyr likevel ikke at den kunnskap man innehar forsvinner (Lillestø, 1998). Vi kommer aldri helt forutsetningsløse inn i en situasjon. Så godt det har latt seg gjøre har jeg forsøkt å fremstille alle observasjoner og samtaler slik de skjedde, og på en objektiv måte. Samtidig er jeg oppmerksom på at mitt ståsted påvirker min tolkning av ulike hendelser og utsagn. Mine refleksjoner rundt objektivitet kan oppsummeres på følgende måte:

"Although it may be impossible to present an entirely objective account, when we want to understand something outside ourselves we use terms that, so far as possible, tell about that thing so we can understand that thing, rather than our response to that thing. One tries to be objective if one tries to tell others about the object, not about oneself" (D'Andrade, 2006, s.514).

4 Amerikansk idealisme

4.1 Habitus

Begrepet habitus ble utviklet for å kunne vise til hvordan menneskers handlinger er kulturelt betinget, og dermed varierer fra samfunn til samfunn. Habitus blir forklart som en stabil, tillært disposisjon for handling (Bourdieu, 1977) Mekanismene som ligger til grunne for de valgene som gjøres, er ubevisste. Det er ikke noe som reflekteres over, men noe som er internalisert i menneskene og som samtidig styrer handlinger og valg. Gjennom habitus blir samfunnet sett som naturlig og selvfølgelig, og gir det slik en ideologisk karakter. Habitus er de indre prosessene som spiller inn når menneskene ser et fenomen på *bakgrunn av* eller *i lys av* noe, og refererer slik til et kulturelt betinget ståsted.

4.2 Hegemoni

Hegemoni kan betegnes som dominansen en gruppe eller en stat har over andre. På samme måte som habitus er ikke hegemoni noe som nødvendigvis er befolkningen bevisst. Dominansen kan oppnås med eller uten trusler om maktbruk. En kan generelt si at hegemoni er gjeldende om en kan påvirke kulturelle perspektiver eller oppfatninger i samfunnet slik at den dominante gruppen favoriseres.

På ulike måter læres folk å overholde sosial ulikhet. Slike ulikheter blir kulturelt produsert som naturlige for samfunnet og kan ses som et eksempel på hegemoni. Prosessen av hegemoni innebærer organisering av makt og privilegier som tas for gitt som naturlige og "sunn fornuft" (Lyon-Callo, 2008). Hegemoni setter de konseptuelle parametere for den "rasjonelle" oppfatningen av, og responsen til, sosiale omstendigheter. Sagt på en litt annen måte er hegemoni formingen av en vane som oppfattes som normalt og gjenspeiles i hverdagslig praksis (Comaroff and Comaroff, 1991). Siden hegemoni setter standarden for det som anses som vanlig praksis blir alternative forståelser og handlinger marginalisert. For å kunne forstå rutinen og den etablerte sosiale ordenen er det derfor viktig å se på ideologien som ligger til grunne for folks eksistens.

Det er viktig å påpeke at hegemoni er et relativt diskret fenomen. Hegemoni er ikke fullstendig dominerende, men heller en pågående prosess for å etablere dominans. Hjemløshet har blitt en vanlig og svært synlig del av det kulturelle landskapet i USA samtidig som innbyggerne har utviklet generelt aksepterte syn på, og forståelser av

hjemløse mennesker. I forhold til hjemløshet er det et hegemoni av en "avvikershypotese" som samsvarer med ideen om naturligheten av den økonomiske og sosiale situasjonen i samfunnet. På denne måten beskyttes idealet ved at "problemet" blir knyttet til individuelle avvik og ikke til den strukturelle ulikheten i samfunnet. Måten enkeltmennesker og regjeringen behandler temaet hjemløshet på styres av de generelle oppfatningene en har om hjemløse individer og årsakene til deres situasjon. Disse oppfatningene involverer ofte et stereotypisk bilde av hjemløse som misbrukere og/eller mentalt syke.

4.3 Governmentality

Foucaults (1979) teorier om makt beskriver hvordan internaliserte tanker hos mennesker produserer bestemte menneskelige subjekter. Konkrete tiltak skaper et konseptuelt rammeverk hvor mennesker gjøres til subjekter. Slike prosesser blir av Foucault (1979) omtalt som 'governmentality', og inngår i prosessen av hegemoni. 'Governmentality' kan forklares som et stort utvalg av kontroll teknikker. Begrepet viser til hvordan en kan se på makt i lys av sosial kontroll innen institusjoner som fengsler og psykiatriske sykehus, og i form av produksjonen av kunnskap. Gjennom produksjonen av kunnskap som integreres i befolkningen kan en lettere oppnå sosial kontroll.

På samme måte som Foucault, forsøkte Bourdieu (1977) ved hjelp av begrepet habitus å vise til hvordan mennesker lever innen en sosial verden som i stor grad er underlagt institusjonalisert praksis som former både tanker og handling. Prosessene skaper subjekter som "fattige", "hjemløse" og "sosialklienter", som resulterer i en bestemt oppfatning av både årsaker til, og behandlingen av dem. Så snart subjektene er produsert blir konseptet brukt for å lage tiltak og reformasjon for å endre situasjonen. "De hjemløse" blir sett på som en kategori av avvikere som krever individualisert behandling og rehabilitering. Synet på hjemløse gir et begrenset spekter for aksepterte oppfatninger av dem og deres handlinger. Dette kan ses på som en manifestering av Foucaults 'governmental techniques'.

Konseptet 'governmentality' brukes gjerne i forbindelse med neoliberalisme, det vil si en type governmentality som karakteriserer avanserte liberale demokratier. I dette tilfellet refererer det til samfunn hvor makt er desentralisert og enkeltmenneskene i samfunnet har en aktiv rolle i å styre sine egne valg og meninger. På grunn av denne aktive rollen er det nødvendig at individer blir regulert eller kontrollert fra innsiden (Foucault, 1979).

Kunnskapen som produseres i slike samfunn tilrettelegger for en konstruksjon av selvregulerende individer. Staten har som mål å holde kontroll på befolkningen samtidig som menneskene er fornøyde med denne ordenen, og dette oppnås gjennom produksjon av bestemt kunnskap.

4.4 Neoliberalisme

Neoliberalisme kan forstås som en omfavnelse av det private, "frie" markedet som en løsning på sosiale problemer, der en verdsetter privatisering og fritt marked. De strukturelle justeringene for å oppnå dette inkluderer en redusering i statlig finansiering av helse, utdanning, sosialstøtte, og en privatisering og frigjøring av industrier. Dominansen av neoliberalismen gjorde seg gjeldende i USA på 90-tallet (Lyon-Callo, 2008). Et resultat av dette har vært økning i produktivitet og profitt. Samtidig må det påpekes at den økte profitten har bidratt til stigende sosiale ulikheter, hvor noen har oppnådd stor rikdom mens andre har opplevd fattigdom og hjemløshet.

Neoliberalisme er ikke kun politikk og lovgivning, det er også et sett ideer om hvordan en ser på verden, og har derfor også påvirket hvordan en oppfatter og behandler hjemløshet. Den neoliberalistiske politikken viste dette på 90 tallet. Etter hvert som antall hjemløse økte begynte folk å stille seg kritiske til hva som ble gjort for å endre situasjonen. 'Shelters' for hjemløse ble sett på som utrygge varehus hvor folk ble oppbevart, uten at noe ble gjort for å adressere årsakene til problemet. I 1994 utviklet US Department of Housing and Urban Development (HUD) en "continuum of care" plan, som skulle forbedre behandlingen av hjemløse (CCRS, 2011). Planen gikk ut på at byene rundt i landet skulle fremme en privatisering av ulike tjenester som var nødvendige for å hjelpe hjemløse, og disse tiltakene skulle overvåkes og vurderes av HUD. Fokuset lå på mentale helseproblemer, misbruk av alkohol/narkotika og fysisk helse. Systemet vektla viktigheten av å rehabilitere hjemløse gjennom kurs med fokus på jobbtrening, datakunnskaper og lignende, utdanning og ansettelse. Behovet for boliger beregnet for folk med lav inntekt ble anerkjent, men likevel ikke adressert. Årsaken til dette kan ligge i en holdning om at en ved å "tilby" noen bolig, ville gjøre dem avhengig av staten, og hindre dem i å ta ansvar for seg selv. En slik holdning brukes som argumentasjon mot oppbyggingen av velferdsstaten (Lyon-Callo, 2008). For å hjelpe hjemløse måtte målet heller være selvstendighet slik at de kunne ta del i det globale markedet. Denne holdningen ble styrket under Bush regjeringen med dens tilnærming til en løsning av

problemet med kronisk hjemløshet. Målet var reformasjon av individuelle hjemløse mennesker. Holdningen om at hjemløshet må betraktes som et kollektiv av avvikere som må behandles individuelt virker å være den generelle normen hos amerikanere i dag. Mange ulike årsaker nevnes som bakgrunn for hjemløshet, men disse blir lagt innad i individet, og sjeldent hos samfunnet generelt.

4.5 Den amerikanske idealismen

Essensen av å være amerikaner ligger i troen på at alle er unike individer med selvstendige meninger. Individualisme og autonomi glorifiseres, og man skal helst ikke ta imot veldedighet (Lindholm, 2007). Egalitære idealer vektlegges, og dermed blir tanken om at alle har lik mulighet til å oppnå det samme opprettholdt på tross av store økonomiske forskjeller innad i landet. Dette har ført til et paradoks av likhetsideal sammen med behov for selvhevdelse. På grunn av det frie markedet og det manglende sikkerhetsnettet i samfunnet er det ikke til å unngå at sterk konkurranse oppstår. Konkurransen om status eksisterer side om side med en etikk preget av omtanke og medmenneskelighet, som ofte ivaretas gjennom veldedighet. Selv om mange bryr seg om hjemløshet som samfunnsproblem har det blitt vanlig praksis at et slik engasjement kun skal ta form gjennom veldedighet, eller tjenester som tar sikte på reformasjon av de hjemløse. Det blir ikke tatt stand for å endre de strukturelle ulikhetene i samfunnet, men heller satses det på å lære folk å takle denne ulikheten og "normalisere" situasjonen til individuelle hjemløse mennesker.

Et egalitært individualistisk demokrati som preges av en fri markedsøkonomi fostrer rivalisering fremfor samarbeid. Folk forsøker å sikre seg selv gjennom posisjon og kapital, og samtidig bevise sin verdi gjennom konsum og materielle goder. Sammen med dette finner man i USA en fornektelse av ulikheter og klasseforskjeller (Lindholm, 2007). Den kollektive troen holder fast på den amerikanske drømmen hvor alle er likt disponert til de samme mulighetene i livet. Tanken om at man er sin egen lykkes smed står sterkt, og fattige tror ofte at de selv kan øke egen levestandard om de bare jobber hardt nok (Lindholm, 2007). Ignoreringen av de strukturelle ulikhetene i samfunnet fører til at disse heller aldri blir utfordret, men at det i stedet er menneskene i samfunnet som får "skylden" for sin egen ulykke. Ulikhetene i samfunnet blir rettferdiggjort på bakgrunn av individuelle ferdigheter og prestasjoner. Samtidig fostrer dette en kollektiv tro på at fattige ikke jobber hardt nok. Når rikdom viser til attraktive

indre kvaliteter må det kunne antas at fattigdom i sin motsetning gir negative inntrykk. Slike syn deles av fattige, som konsekvens av samfunnets dominante holdninger, og fører til at de ser ned på "sine egne", og dermed også på seg selv. At fattige klandrer seg selv bidrar til at samfunnets struktur forblir utfordret.

Det amerikanske verdisystemet av egalitær individualisme legitimerer rikdom og forskjeller i samfunnet. Alle amerikanere i samfunnet ses som frie aktører som kjemper om de samme målene, alle ønsker å oppnå suksess, og kun hardt arbeid kan få en dit en ønsker. Menneskene må derfor benytte de mulighetene de har (som ifølge idealet er lik for alle). Klassesystemets disposisjon til rikdom ignoreres. De som lykkes i å nå sine mål ses som de ideelle amerikanere med gode karaktertrekk, som selvstendighet, arbeidsvilje og ambisjon. Deres rikdom er derfor fortjent og reflekterer deres verdier. Store forskjeller i rikdom er derfor rettferdiggjort, og systemet forblir igjen utfordret.

4.6 Downward mobility- tap av sosial status

"...strong wealth differentiation, rather than upward mobility, has generally been the rule rather than the exception in America, and... differences between haves and have-nots have noticeably accelerated in recent decades" (Lindholm, 2007, s.384). Newman (1988) har sett på hvordan tap av sosial posisjon i samfunnet er med på å omforme menneskers liv i USA. Hun har tatt for seg individer fra øvre middelklasse, som av ulike årsaker har gått nedover i klassesystemet og har måttet venne seg til en langt lavere levestandard enn de var vant med. Dette fenomenet har hun kalt 'downward mobility'. Folk som tidligere har vært vant med visse goder; stort hus, fin bil, stor vennekrets, dyre restauranter osv, har store problemer med å omstille seg når dette ikke lenger er en del av deres liv. De blir hjelpeløse og uten muligheten til å styre livene sine slik de selv vil. Det hele kan begynne med at man mister jobben. Mens man leter etter ny jobb benytter man seg av sparepengene en har, men etter en stund begynner også disse å ta slutt. En blir nødt til å selge huset, bilen, alle ting en kan unnvære, og kanskje flytte inn i en leilighet i stedet. Med et nytt bosted følger ofte tap av omgangskretsen. En har ikke råd til å delta på alle sosiale aktiviteter lenger, noe som kan føre til tap av tidligere venner. Invitasjoner hjem til folk vil ofte opphøre pga. manglende evne til resiprositet innen forholdet.

Selv om ikke alle ender opp som fattige eller hjemløse (mange klarer å stabilisere seg på middelklassenivå), har de likevel måttet venne seg til en helt ny livsstil. Dette medfører en identitetskonflikt. Tap av relasjoner og alle holdepunkter en tidligere identifiserte seg

selv ut fra vil føre til forvirring rundt hvordan man skal se seg selv. Mange skammer seg, og ser det nesten som en lettelse når en ikke må forholde seg til gamle kjente mer. Ens gamle venner blir symbolet på hva en hadde og hvor mye en har mistet. For utenforstående er det kanskje også vanskelig å sette seg inn i den nye situasjonen som har oppstått. Folk oppfatter ofte arbeidsledige som late eller tiltaksløse, som om de har gitt opp, og det kan være problematisk å innse at det kan være så vanskelig å finne arbeid.

Newman (1988) påpeker at holdningene som folk har til mennesker som taper sin sosiale posisjon i samfunnet, er et direkte resultat av hvordan forekomsten av slike hendelser er et "nedhysjet" fenomen i USA. En blir fortalt at høyere utdanning og arbeidserfaring skal sikre fremtiden din. Historier om hvordan folk klatrer oppover i samfunnet blir profilert mens eksempler på det motsatte blir forklart som unntak og særtilfeller. Mange vil derfor til slutt begynne å tro at det er en selv det er noe galt med om en ikke klarer å skaffe seg arbeid, i stedet for å se på den generelle økonomiske situasjonen landet befinner seg i, eller innen bransjen en søker arbeid. Den store vektleggingen av suksess i det amerikanske samfunnet gjør det vanskelig å innrømme nederlag. Det ligger en historisk knytning til optimisme hos amerikanere, noe som forsterkes gjennom media. Media, regjeringen og folk flest anerkjenner ikke hvor ofte økonomisk uføre faktisk oppstår. Fattigdom og 'downward mobility' blir fremstilt som unntak til regelen. Folk blir ofte betraktet som offer for en krisesituasjon eller med en "stakkars dem" holdning, samtidig som det spekuleres rundt hvordan de *egentlig* klarte å havne i denne situasjonen, og om det ikke var litt deres egen feil også. Suksesshistorier forsterker synet på at alle kan styre sin egen skjebne, og at alle har kontroll over eget liv. Dette fører igjen til en fullstendig mangel på støttenettverk for menneskene som erfarer 'downward mobility', både sosialt og kulturelt.

4.6.1 Judy- et eksempel på downward mobility

Judy, 54, hadde vært hjemløs i to måneder da hun henvendte seg til PATH. Hun hadde mistet jobben sin åtte måneder tidligere, og levd på sparepenger helt til disse tok slutt og hun mistet leiligheten sin. Det lille hun hadde av familie var bosatt i andre stater, så hun hadde ingen hun kunne vende seg til for hjelp, utenom tilbud som PATH. Hun var nå ute etter et sted hvor hun kunne bo midlertidig til hun fant arbeid og hadde fått spart opp litt penger. Tidligere hadde hun tjent 40000 dollar i året, og hun hadde både

collegetutdannelse og lang arbeidserfaring. Likevel hadde hun så langt ikke klart å få ny jobb, på tross av utallige søknader og intervjuer, ifølge henne selv. Hun fortalte at hun skulle inn til sitt tredje intervju med en bedrift to dager senere, hvor hun var en av tre kandidater til jobben. Dette hadde hun svært høye forhåpninger til, og hun visste ikke hva hun kom til å gjøre om også denne muligheten falt igjennom. Selv om hun skulle få jobben ville det ta en stund før hun fikk første lønning, så hun ville uansett ha et sted å bo i mellomtiden. Til nå hadde hun klart å "holde fasaden oppe", men hun visste ikke hvor mye mer hun taklet. Hun hadde en bil som hun bodde i, og benyttet ellers offentlige toaletter og forlatte hus eller bygninger som oppholdssted. Man kunne ikke se det på henne at hun var hjemløs, noe hun påpekte selv flere ganger. Hun mente hun hadde blitt svært flink til å skjule det. Det var viktig for henne at ingen visste om at hun var hjemløs fordi hun var redd de ville behandle henne annerledes. Dette var en situasjon hun aldri selv hadde forventet å havne i, og hun var svært skuffet over seg selv.

Det å klandre seg selv for situasjonen er ikke uvanlig for hjemløse. Dette må ses i sammenheng med normen i samfunnet og den daglige praksisen på et senter som PATH. Folk læres å identifisere årsaker innen en selv som har ført til situasjonen en nå befinner seg i, og anerkjenner ikke de strukturelle ulikhetene i samfunnet sådan. "The Continuum of Care" planen som PATH fulgte går ut på å "behandle" de hjemløse individuelt for å avdekke slike årsaker, og dermed lære dem å jobbe med disse.

4.7 Det amerikanske marerittet

Mennesker som mister alt de har jobbet for hele livet sitt sitter gjerne igjen med en følelse av å ha mistet sin plass i verden. De var tidligere en del av den amerikanske drømmen, men sitter nå igjen med ingenting- uten andre enn seg selv å skylde på. Både psykologiske, sosiale og praktiske påkjenninger er knyttet til en slik omveltning av levestandard (Newman, 1988). De ender opp i en permanent transisjonell fase, et ingenmannsland av både gammel og ny identitet. En fot blir plassert i hver verden samtidig som de to ikke er forenelig med hverandre. Mange tviholder på sitt gamle selv i håp om at ting snart skal endre seg til det bedre, og alt vil gå tilbake til normalt. En fortsetter å presentere seg selv med sin tidligere tittel som ingeniør, salgssjef, sykepleier, visepresident i et firma, men etter en stund blir presset fra to identiteter svært vanskelig å takle. Det er kanskje lettere å "beholde" sin gamle identitet som

suksessfull sjef og familiefar, fremfor å identifisere seg, og dermed akseptere sin posisjon, som fattig og arbeidsledig.

Samtidig med denne identitetskrisen befinner de seg i et sosialt og kulturelt vakuum, mens samfunnet velger å se den andre veien. For andre kan slike tapssituasjoner oppfattes som ubehagelige eller pinlige, og det er derfor lettere å avskrive det som situasjoner av økonomisk "krise", og aldri som del av "normale" tider, enn å innse at dette er noe som kan skje med de fleste. Denne holdningen, og innvirkningen den kan ha på mennesker, kan kalles for det amerikanske marerittet (Newman, 1988). Som et direkte resultat av den amerikanske drømmen, har amerikanere som nevnt en oppfatning om at alle har de samme mulighetene til å komme seg "opp og frem" i samfunnet. Alle kan gjøre suksess, det er kun opp til en selv å klare det. For å kunne beholde dette synet og denne optimismen hos folket, er historier som beviser det motsatte blitt et usynliggjort problem som folk ikke vil vedkjenne seg. Menneskene som erfarer slike tap har derfor heller ingenting å forholde seg til. Skylden for alt som har gått galt kan heller ikke lett legges på samfunnet, siden slike historier betegnes som unntak eller resultater av økonomisk "krise". En sitter derfor igjen med ingen andre å skylde på enn seg selv.

Trusler mot et samfunn eller en livsstil kan komme i form av en oppfattet moralsk underminering av dette samfunnets hegemoni. En oppfatning av felles verdier er nødvendig for et suksessfullt samfunn. Hvilke verdier som vektlegges varierer som nevnt mellom steder og kulturer.;" ...in the United States the underlying value system is based upon principles of individualism, with an emphasis on personal freedom, self-reliance, and achievement" (Heatherton, 2000, s.78). Individuer som bryter med disse prinsippene vil bli oppfattet av samfunnet som truende, og stigmatisering av dem vil fungere som en forsvarsmekanisme for samfunnets ideologi. Oppfattet latskap eller mangel på ambisjon kan forstås som truende ifølge dette verdisystemet, og kan dermed ses i det minste som en del av årsaken for stigmatiseringen av hjemløse.

Stigmatisering av hjemløse og dens implikasjoner vil jeg redegjøre for i kapittel 7. Før dette vil jeg gi en innsikt i praksis på PATH, og hvordan denne speiles av maktforhold og idealistiske holdninger i samfunnet.

5 Makt

5.1 Maktbegrepet

Det finnes mange ulike definisjoner av begrepet makt. "Power (Macht) is the probability that one actor within a social relationship will be in a position to carry out his own will despite resistance" (Weber, 1947, s.152). Denne definisjonen sentrerer seg om å påtvinge andre sin vilje, som kanskje er det man oftest tenker om maktbruk. Blau (1964) har en litt bredere definisjon av begrepet; "...power refers to all kinds of influence between persons or groups, including those exercised in exchange transactions, where one induces others to accede to his wishes by rewarding them for doing so" (Blau, 1964, s.115). Denne forklaringen av maktbegrepet gir et mer nyansert syn på hvordan makt kan gjøre seg gjeldende i ulike sammenhenger, utover fysisk maktbruk. Fysisk tvang er ytterpunktet til makt, men andre negative sanksjoner og trusler mot disse kan også være svært effektive for å oppnå, og opprettholde makt over noen. Blaus definisjon tar utgangspunkt i situasjoner hvor begge parter kan sies å få noe ut av samhandlingen, samtidig som den ene innehar en viss makt over den andre parten. Maktaspektet kan dermed bli mindre fremtredende på grunn av resiprositet. Det er derfor også viktig å skille mellom det å sitte på makt, og utøvelsen av makt. En person som gir råd til en annen har innvirkning på denne personen uten å påtvinge dem sin egen vilje. Når en gir ordre til folk om hva de skal foreta seg, og disse menneskene samtykker, har en makt over dem. Den første har innvirkning på hva folk gjør, og sitter dermed på en viktig kilde til makt, mens den andre aktivt benytter seg av makten. Selv om en samhandling preges av en maktrelasjon vil det ikke nødvendigvis tilsi at den ene har mulighet til å påtvinge sin egen vilje over andre. Egen vilje må her forstått som personlige tjenester eller handlinger som vil føre til direkte goder for en selv.

Ansatte på PATH satt på en viktig kilde til makt. De satt med kunnskap, informasjon og hadde en potensiell innflytelse på klientenes livssituasjon, samtidig som klientene hadde få alternativer til steder hvor de kunne oppsøke hjelp. Det kan diskuteres hvorvidt ansatte utøvde makt over klientene sine. Hvis en forstår makt som evnen til å påtvinge andre sin egen vilje, og denne igjen forstås som personlige tjenester eller goder, vil kanskje svaret bli nei. Ansatte fikk ikke klientene til å gjøre ting som gagnet dem selv direkte. Samtidig hadde de stor innflytelse over klientene sine gjennom rådgivning som de til en viss grad var avhengig av. De hadde også muligheten til ikke å hjelpe, eller gjøre en innsats for, folk som ikke oppførte seg i samsvar med deres egne ønsker. På grunn av konsekvensene det kunne få om en person ikke fulgte råd eller innfridde visse

forestillinger om hvordan de burde te seg, kan veiledningen minne mer om indirekte ordre. Ved å kontrollere ressursene og tilgangen til goder og tjenester, kunne ansatte prøve, med stor effekt, å bringe frem en ønsket atferd hos klientene sine.

Makt og status er nært knyttet til hverandre. Ved høy sosial status følger en viss makt, og en kan oppnå status gjennom maktbruk. Det å ha makt innebærer at en står i et anerkjent forhold "over" noen andre. Den en har makt over bekrefter dette utad ved å samtykke til makthaverens vilje, ved å vise respekt og takknemlighet, noe som vil være en belønning til makthaverens ego, samt en bekreftelse av hans status. Status er ofte knyttet til klasse, kanskje spesielt i USA hvor klasseskiller er svært merkbare. En persons status kan ses som en form for sosial kapital, som kan benyttes for å oppnå goder og fordeler. De som er av en høy sosial klasse vil nesten alltid ha makt over dem som har lavere status, siden folk med lav status ofte streber etter å komme seg oppover i samfunnet. Hvis en person av høy sosial status samhandler med en som er ansett for å være av lavere status, kan dette i seg selv ses på som en påskjønnelse, og personen av høy status kan forvente å motta takknemlighet eller anseelse fra samfunnet (Blau, 1964). Det å bli assosiert med folk som er av høyere status enn en selv kan være en mulig strategi for å klatre i classesystemet. Samtidig vil folk av høyere sosial status alltid være påpasselige med å opprettholde et visst skille mellom seg selv og andre, for slik å kunne opprettholde sin posisjon. Måten vi oppfatter makt og prestisje i samfunnet er alltid knyttet til en forståelse av lavere klasser (Warner et al., 1960). Systemet er avhengig av å være ekskluderende for å fungere. Denne ekskluderingen vil alltid gå på bekostning av de klassene som rangeres som lavest, og folk vil derfor ikke lett godta sin posisjon som "lavere" i et samfunn.

5.2 En dag på PATH

PATH åpnet dørene 07:30 hver dag. Klienter som ville møte saksbehandlere eller gjennomføre inntaksintervju måtte møte opp før dette for å få utlevert en kølapp fra vaktene ved senteret. Utdelingen av kølappene startet klokken 05:00. Dette er ikke opplyst på PATHs hjemmesider. Her står det kun at dørene åpner 07:30, og at folk blir tatt imot på en 'first come, first served' basis. På en vanlig dag møtte folk opp utenfor senteret så tidlig som 04:00 (de som visste hvordan systemet fungerte) for å sikre seg et lavt nummer på kølappen, for igjen å være sikker på å komme på listen til intervju eller møte med saksbehandler. Når dørene åpnet ble alle bedt om å vente på "resource

center”, et slags venterom som var knyttet opp mot alle tjenestene en kunne benytte ved PATH (se bilde, appendix 2). Her ble folk ropt opp i henhold til nummer på kølappene, og de fikk skrevet seg opp på listene for de ulike tjenestene (inntaksintervju, saksbehandler, dusj, telefon, rusveiledning, workshops, transport). Hver dag ble det utført opp til åtte inntaksintervju og hver av de tre saksbehandlerne tok imot opp til seks klienter. Det faktiske antallet klienter som ble tatt imot hver dag varierte i forhold til hvor mange frivillige som var på jobb, og hvor mye saksbehandlerne hadde å gjøre. De som møtte opp på senteret hadde ingen muligheter til å finne ut av hvor mange som ville bli tatt imot den dagen, og kunne derfor ikke vite om det var verdt tiden å vente utenfor eller om de skulle komme tilbake neste dag. Mange møtte derfor opp flere dager på rad uten å komme med på listen. Det var ingen muligheter for å lage avtaler fra en dag til den neste.

De som kom med på listen ble bedt om å vente til det var deres tur. Det ble delt ut skjemaer som måtte fylles ut av dem som skulle på inntaksintervju. Skjemaet bestod av spørsmål om generelle personopplysninger (alder, kjønn, etnisitet), bakgrunn (utdannelse, rulleblad, rusproblemer), og hvilken livssituasjon de befant seg i per dags dato (hvor de bodde/oppholdt seg, hvorfor de var hjemløse, inntekt, jobb osv). Når skjemaene var ferdig utfylt og signert ble klientene skrevet opp på en liste i forhold til når de var ferdige, den som ble først ferdig kom først inn til intervju. Hvis de ikke var til stede når de ble ropt opp gikk turen deres til nestemann på listen.

Venterommet var utstyrt med to skrivebord til ansatte og ellers ca 50 stoler av hardplast beregnet til klientene. Det var ikke tillatt med verken mat eller drikke inne på venterommet, og man kunne heller ikke snakke i mobiltelefon. Hvis noen forlot rommet for å ta en telefon, røyke eller spise risikerte de å miste plassen sin på listen om de ble ropt opp. Det var en fasttelefon i rommet som klientene kunne benytte seg av om de skrev seg opp på en liste og ventet på tur. Denne telefonen kunne man ringe lokale samtaler på, som betydde sentralt i Los Angeles. Lunsj ble servert fra klokken 11:30-12, og senteret stengte så frem til klokken 13 slik at de ansatte kunne ta pause. Alle klientene måtte ut av senteret i dette tidsrommet. Alle møter med klienter var stort sett unnagjort før klokken 15, og senteret stengte 15:30 uten unntak. Saksbehandlerne tok heller ikke imot klienter på fredager, siden disse skulle benyttes til møter og papirarbeid.

For klientene betydde denne ordningen at de måtte tilbringe flere timer utenfor PATH, mange uten å komme med på listen for den dagen. De som kom med ble ofte sittende hele dagen å vente uten mat og uten søvn. Systemet var tilrettelagt med vekt på størst mulig effektivitet for organisasjonen og dens ansatte. Grunnen til at de ikke gjorde avtaler var at de ikke kunne garantere at folk ville møte opp, og dette ville føre til ekstra arbeid for saksbehandlerne. Det var uansett nok folk som møtte opp. Listene på PATH var alltid fulle, i alle fall så fulle som de ansatte ville ha dem. Hvis enkelte klienter hadde jobb som det var vanskelig å komme ifra, kunne ikke dette tas hensyn til. Mange måtte derfor skulke jobben, eller ta seg fri for å komme til PATH, uten engang å vite sikkert om de kom til å få en "bra" kjøp. For klienter som stod i fare for å bli hjemløse, eller som så vidt hadde klart å beholde jobben sin på tross av at de ikke hadde noe sted å bo, var dette svært frustrerende. De måtte risikere jobben sin for å oppsøke hjelp. Flere uttalte også i intervjuer at de ikke ville si noe til arbeidsgiverne sine om situasjonen de var i. De ville heller late som de var syke enn å innrømme at de var hjemløse. En klient som var inne til intervju var i denne situasjonen. Han hadde unnlatt å dra på jobb for å oppsøke hjelp hos PATH. For ham var dette den eneste muligheten, siden han ikke hadde andre han kunne vende seg til. Han ble oppfordret til å ringe til arbeidsgiveren sin for å forklare situasjonen, og jeg tilbød meg å gå god for at han faktisk var hos PATH fordi han trengte hjelp med bosituasjonen sin. Det viste seg at han ikke kunne få tak i arbeidsgiveren sin fra telefonen på PATH siden denne bare kunne ringe lokale samtaler, og arbeidsplassen hans var i Long Beach, et stykke utenfor LA. En av saksbehandlerne ble derfor spurt om han kunne låne en av telefonene på kontoret for å ringe til arbeidsgiveren. Hun svarte ja til dette, men sa også at siden han hadde vært så uansvarlig i denne situasjonen burde han egentlig ikke fått lov. Denne "uansvarlige" holdningen var ifølge henne en av grunnene til at slike personer havnet i denne situasjonen til å begynne med.

5.3 Klientbegrepet; ulike perspektiver

Menneskene som oppsøkte hjelp hos PATH ble omtalt som 'clients'. Jeg vil benytte meg av det norske begrepet klient synonymt med dette. Begrepet klient benyttes oftest om en person som søker bistand eller råd fra for eksempel advokat eller sosialarbeider, og brukes i denne sammenhengen synonymt med begrepet kunde. Begrepet klient benyttes også i dag om personer som mottar hjelp fra helsevesenet, spesielt innen psykiatrien. Her er det benyttet mer synonymt med pasient. Begrepet klient viser til en yrkesmessig

og profesjonell situasjon, og sier noe om hvem en er for til hverandre. Det skaper kategorier som klient/lege, klient/sosialarbeider, klient/rådgiver osv, og sier samtidig noe om hvordan man skal, eller burde, forholde seg til hverandre.

Begrepet klient stammer fra det latinske ordet 'cliens', som ble brukt om frie, men svakstilte borgere som sluttet seg til en høyerestående person for å få beskyttelse i bytte mot lojalitet. Den høyerestående personen ble kalt 'patronus'. Patron/klient forholdet har blitt utforsket i antropologien på en lignende måte, spesielt innen politiske sammenhenger. Eric Wolf (1966) forklarer forholdet som at patronen tilbyr økonomisk støtte og beskyttelse til klienten, som på sin side gir patronen sin lojalitet og (politisk) støtte. Forholdet mellom dem er avhengig av tillit og resiprositet. Begge kan sies å vinne noe på relasjonen, men det er likevel klart at den ene parten (patronen) er klart overlegen i evnen til å gi/utføre goder og tjenester til den andre (klienten). Selv om patronen er klienten overlegen, blir selve maktaspektet innen denne relasjonen skjult av resiprositet. Mens patronen tilbyr goder og tjenester som er materielle eller håndfaste, forventes klienten å gi tilbake på mer indirekte måter. Spesielt er det viktig at klienten viser og uttrykker sin lojalitet, både til patronen og samfunnet generelt. På denne måten er han med på å bygge opp om patronens rykte og aktelse. Det er først innen politiske sammenhenger, når patronen tilbyr tjenester med forventning/forutsetning om et direkte og spesifikt utbytte i form av klientens stemme ved et valg, at maktaspektet innen relasjonen blir tydelig (Wolf, 1966). Klienten er da ikke kun forpliktet til å uttrykke lojalitet, men også demonstrere den. Patronens forventning om utbytte blir også spesifikt uttalt.

James C. Scott (1977) har beskrevet patron/klient relasjonen som et instrumentelt vennskap mellom to personer hvor den ene er av høyere sosioøkonomisk status (patronen) enn den andre (klienten). Patronen bruker sin status for å skaffe beskyttelse og/eller tjenester til klienten, som på sin side gjengjelder ved å gi generell støtte og hjelp, inkludert personlige tjenester til patronen. For Scott er relasjonen av en nær, personlig og vennskapelig karakter. Begge partene er klar over grunnlaget for relasjonen, og forventer et spesifikt utbytte av den. Klienten kan derfor ha større makt til å velge hvem han vil gi sin støtte til om det er flere alternativer.

Charles V. Hamilton (1979) har foreslått en annen relasjon som kan være mer passende utenfor politisk sammenheng. Han har kalt denne relasjonen for 'patron/recipient

realationship'. Denne innebærer at patronen gir goder/tjenester til en mottaker under forhold som ikke oppfordrer til en systematisert eller fastsatt gjenytelse. Patronen er ikke avhengig av mottakeren for å opprettholde sin posisjon. Den eneste forutsetning for at forholdet skal kunne fungere er at mottakeren har behov for patronens tjenester. Hamilton påpeker at relasjonen ikke er det samme som veldedighet, selv om de kan minne svært om hverandre. I en politisk eller offisiell sammenheng vil relasjonen få en "klarere" betydning. Patronen antar å kunne snakke for og representere, mottakerens behov. Mottaker samtykker indirekte til dette ved å motta patronens tjenester. Forholdet må ikke forveksles med en vennskapelig eller uegoistisk handling, men er derimot underlagt en forståelse av hierarki, hvor patronen er overordnet og mottakeren underordnet. Mottakeren vil være passiv i alle sammenhenger. Grunnlaget for relasjonen ligger som nevnt på mottakerens behov for patronens tjenester, og ikke nødvendigvis på patronens ressurser. Det foreligger kun en antagelse om at behovene kan tilfredsstilles. En forutsetning for relasjonen er at mottakeren etter en stund ikke vil ha behov for patronens tjenester lenger, og det er derfor heller ingen forventning om en permanent eller langvarig tilknytning. Patronens levedyktighet er derfor avhengig av å gi tjenester til mange ulike mottakere over tid. Mottakerens behov er alene en bekreftelse på patronens status og krever derfor ikke (nødvendigvis) stor innsats eller investering fra patronens side så lenge det er behov for tjenestene han kan tilby.

Klientene som oppsøkte PATH hadde ingen fastsatte rettigheter for å få hjelp. Det var hovedsakelig saksbehandlerne som bestemte hvem de ville hjelpe og hvor mange de ville ta imot hver dag. Ifølge PATHs retningslinjer hadde alle som kom dit rett til å bli behandlet uten fordommer, og med verdighet og respekt. Disse helt generelle rettighetene står også opplyst på organisasjonens hjemmeside (www.epath.org). Utover dette var det ingenting som tilsa hva klientene til PATH kunne forvente av faktisk hjelp. Beskrivelsene av de ulike programmene sier ikke spesifikt hvordan en kan søke, hva som skal til eller hvor mange som kvalifiserer til å bli akseptert inn i disse. Ved oppmøte ble dette heller aldri opplyst eller forklart ovenfor nye klienter. Det var forventet at klientene skulle skrive under på alle avtaler og papirer uten å stille for mange spørsmål. Saksbehandlerne stod dermed fritt til selv å velge hvem de ville gjøre en innsats for ut fra egne preferanser, og det var en merkbar forskjell i måten ulike klienter ble behandlet på.

Enkelte klienter ble av saksbehandlerne omtalt som 'good clients', noe som tilsa at dette var en person som de likte å jobbe med, og som de gjerne ville gjøre noe for. Slike klienter var samarbeidsvillige, stilte få spørsmål til det de ble bedt om å gjøre, tvilte aldri (åpenlyst) på saksbehandlerens kyndighet, og uttrykte stor takknemlighet. De hadde gjerne alle papirer i orden slik at det var lett å henvise dem videre. Disse klientene fikk bedre behandling enn mange andre. Saksbehandlerne tok seg bedre tid med dem, viste større forståelse og medfølelse, og selv om dette ikke alltid resulterte i en løsning for dem, ble det gjort en større innsats for å hjelpe.

I lys av dette kan man trekke paralleller fra forholdet mellom ansatte og klienter på PATH til det Hamilton (1979) sier om patron/mottaker forholdet. Klientene på PATH hadde behov for tjenestene de ansatte (antakelig) kunne utføre for dem. Relasjonen var nesten alltid kortvarig, og var heller ikke avhengig av hva ansatte faktisk kunne utføre for klientene. Også på PATH var det en forståelse av hierarki, som i alle fall var anerkjent av personalet. Selv om ikke alle klientene var villige til å akseptere en underordnet status, var det i det minste en forutsetning for dem som inngikk en relasjon over en periode, om enn kortvarig.

5.4 Dorothy; et "typisk" tilfelle

Dorothy, en afro-amerikansk kvinne på 55 år, oppsøkte PATH i midten av mars etter å ha rømt fra en voldelig samboer i Las Vegas. Hun var opprinnelig fra Detroit, men hadde de siste 20 årene bodd i Las Vegas og jobbet som renholder på hotell. Natten i forveien hadde hun sovet på sofaen til en venninne som var den eneste personen hun kjente i Los Angeles. Dorothy hadde aldri vært hjemløs tidligere, og kom nå til senteret i håp om å finne et sted å bo og samtidig få hjelp til å finne en jobb. Slik som systemet fungerer på PATH er det kun saksbehandlerne som kan gi klienter henvisninger til andre programmer eller hjelpe med permanente boliger. Poenget med å gjøre inntaksintervjuene først er å forberede klienten på møtet med saksbehandler slik at han/hun har alle papirene i orden i tillegg til at all nødvendig informasjon om klienten ligger i datasystemet. For å kunne søke om boplass i 3-6 måneders programmer må en ha gyldig California ID, social security kort, en tuberkulose test som må være gjort nylig (innen de siste seks mnd), et offentlig dokument som bekrefter at klienten er hjemløs (disse blir underskrevet av shelters) og bekreftelse på inntekt/stønad. Dorothy hadde kun social security kort når hun kom til PATH første gang. Hennes id kort som var

utstedt i Las Vegas var ikke gyldig i denne sammenhengen. Tonya, som utførte intervjuet med Dorothy oppfordret henne til å bo hos venninnen sin så lenge hun kunne, men ga henne også en henvisning til PATH Ways Women, hvor hun kunne få sove en natt. Siden PATH Ways (se kap. 2) er et 6 måneders program får ingen lov til å sove der mer enn en natt før de evt. blir tatt inn i programmet. Unntaket er hvis de får henvisningen på en fredag- de får da sove der til mandag siden PATH Mall kun er åpent mandag-fredag.

Dorothy ble sendt for å ta tuberkulose testen rett etter intervjuet og fikk tildelt buss'tokens' for at hun skulle slippe å betale. Når hun kom tilbake til senteret for å tilbringe natten på PATH Ways var hun i mye bedre humør. Hun var glad for at hun kunne sove på senteret den natten siden venninnen egentlig ikke hadde lov å ha overnattingsgjeste uten å betale ifølge leiekontrakten. Det var viktig for Dorothy at hun ikke trengte seg på eller satt venninnen i en situasjon hvor hun kunne bli kastet ut.

Neste dag kom hun tilbake for å få snakke med en saksbehandler slik hun hadde fått beskjed om. Likevel fikk hun beskjed om at hun ikke fikk snakke med saksbehandler før hun hadde fått lest av resultatet på tuberkulose testen, noe som tok to dager. Hun måtte derfor vente til mandag. Frem til da måtte hun enten sove hos venninnen sin, som risikerte å bli kastet ut om hun hadde overnattingsgjester ifølge leieavtalen sin, eller sove på et shelter i 'downtown' Los Angeles.

På mandag når hun kom tilbake fortalte hun at hun hadde vært hos venninnen sin over helga, men at hun nå var nødt å finne et annet sted. Under møtet med saksbehandleren fikk hun beskjed om at hun var hun nødt til å søke GR siden hun ikke hadde noen inntekt. De fleste boligprogrammer krevde at klientene hadde noen form for inntekt for å kunne søke. Siden Dorothy kom fra Las Vegas, og hadde ID derfra, kunne hun ikke søke om GR før hun hadde vært i California i en måned. Hun hadde så langt vært der mindre enn en uke. I tillegg måtte hun ordne Californian ID, som kostet 7 dollar. Selv om 7 dollar ikke høres ut som mye penger, hadde Dorothy absolutt ingenting og dermed ikke råd til å skaffe seg ID. Det var også et problem for henne å ta bussen rundt omkring til de ulike kontorene siden hun ikke hadde penger. PATH kunne kun gi ut 10 enkeltreiser med bussen pr. måned pr. klient. Dette er svært lite med tanke på at en gjerne må ta opp til fire busser for å komme seg dit en skal på grunn av de store avstandene. Det var tydelig at det ble mye å ta inn på en gang for Dorothy og at det var lite i det som ble sagt som var oppmuntrende. Hun prøvde å få frem at hun ikke visste hvor de ulike kontorene lå, hun

visste ikke hvordan hun skulle komme seg dit uten penger eller ordne noen av de andre tingene for den saks skyld. Saksbehandleren sa at det ikke var hennes jobb å hjelpe klientene med veibeskrivelser eller annen informasjon som de lett kunne finne ut av selv, og sendte derfor Dorothy gråtende ut av kontoret med beskjed om å komme tilbake så snart hun hadde ordnet GR og id-kort, uten å bry seg videre om hvordan eller om hun kom til å klare dette. Dette betydde med andre ord minimum en måned hvor hun ikke hadde noe sted å gå. Dorothy kom aldri tilbake til PATH.

Dorothy ble ikke fortalt at det finnes flere shelters for kvinner som har blitt utsatt for vold i hjemmet, hvor de kan bo i lengre perioder (6 uker- 6 måneder). Hun fikk heller ikke klare beskjeder i forhold til hva hun måtte ha av papirer for å søke boplass, hvordan systemet fungerer eller hvilke muligheter hun hadde. Ofte hadde klientene et veldig stort behov for å få lov til å fortelle om situasjonen sin i detaljer i tillegg til å få forklart ting nøye. Dorothy ble rushet gjennom både inntaksintervjuet og saksbehandlingen med ansatte på PATH og satt igjen med en følelse av å ikke ha blitt hørt i tillegg til at hun ikke hadde noen anelse av hva hun skulle gjøre.

Etter mitt første møte med Dorothy fikk jeg hennes e-mail adresse og telefonnummeret til venninnen hun hadde bodd hos. En måned etter jeg sist så henne klarte jeg å få kontakt med henne igjen. Hun hadde da reist tilbake til Las Vegas og samboeren som mishandlet henne. Når hun sto mellom valget å sove på gata i en fremmed by full av kriminalitet og vold, og det å dra hjem til en utrygg, men samtidig kjent situasjon, følte hun at hun måtte gjøre slik hun da gjorde. Hun var oppgitt over måten hun ble møtt på, og hvor lang tid det ville tatt henne for å komme inn på et sted hvor hun kunne bodd. Dorothy hadde aldri før vært hjemløs, hadde jobbet hele livet og orket ikke tanken på, og heller ikke realiteten av, det å bo på gata.

Saksbehandlerne hadde som første prioritet å sette opp en plan for hvilke personlige mål klientene var nødt til å oppnå for at de skulle ha mulighet til å hjelpe dem. Alt som må ordnes blir skrevet ned, og så snart de har oppnådd disse målene kan klienten komme tilbake for oppfølging. Utover dette ser de ingen muligheter for å hjelpe klienten siden de selv er forpliktet til å følge reglene som PATH har lagt opp til. Svært mange av klientene kommer ikke tilbake etter sitt første møte med en saksbehandler. Dette blir ikke tatt opp til vurdering av de ansatte, og ingen stiller åpent spørsmål om hvor de blir av eller hvorfor de ikke kommer tilbake. Disse "personlige målene" som lages for

klientene blir nærmest sett på som en test klientene må igjennom for å bevise at de er nok motivert til å jobbe med saksbehandleren og gjøre noe med situasjonen de er i.

5.5 Sosial vs. økonomisk utveksling

Ifølge Blau (1964) kan en skille mellom sosial og økonomisk utveksling i ulike situasjoner hvor mennesker samhandler. En økonomisk utveksling (economic exchange) kan ses i forhold til bruken av begrepet klient synonymt med kundebegrepet. Dette kan for eksempel dreie seg om en person som betaler for en tjeneste, mens den andre får betalt for tjenesten han utfører. Her finnes det et kontraktbasert krav om resiprositet. En sosial utveksling (social exchange) omhandler også resiprositet, men her av en mer uspesifikk karakter. Utvekslingen preges av en forventning av utbytte som er normativ basert, og det er lite rom for forhandlinger. Selv om den sosiale utvekslingen ikke er kontraktbasert, er den knyttet til sanksjoner eller konsekvenser for dem som bryter med normen. Den viktigste forskjellen mellom økonomisk og sosial utveksling er spesifikke vs. uspesifikke gjenytelser og forpliktelser.

En sosial utveksling kan være utallige situasjoner hvor mennesker møtes og samhandler med hverandre. Knyttet til utvekslingen ligger det som nevnt en forventning av utbytte, som oftest i form av sosiale påskjønnelser (social rewards). Siden mennesker er sosiale av natur, vil vi alltid søke andre menneskers anerkjennelse for våre handlinger (Blau, 1964). Hvis man utfører en tjeneste for en annen ligger det en normativt basert forventning om en sosial påskjønnelse knyttet til denne. Uttrykk for takknemlighet er en slik påskjønnelse. Forventningen om uttrykk for takknemlighet er årsaken til at vi utfører, og ønsker å utføre, tjenester for andre, ifølge Blau (1964). Unnlater man å vise takknemlighet til andre kan dette resultere i at de slutter å tilby sin hjelp, og en kan bli oppfattet som utakknemlig. En sosial utveksling kan slik sett være en situasjon hvor noen gir penger til en fattig mann på gata fordi de ønsker å motta denne personens takknemlighet, samtidig som en unnlater å gi penger til personer som ikke uttrykker dette. Andre menneskers anerkjennelse av en selv er viktig for de fleste, men denne trenger ikke nødvendigvis ikke å komme direkte fra den en gir eller donerer penger til. Sosiale påskjønnelser kan komme av andres syn av deg som en gavmild og godhjertet person, som ifølge Blau (1964) er motivasjonen bak donasjoner til mennesker en ikke har noen direkte forbindelse med.

I det amerikanske samfunnet er det en viss idealisme knyttet til veldedighet, donasjoner og frivillig arbeid. Innen den norske velferdsstaten støtter vi indirekte opp om hverandres velstand gjennom å betale høy skatt, men et slikt "sikkerhetsnett" er ikke-eksisterende i USA. Her betaler folk lavere skatt, og folk kan derfor heller velge hvordan og hvor mye de vil gjøre for andre gjennom frivillighet. Kjendiser kan låne ut navnene sine til en god sak, det arrangeres middager hvor man betaler høye summer for å delta, og pengene gis til et viktig formål. Deltagelse på slike arrangementer skaper inntrykk hos andre av personlig engasjement i en sak, og sier samtidig noe om hvem man er. Selv om man synes det er et godt formål man donerer penger til, vil deltagelse på slike offentlige arrangementer også i stor grad handle om å fremstille seg selv på en viss måte. Andres syn på en selv er samtidig med på å bygge opp om ens ego og status. En kan også se hvordan engasjementet til amerikanere er sesongbetenget, hvor mange flere melder seg frivillig rundt jul og 'thanksgiving'. Samtidig får hjemløshet mye større dekning fra media i november og desember enn ellers i året (Snow and Anderson, 1993). Media trekker frem historier om hjemløse rundt denne tiden siden høytid for mange handler om nestekjærlighet, og det viser seg også med at så mange jobber frivillig i denne perioden. Frivillighet må derfor også ses som en beskyttelse av egen samvittighet når en blir konfrontert med hjemløsheten. Resten av året blir hjemløshet et usynliggjort samfunnsproblem som store deler av befolkningen "beskyttes" fra.

Ansatte på PATH mottok lønn for arbeidet de utførte, men på samme måte som patron/mottaker forholdet som tidligere er beskrevet (Hamilton, 1979), kunne relasjonen mellom ansatte og klienter til en viss grad minne om veldedighet. Ansatte uttrykte ofte høy selvaktelse for arbeidet de utførte. De snakket gjerne om arbeidet sitt med et engasjement som ikke like ofte viste seg i arbeidet de faktisk utførte, men de forventet like fullt at klientene skulle vise dem takknemlighet. Forholdet dem imellom dreide seg om hva de ansatte kunne og ville tilby til klientene, som på sin side ikke var påkrevd å gjøre annet enn å ta imot. Takknemligheten de ansatte mottok kan ses som en sosial påskjønnelse, og samtidig som en bekreftelse av deres posisjon. Ofte er det slik at om en utfører en tjeneste for noen, så setter en mottakeren i takknemlighetsgjeld til en selv. Dette kan skape et maktforhold hvor den ene parten blir overlegen den andre. Spesielt gjelder dette i situasjoner hvor en utfører tjenester som mottakeren har store behov for, samtidig som han har få muligheter for å gjengjelde tjeneste. "Providing needed benefits that others cannot easily do without is undoubtedly the most prevalent way of attaining power..."

(Blau, 1964, s.118). Når en ikke har umiddelbare alternativer til hvor en kan få møtt sine behov kan en lett bli avhengige av andre, og resultatet er at de lett kan få makt over deg. Makten vil alltid ligge hos den som bryr seg minst om en relasjon, og på PATH var saksbehandlerne langt viktigere for klientene enn omvendt. Saksbehandlerne var ikke avhengig av enkelte eller spesifikke klienter for å opprettholde sin rolle, venterommet var fullt av mennesker som hadde behov for deres tjenester. I et av intervjuene Hoffman og Coffey (2008) baserer seg på uttaler en 27 årig veteran følgende om sin erfaring med sosialsystemet: "...They have the attitude, we can...treat you how we want because if you do not like it you can get out...there is 10 more guys waiting for your bed" (Coffey, 2008, s.214).

Siden det er svært få organisasjoner i Los Angeles som tilbyr tjenester rettet mot å hjelpe hjemløse, i forhold til antall mennesker som har behov for disse, hadde de hjemløse få alternativer til hvor de kunne oppsøke hjelp. Skulle de føle seg urettferdig behandlet på PATH fantes det få muligheter til å søke hjelp andre steder. Ansatte uttrykte heller aldri noen frykt for å miste klienter. Svært mange klienter utførte kun inntaksintervju og ett møte med saksbehandler, for aldri å komme tilbake igjen. Ingen tok seg bryet med å prøve og få tak i dem, eller spekulere i hvorfor de ikke kom tilbake. På spørsmål om dette var svaret at dette var såpass vanlig at man til slutt ikke tenkte noe over det. Det viktigste var å bry seg med dem som faktisk møtte opp. Saksbehandlerne forklarte det også som at de som "gav opp" etter kun ett møte ikke var motivert nok til å endre på situasjonen de var i på dette tidspunktet. Ingen stilte seg (åpent) kritisk til måten klientene ble behandlet på, eller i hvilken grad ting kunne bli gjort annerledes for dem.

Siden klientene ved PATH hadde få alternativer til steder hvor de kunne oppsøke et lignende tilbud, satt dette dem i en underdanig maktposisjon i forhold til ansatte. Samtidig er det viktig å påpeke at det alltid er et frivillig aspekt ved makt. En kan alltid velge en konsekvens fremfor samarbeid. Hvis man ser bort fra fysisk maktbruk, er den mest effektive måten å tilegne seg makt på, å tilby tjenester som dekker 'basic needs' (Blau, 1964). Likevel finnes det strategier for å forhandle seg ut av en underlegen posisjon, og en vil alltid ha visse, om enn begrensede, valgmuligheter. Emerson (1962) har foreslått fire ulike måter for hvordan en alternativt kan handle i en situasjon hvor man opplever seg selv som avhengig av en tjeneste som noen andre tilbyr. Den første er å tilby en tjeneste tilbake. Skulle den andre parten ha behov for denne tjenesten vil det

føre til gjensidige utbytter, og en vil i større grad bli likestilte. Dette forutsetter at en har ressurser til å tilby en slik tjeneste. Det andre alternativet er å oppsøke tjenesten et annet sted, om en slik mulighet eksisterer. Et tredje alternativ er å tvinge en person til å utføre tjenesten for seg, noe som ville etablere dominans. Dette forutsetter at en er i stand til å utøve slik makt. Eller, som et siste alternativ, kan man lære seg å leve uten denne tjenesten. Jo mindre man trenger, jo mindre vil en være avhengige av andre for å få dekket sine behov.

På en lignende måte har Hoffman og Coffey (2008) vist til ulike strategier hjemløse tilpasser seg i møte med maktforhold og nedverdiggende behandling fra ansatte i sosiale hjelpeorganisasjoner. Mange velger å ikke forholde seg til slike steder og lar dermed være å oppsøke hjelp. Dette gjelder mange hjemløse som sover på gaten, og har gjort dette over lengre tid, ofte betegnet som kronisk hjemløse. For dem er det bedre å være på gaten, hvor de kan gjøre som de vil, uten å måtte følge regler og ta imot ordre. Andre, som ikke vil eller ikke enkelt kan velge bort tilbud (spesielt barnefamilier og folk som kommer fra stabile bosituasjoner), kan lære seg å følge reglene, og tilpasse seg situasjonen. Dette ofte på bekostning av egne følelser av selvverd og respekt. Uansett hvordan hjemløse individer forsøker å tilpasse seg situasjonen samtidig med å beholde en form for verdighet, er de underlagt begrensninger fra flere hold som i mange tilfeller tar bort valgmulighetene. Beste strategi for mange blir derfor å gi fra seg all makt, og samarbeide med ansatte på deres premisser.

"The most distinctive cost in social transactions is the subordination involved in expressing respect or manifesting compliance, that is, in rewarding others with prestige or with power" (Blau, 1964, s.101). Når en gir andre makt gir en samtidig fra seg en del av egen makt. Maktforhold er avhengig av å være unilaterale, slik at den ene er overordnet den andre i en viss grad. Uttrykk for takknemlighet, overdrevet høflighet, å sette egne meninger til side for andres eller tillate avbrytelser når en snakker, kan alle være måter å gi fra seg makt på. Indikasjoner på makt kan være både verbale og ikke-verbale. For eksempel kan måten en snakker på, språket en benytter eller bruk av klær, øyekontakt og å holde fysisk avstand mellom seg selv og andre, være med på å demonstrere maktforholdet innen en relasjon.

5.6 Holdninger som var med på å underbygge et skjevt maktforhold

Lyon-Callo (2008) viser til hvordan den dominante ideologien i USA ført til at mange ser årsakene for hjemløshet som resultat av deres tillærte oppførsel. Referanser gis til "foreldreteknikker" i forslag på hvordan man kan endre slik adferd. Argumentet er at ansatte på shelters burde ta i bruk lignende teknikker som om skulle lære noe til et barn, for slik å lære hjemløse hvordan de skal oppføre seg. Gjennom Hoffman og Coffeys (2008) intervjuer med hjemløse kommer det frem at svært mange har erfart en følelse av å bli behandlet som et barn, eller på en nedlatende måte av ansatte på steder hvor de oppsøker hjelp. På enkelte shelters og hospits ble de ansatte opplært til å benytte 'parental techniques' i samhandling med klienter (Desjarlais, 1997). Resultat var ofte at klientene følte de ikke ble tatt alvorlig, og at de ansatte ikke hadde respekt for dem.

5.6.1 PATH Finders workshop:

Hver mandag fra 09-11 holdt en av de ansatte ved PATH Finders, avdelingen som arbeidet med jobbsøking, 'workshop' for nye klienter. Deltagelse på kurset var obligatorisk for alle som hadde fått tildelt sengeplass ved PATH, og for alle som ville benytte seg av tjenestene på PATH Finders. Avdelingen bestod av en datasal som klientene fikk benytte til å søke etter jobber og bolig. I tillegg kunne de opprette en telefonsvarerkonto, e-mail, få hjelp til å skrive CV og delta på ulike kurs som ble holdt i datakunnskap, kommunikasjon, intervjuteknikker og lignende. PATH Finders ble også benyttet av individer som ikke var hjemløse, men som hadde mistet jobben sin og nå var i en risikosituasjon for å havne på gaten.

Kurset tok for seg de ulike tjenestene klientene kunne benytte seg av, og hvorfor disse var viktige. Meningen var å gi en generell introduksjon til PATH Finders programmet. Det ble vektlagt her at alle kunne finne arbeid om de bare prøvde hardt nok. Målet var å skrive en god CV og sende ut så mange av dem som mulig hver dag. For å få være med i programmet måtte de også møte opp et visst antall timer hver uke for å vise at de aktivt søkte arbeid. Først etter å ha tilbrakt 12 timer i datasalen kunne en "gå videre" i programmet, og få opprettet egen telefonsvarer. Dette var veldig viktig for dem som søkte jobb siden det ofte var eneste muligheten for en potensiell arbeidsgiver å kontakte dem på.

Etter å ha tatt for seg alle reglene og målene for programmet, tok lederen av kurset frem en skål med drops. Han stilte så spørsmål angående de temaene han nettopp hadde

snakket om. For eksempel hvor mange timer må en tilbringe på datasalen før en kan få telefonsvarer, hva burde være med på en CV, hvordan burde man kle seg på intervju osv. De som svarte riktig eller "bra" kastet han et drops til.

En av damene som deltok på kurset hadde nylig mistet jobben sin som konsulent i en bank. Hun hadde collegegrad og over 20 års arbeidserfaring. Etter å ha mistet jobben var hun i begynnelsen overbevist om at hun snart kom til å finne seg en ny jobb. Seks måneder etterpå hadde hun begynt å bli desperat. Hun hadde vært i mange intervjuer og søkt på utallige stillinger, men så langt var ingen tilbakemeldinger positive, om hun i det hele tatt fikk noen. Hun hadde nå bestemt seg for å benytte seg av alle muligheter hun kunne komme over, og derfor hadde hun bestemt seg for å prøve PATH Finders. Spørsmål om intervjuteknikker, CV, førsteinntrykk osv. var uproblematisk for henne å svare på, og det ble til at hun svarte på de fleste spørsmålene som ble stilt. Hun sa likevel klart fra at han ikke trengte å kaste drops til henne selv om hun kunne svaret.

Etter kurset var over uttrykte hun skuffelse over hva programmet hadde å tilby henne. Hun hadde forventet større profesjonalitet og vektlegging på hvor man kunne søke, og hvilke jobber som var der ute, fremfor hvordan man søkte arbeid. For sin egen del følte hun det var best å fortsette letingen på egenhånd.

Mange av klientene på PATH uttrykte følelser av at alle ble behandlet likt, som del av "kategorien hjemløse". Det ble antatt at siden de var hjemløse måtte de også være narkomane, kriminelle eller bare dumme. Slike uttrykk kommer også frem av intervjuene Coffey og Hoffman (2008) har basert sin empiri på. Ofte gjaldt dette individer som tidligere hadde vært i stabile hjem med god økonomi, og som hadde høyere utdanning og lang arbeidserfaring. En 37 år gammel dame med collegeutdannelse påpekte at mange var hjemløse "...because of the economy...they need to realize that and they don't. They treat everybody the same...like they are in elementary school" (Coffey, 2008, s.213). Slike holdninger kan være med på å bryte ned en persons følelse av verdighet og respekt, spesielt når de blir "tvunget" til å innta en rolle som går mot deres egen oppfatning av seg selv.

Målet her er ikke nødvendigvis å betvile eller stille spørsmålstegn ved de ansattes motiver for samhandlingen på PATH. De fleste av dem er nok omsorgsfulle individer som er underlagt begrensninger i form av byråkratisk autoritet, krav om å møte mål,

dårlig lønn, frykt for å tape status og privilegier osv. De har regler og retningslinjer de er nødt til å følge som en del av jobben. Hensikten her er heller å se på mekanismene og logikken som ligger til grunne for måten hjemløse ble møtt på innenfor rammene til organisasjonen PATH.

5.7 Statistikk og byråkrati

Hoffman og Coffey (2008) har tatt for seg hvordan hjemløse opplever samhandlingen med tjenesteytere innen sosiale organisasjoner/kontorer. Det er gjort mange studier om hjemløshet, men svært få av disse tar for seg de hjemløses egne følelser av selvverd og rettigheter, og hvordan disse blir forvaltet innen systemet av sosiale tjenester.

Individene blir derfor oversett i mange sammenhenger. Hoffman og Coffey (2008) tok utgangspunkt i over 500 dybdeintervjuer som ble utført av ansatte og frivillige innen en non-profit organisasjon som jobber for hjemløses rettigheter, kalt 'Sisters Of The Road'. Fokus for intervjuene var nettopp hvordan hjemløse følte seg behandlet av ansatte på ulike steder hvor de oppsøkte hjelp (herberger, suppekjøkken, sosialkontor og lignende). Det viste seg at svært mange av disse hadde negative erfaringer. Et gjennomgående tema i intervjuene var mangel på respekt fra ansatte, og følelsen av å bli behandlet som et barn eller som en statistikk. Svært mange uttrykte følelser av å bli behandlet på en uverdigg måte, at de ble snakket ned til eller en holdning fra ansatte om at "vi vet best". Mange følte det som at deres individuelle identitet ble oversett, og at de derfor ble behandlet som "alle andre". Uttrykk i samsvar med dette kom også frem på PATH ved flere anledninger, og i en rekke intervjuer.

PATH er en non-profit organisasjon, noe som tilsier at de ikke skal tjene penger på arbeidet de utfører. De får støtte gjennom private organisasjoner samt frivillig arbeid, men baserer seg hovedsakelig på finansiering av det offentlige. 'The Department of Housing and Urban Development' (HUD) er hovedbidragsyter til den delen av senteret som jobber med saksbehandling og inntaksintervjuer. Støtten PATH mottar beregnes ut fra statistikk som viser til resultater av arbeidet deres. All informasjon om klientene skulle legges inn i et datasystem kalt 'homeless management information systems', eller HMIS, som HUD baserte sine bidrag på. PATH var derfor avhengig av å kunne vise til gode statistikker. Målet er å få så mange av klientene som mulig inn i permanent eller midlertidig bolig. Utvelgelsen av klienter som fikk søke, og som ble akseptert inn i, PATHs boligprogram må ses i lys av dette. Det var i hovedsak personer som hadde jobb

eller annen form for inntekt som ble oppfordret til å søke bolig hos PATH. Siden et av målene for programmet var at klientene skulle spare penger, for slik å være bedre rustet til å klare seg selv, ble folk uten inntekt luket ut og henvist til andre steder.

Ved bruk av HMIS fikk HUD en mulighet til å evaluere hvordan midler ble brukt av organisasjonen, og med hvilken suksess. Informasjonen om hjemløse fremstilles på svært synlige måter, i skjemaer og grafer, og viser til direkte tall for hvor mange som overnattet en gitt måned, hvor mange som gjennomførte programmet. Klientene plasseres også i ulike kategorier for hvor mange som har rusproblemer, hvor mange har psykiske problemer, hvilken utdanning de har, deres etnisitet, kjønn osv. Slik måling kan være med på å skape en objektgjøring av hjemløse mennesker, hvor de blir sett som del av en statistikk fremfor individer. Informasjonen som fremstilles brukes igjen for å kartlegge behov, samt effektivitet innen systemet. Evalueringen belager seg på statistikker og tall fremfor å ta hensyn til klientenes, og de ansattes, egne erfaringer av systemet, samtidig som det underlegger begge partene for en byråkratisk autoritet som de må forholde seg til. Dette påvirker både de hjemløse og ansatte- som også kan oppleve tap av verdighet og respekt gjennom vanskelige arbeidsforhold og press om å produsere gode statistikker.

I begynnelsen av mai skulle HUD foreta en vurdering (audit) av PATH, hvor det skulle tas stilling til resultater og oppfølging av klientene. Et tilfeldig utvalg av gamle klientfiler skulle gjennomgås for å se hvem som hadde blitt plassert eller henvist til bolig, og om det forelå dokumentasjon på dette. Når de ansatte fikk beskjed om vurderingen oppstod det nærmest panikk, og det viste seg at det var mye som måtte ryddes opp i. Hele klientmapper var forsvunnet fra systemet, dokumentasjon manglet på mange klienter og oppfølgingsnotater var ikke i mappene. Ledelsen for PATH besluttet derfor at ingen av saksbehandlerne skulle ta imot klienter før de hadde fått ryddet opp i filene sine. Alle frivillige ble også rekruttert til å hjelpe til med dette arbeidet. Siden mange av klientmappene var over et år gamle, og saksbehandlerne ikke visste hvordan de skulle få ta i disse klientene, ble frivillige bedt om å skrive inn falske oppfølgingsnotater. Klienter som hadde sluttet å komme til PATH uten at saksbehandleren hadde gjort noen oppfølging, gjorde de nå notis om at hadde avsluttet saksbehandlingen hos PATH uten å oppgi noen adresse. Det gikk to uker med til dette arbeidet, og ingen klienter fikk møte saksbehandlerne sine i denne perioden. Siden alle saksbehandlerne var opptatt, ble det

heller ikke utført inntaksintervjuer i en av de to ukene. Informasjon om dette ble ikke opplyst noen steder til klientene eller til potensielle klienter. Mange møtte derfor opp utenfor senteret grytidlig hver morgen, for så å bli avvist etter å ha ventet i mange timer. De kunne heller ikke anslå med sikkerhet hvor lenge de kom til å være utilgjengelige.

Det var svært mye usikkerhet knyttet hva resultatene av vurderingen ville bety for de ansatte på PATH. En dårlig vurdering kunne føre til kutt av midler, som igjen ville føre til at noen mistet jobben. Nesten alle ansatte uttrykte frykt for dette i tiden før vurderingen. Ved å pynte på statistikkene og dermed skape et bedre inntrykk av jobben de hadde gjort, prøvde de å unngå en slik situasjon. Dette viser også til dels hvordan prioriteringen til ansatte lå hos organisasjonen PATH fremfor klientene, som her kom i andre rekke.

"Statistics are embedded with power and subject effects..." (Lyon-Callo, 2008, s.73). Statistikk blir ofte benyttet for å skape forståelser av "typer" mennesker gjennom å plassere dem innen ulike kategorier basert på ulike trekk. På denne måten skapes for eksempel befolkningsgrupper som skal "normaliseres" eller behandles. På PATH ble statistikk benyttet for å diagnostisere og kartlegge karaktertrekk og kjennetegn ved klientene, med det formål å bruke denne informasjonen for å skape et bedre tilbud. Statistikk blir svært ofte fremstilt som noe objektivt. Den fremstilles som empirisk og ikke-subjektiv, samtidig som statistiske representasjonene er basert på sosial kunnskap og sosiale relasjoner, og blir dermed farget av disse (Lyon-Callo, 2008). Statistikkene blir innsamlet på bakgrunn av en sosial kunnskap om hjemløse og hjelper slik til å ivareta denne kunnskapen. Den sosiale kunnskapen sier noe om hva som er "normalt" og hva som er "avvik". Statistikkene skal si noe om hvor de hjemløse står i innen denne rammen. På denne måten skapes hjemløse subjekter og "gruppen hjemløse", gjennom statistiske fremstillinger som fører til kategorisering.

Det var viktig å produsere gode statistikker for å få pengestøtte. PATH måtte vise til at de var flinke til å hjelpe de hjemløse gjennom 'workshops', rådgivning, kurs etc. De som finansierer PATH og andre steder som hjelper hjemløse vil ha valuta for pengene sine. Spesielt gjelder dette donasjoner. Historier om folk som har kommet seg ut av hjemløsheten ved hjelp av tjenester på PATH er ofte profilert på organisasjonens hjemmeside. Såkalte 'underdogs' er veldig populære i USA fordi de er en bekreftelse på den amerikanske drømmen. De viser at det er mulig å endre situasjonen sin om en

jobber for det. To ganger i året ble det holdt møter hvor ledelsen på alle sentrene, sponsorer og potensielle pengedonorere deltok. Her var det alltid en eller flere hjemløse som fortalte sin "suksess" historie som en del av programmet for møtet. I tillegg til å kunne vise til gode statistikker er det viktig å gi positive utfall et ansikt. Dette er med på å oppfordre folk til å donere penger, siden de aller fleste har lyst til å se resultatet av pengene de gir. Slike suksesshistorier blir en bekreftelse på ideologien om at alle kan klare seg om de bare jobber hardt nok.

Statistikkene som lages på PATH blir brukt for å argumentere for økt støtte, og samtidig forsvare eksisterende praksis på shelteret for å unngå kutt i midler. Ulik informasjon blir samlet inn for å gi et bilde av hvem som oppsøker stedet og hjelper slik å bestemme behov for ansatte og finne ut hvilke metoder de skal benytte for å ha størst mulig effekt på problemet. Ting som kartlegges er hjemby, etnisitet, kjønn, alder, siste adresse, utdanning, kriminell bakgrunn, sykdom, misbruk, mentalhelse, årsak til hjemløshet, inntekt, familie og hvilke personlige mål de har (se intervju skjema, appendix 5). Denne informasjonen blir skrevet ned i inntaksintervjuene til alle som kommer til PATH og legges inn i en database. Informasjonen blir senere hentet inn og brukt i statistikker alt ettersom hva det søkes informasjon om. Bruken av disse opplysningene forsterker forståelsen av hjemløshet som resultat av "avvik" innen de hjemløse, og gjør det samtidig lettere for andre å fortsette kategoriseringen av dem. Opplysningene som lagres tar i hovedsak stilling til problemer ved den hjemløse, og overser informasjon som viser til hjemløshet som resultat av økt fattigdom og ulikhet i samfunnet.

Opplysninger for hvor mange som ble vist bort fra PATH eller hvor mange som ikke fikk hjelp ble ikke innhentet eller dokumentert. Tilfeller hvor noen var hjemløse på tross av at de hadde arbeid ble heller ikke tatt med i statistikker. Slike tilfeller ble dokumentert, men ble ikke satt i kontekst med økonomien og boligmarkedet. I stedet lå fokus på hvordan en skulle lære denne personen å håndtere egen økonomi på en bedre måte.

Statistikk, og bruken av denne har makt til å forsterke, eller utfordre, eksisterende oppfatninger om "de hjemløse", og dermed hvordan en forsøker å angripe problemet. Fremstillingen av hjemløse viser seg ofte å være begrensede representasjoner som baserer seg på dominante oppfatninger om hjemløshet. Statistikken reproducerer denne kunnskapen og det ender opp i en ond sirkel. Det er viktig å se på hva statistikk viser til,

men samtidig være oppmerksom på det som ikke kommer frem- de samfunnsbetingede rammene rundt for situasjonen hjemløse befinner seg i.

Klientenes opplevelse av PATH kan med fordel ses i lys av, eller som resultat av, maktforholdet og de sosiale ulikhetene innen klient/ansatt relasjonen. Denne relasjonen preges av den dominante ideologien i samfunnet og setter begrensninger for hvordan hjemløse og hjemløshet betraktes.

6 Medikalisering og kriminalisering av hjemløse.

6.1 Medikalisering

Medikalisering, eller 'medicalization', av hjemløse kan ses i sammenheng med, eller som konsekvens av det individualistiske synet på hjemløshet. I stedet for å se på strukturelle ulikheter i samfunnet som forårsaker hjemløshet og fattigdom, er tendensen at problemene heller søkes hos de hjemløse individene (Lyon-Callo, 2008, Mathieu, 1993, Newman, 1988).

"...we do not consider major social, economic, and political forces to be at the root of today's homelessness. Inadequate housing, poverty, unemployment, declining social benefits and governmental cutbacks have disastrous consequences for the poor and disadvantaged of America, but the homeless suffer from more immediate problems that prevent them from maintaining themselves in stable housing, from working, and from utilizing social benefits. If left untreated, these problems lead to isolation and alienation, misery, serial physical health problems, and early death. The effects of alcoholism, drug addiction, and/or mental illness are the precipitating cause of the downward spiral that ends with the disconnection from a society that stigmatizes the people who suffer from these diseases." (Baum og Burnes i: (Wright et al., 1998, s.12)

Dette sitatet illustrerer en bredt akseptert oppfatning der hjemløshet blir sett som en sykdom som må kureres. Det påpekes at den økonomiske situasjonen i USA har fått konsekvenser for fattige, men at de ikke er blitt hjemløse som konsekvens. De hjemløse er en egen gruppe mennesker som ikke makter å ta del i samfunnet eller benytte seg av tjenestene som finnes for å hjelpe dem, på grunn av sin sykdom. Behandling er derfor eneste løsning. Sitatet viser til effektene av alkoholisme og mentale lidelser som årsaker til at mennesker ramler utenfor et samfunn som stigmatiserer dem. Paradokset er at deres egne påstander om at alle hjemløse har problemer i form av avhengighet, misbruk eller mental sykdom, i seg selv er med på å stigmatisere hele "gruppen" hjemløse. Samtidig gir de inntrykk av at det finnes boliger, jobber og sosialtjenester tilgjengelige, men at problemene til hjemløse hindrer dem i å benytte seg av tilbudene. Gyldigheten av slike utsagn, og effekten de har hatt for behandlingen av hjemløse skal vies større oppmerksomhet her.

Forskning viser at majoriteten av hjemløse er ikke mentalt syke (Mathieu, 1993). De fleste er hjemløse pga. for lav lønn og mangel på boliger som er beregnet på folk med lav inntekt. På tross av dette blir hjemløshet assosiert med mental sykdom. Mathieu (1993)

argumenterer for at medikaliseringen av hjemløse ble konstruert for å avlede oppmerksomheten bort fra de sosioøkonomiske årsakene til problemet. Ved å karakterisere hjemløse som mentalt syke blir de mindre troverdige og legitimerer dermed regjeringens rett til å definere hjemløshet, samt dens årsaker og løsninger. Gjennom eksempler fra New York viser Mathieu (1993) hvordan medikalisering av hjemløse ble regjeringens svar på problemene de møtte da flere og flere mennesker endte opp på gaten. I løpet av 70 og 80-tallet opplevde amerikanere en nedgang i økonomien. Inflasjon, lønnskutt og høy arbeidsledighet definerte den økonomiske situasjonen. Samtidig med denne utviklingen bestemte regjeringen at det skulle kuttes ytterligere i offentlige stønadsprogrammer som arbeidsledighetstrygd og forsikring, sosialpenger, og assistanse gitt til familier i nød. Programmer som dette, beregnet på å hjelpe fattige, ble kuttet med over 20 milliarder dollar i løpet av 1981 og 1982 (Scott, 1984). Behovene for lavprisboliger ble ignorert og prisene på leiemarkedet fortsatte å stige sammen med antall hjemløse.

I løpet av 80-tallet ble en rekke psykiatriske institusjoner i USA nedlagt. Mange av pasientene fra disse institusjonene endte opp på gata i mangel på alternative bosteder. Disse menneskene ble ansiktet på hjemløshet. Det kan virke som om den amerikanske regjeringen hele veien har vært motvillig til å se hjemløshet som et velferdsproblem, og derfor har valgt å anse det for å være et mentalt helseproblem. De mentalt syke stod for den synlige delen av hjemløsheten, men av undersøkelser fremgikk det at majoriteten av hjemløse ikke hadde noen historie med psykisk sykdom eller innleggelse (Mathieu, 1993). Medikalisering fungerte på mange måter som virkemiddel for å legitimere fjerningen av hjemløse fra offentlige steder. Hjemløshet ble såpass synlig at mennesker begynte å stille spørsmålstegn til hva som ble gjort for denne gruppen. Svaret ble derfor å tvangsinnlegge hjemløse for psykiatrisk evaluering og sende dem til shelters under dekke av at de ikke var i stand til å ta vare på seg selv. Holdningen tilsa at det beste var å fjerne problemet fra det offentlige rom fremfor å finne frem til årsakene for at hjemløshet forekommer. Tilfeller av tvangsflytting av hjemløse ble gjengitt av både ansatte og klienter på PATH. Los Angeles er delt inn ulike distrikter som har eget styre, så for å kunne vise til resultater av tiltak iverksatt for å få bukt med hjemløsheten i sitt distrikt har politiet ettersigende satt i gang flytting av hjemløse fra enkelte bydeler. Dette kan ses som en politisk strategi for å "rydde opp" i forkant av valg. Flere klienter

på PATH kunne fortelle om hvordan de hadde blitt anholdt av politiet i West Hollywood og kjørt til 'skid row', det eneste området i Los Angeles som er "beregnet" for hjemløse.

Tidligere oppfatninger om hjemløse har festet seg hos folk og gjengis i hvordan folk fortsatt tenker (Hopper, 2003). Synet på hjemløse som uansvarlige, kriminelle, gale, skitne, irrasjonelle, misbrukere osv, forsterkes av måten de gjengis på gjennom media. Spesielt på 80- og 90-tallet ble slike stereotypiske holdninger fremstilt i aviser, på nyhetene og av regjeringen. Holdninger som at hjemløshet egentlig ikke eksisterte og at de som befant seg på gata hadde valgt det selv, var vanlige. Borgermesteren i New York fra 1994-2002, Rudolph W. Giuliani, uttalte at mange valgte å bli hjemløse i perioder for å utnytte systemets trygdeordninger og på den måten ende opp med bedre leiligheter (Mathieu, 1993). Slike uttalelser har vært med på å mistenkeliggjøre hjemløse og diskreditere dem.

6.2 Kriminalisering

En trend som har utviklet seg i takt med dette er å benytte rettssystemet som respons til det store antallet mennesker som oppholder seg på gatene. Det er blitt utviklet lover mot å sove, spise, drikke eller tigge på offentlige plasser. Slike lover rettferdiggjør politiets rett til å bortvise hjemløse, og gjør dermed de synlige hjemløse til målgruppen for slike lover. Brudd på lovene medfører oftest bot, som igjen kan føre til arrestordre og fengsling når bøtene ikke betales. Selektiv håndheving av disse lovene viser seg vanlig ifølge National Coalition for the Homeless (NCH), og fører til diskriminering av hjemløse som kategori. Det har blitt vanlig i mange byer å utføre 'sweeps', som innebærer at folk blir anholdt og fysisk fjernet fra stedene hvor de oppholder seg. Ofte innebærer dette at eiendelene deres blir ødelagt eller etterlatt. De siste årene har vist en økning i slike lover, og ifølge NCHs beregninger er Los Angeles på toppen av listen over byer som benytter seg av lovene for å tiltale problemet med hjemløse på gatene (NCH, 2011).

Kriminaliseringen av hjemløse fungerte i New York som et hjelpemiddel for å få kontroll på det store antallet hjemløse som oppholdt seg på offentlig steder (Mathieu, 1993). Den samme effekten har det hatt i Los Angeles hvor hjemløse blir bøtelagt for å sove på gaten eller i bilen sin for eksempel. Når en bot ikke blir betalt blir det etter en stund utgitt en arrestordre ('warrant') på personen, som man evt. kan betale seg ut av for en langt høyere sum. Svært mange av de hjemløse som gjorde inntaksintervju på PATH oppga at de hadde arrestordre på seg, og ble dermed ofte kategorisert som uansvarlige og i

enkelte tilfeller som kriminelle. Ansatte ble opplært til å være svært inngående når de gikk gjennom spørsmålene fra inntaksskjemaet siden de mente folk ofte var uærlige med svarene sine. En ansatt mente det var svært mange som var uærlige om inntekt eller forsikring for å "snylte" på systemet og oppnå gratis goder. Derfor var det viktig å aldri ta ting klientene sa for å være sant med mindre det kunne dokumenteres. Denne holdningen stod sterkt på PATH, og ble heller ikke lagt skjul på foran klientene. Ved spørsmål til denne mistenkeliggjøringen og regelverket for øvrig ble det ofte sagt at kontroll var essensielt for å kunne holde orden. Alt annet ville skape kaos, og de ville ikke være i stand til å hjelpe noen. Det var også viktig å luke ut de som egentlig ikke trengte hjelp samt de som ikke var motiverte nok til å hjelpe seg selv.

Oppfatningen av hjemløse som kriminelle har ofte ført til stor motstand ved åpningen av nye shelters (Liebow, 1993). Samtidig som folk flest helst ser at de hjemløse ikke oppholder seg på gatene, vil de heller ikke ha dem "hengende rundt" i nabolaget. Våren 2010 fikk PATH besøk av byrådet i San Diego. De var interessert i å bygge et lignende senter i sentrum av San Diego, men hadde møtt mye motstand fra forretninger og mennesker som jobbet og bodde i området. Enkelte fryktet at senteret skulle oppfordre hjemløse til å oppholde seg i gatene rundt senteret, og at dette skulle medføre økt kriminalitet og tiggging i området. Målet for besøket til PATH var å vise hvordan en slik utvikling ikke hadde funnet sted der. I forkant av besøket ble derfor sikkerhetsvaktene gitt i oppdrag å fjerne to små 'camper' som var satt opp like utenfor senteret. De fjernet dermed en teltduk, bøker, papirer, en gitar, klær og lignende som var lagret der, for å kunne vise at folk ikke hang rundt senteret.

Kriminaliseringen har, på samme måte som medikaliseringen, vært med på å kneble hjemløse og hindre dem i å formidle kunnskap om egen situasjon. Betegnelsen av hjemløse som kriminelle eller mentalt syke fratok dem troverdighet, og gjorde det legitimt for andre å ta avgjørelser for dem. Det faktum at shelters ofte var overfylte, utrygge og hadde svært uhygieniske forhold, og at dette igjen var årsaken til at folk måtte tvinges dit, ble ikke viet videre oppmerksomhet. I stedet for å se på årsakene for at så mange hjemløse oppholdt seg på gaten og i andre offentlige rom, ble medikalisering og kriminalisering en løsning for å usynliggjøre problemet. De stereotypiske hjemløse som var synlige og befant seg på gaten ble ansett som de eneste representantene for denne gruppen, noe som igjen bekreftet og forsterket stereotypen.

Samtidig fantes det et stort antall hjemløse som skjulte problemene sine og opprettholdt fasaden, men som like fullt ikke hadde noe fast sted å bo (Mathieu, 1993).

6.3 Medikalisering av hjemløse som praksis

Medikalisering av hjemløshet forsterker og reproducerer stereotypiske bilder av hjemløshet og de hjemløse. Oppfatninger av hva som anses for å være normalt, hva som betegnes som sykdom, god helse, rett og galt, er sosialt produsert og kulturelt fundert, og dermed relativt i forhold til ulike samfunn (Bourdieu, 1977, Foucault, 1979, Lyon-Callo, 2008, Comaroff and Comaroff, 1991). Praksisen som viser seg på shelters og utføres av ansatte der må ses i lys av de øvrige forhold i samfunnet siden de unektelig blir påvirket av dette. Behandlingen av hjemløse er dermed et resultat av konstruerte syn på hva som er "normalt" og "avvikende" (Lyon-Callo, 2008).

Lyon-Callo (2008) har sett på hvordan ansatte på shelters bruker medikalisering av hjemløse som innfallsvinkel i sine forsøk på å hjelpe dem. Også her poengteres det at det er individuelle årsaker hos den hjemløse som vektlegges når det søkes løsninger for hjemløshet. Hjemløse som oppsøker shelters blir oppfordret til å finne feil ved seg selv, noe som medfører at folk klandrer seg selv for situasjonen de har endt opp i. Den daglige praksisen på shelters er med på å forsterke dette. Hjemløshet håndteres ut fra en avviks hypotese hvor alle hjemløse ses som unntak fra "normalen". Metoden for mange shelters er derfor å oppdage "feilen", diagnostisere og deretter finne passende "behandling". De vil på den måten forsøke å behandle symptomer på hjemløsheten for så å lære dem å fungere i samfunnet. Også her kan man se hvordan fokus trekkes bort fra ulikheter i samfunnet for øvrig og plasseres hos individene. Ifølge Lyon-Callo (2008) har denne vinklingen en ideologisk funksjon i at den beskytter folk fra å se feil ved samfunnet de lever i. Hvis feilen blir sett for å ligge hos individet er det ikke noe de kan gjøre med det, og det beskytter dermed mot dårlig samvittighet eller noen opplevd forpliktelse til saken.

Lyon-Callo (2008) ser på hvordan medikaliseringen av hjemløse innen shelterindustrien knebler dem og fratrar dem troverdighet og makt. Reaksjonene hjemløse har på situasjonen de er i, som ofte kan være sinne, depresjon, aggresjon osv, kan i mange sammenhenger ses som symptomer på mentale lidelser. De hjemløse blir dermed sett som passive offer for biologiske lidelser fremfor aktører med innvirkning og kunnskap om egen situasjon. Dette blir betegnet som 'The Medical Gaze', og kan i denne

sammenheng forklares som en form for kontroll hvor protester og motstand blir sett som passive uttrykk for sammenbrudd (Johnson and Sargent, 1990).

”Behandlingen” på shelters er i ulike varianter forsøk på å homogenisere de hjemløse klientene til å passe inn i en ramme av konstruerte syn på hva som er normalt. Lyon-Callo (2008) viser til hvordan medikaliseringen på denne måten er med på å bestemme hvem som er ”verdige” til å motta hjelp, noe som medfører kategorisering av de hjemløse innen shelterindustrien. For å kunne forstå hvorfor hjemløshet vedvarer på tross av tiltak som er satt i gang for å få en slutt på problemet, er det viktig å se på hvordan praksis av medikalisering og kategorisering har blitt til en fastsatt rutine som hindrer folk i å se hjemløshet fra alternative synsvinkler.

Medikaliseringen på shelters viser seg ofte i form av kategoriseringen som finner sted når hjemløse oppsøker et senter for første gang. Praksis på PATH var at alle nye klienter skulle gjennomgå et inntaksintervju hvor deres bakgrunn og behov ble kartlagt. Her ble de for eksempel bedt om å oppgi en grunn for hjemløsheten. De kunne krysse av for blant annet misbruk, vold i hjemmet, mentale helseproblemer, manglende inntekt og fysiske lidelser som årsak for situasjonen de befant seg i. En person måtte oppgi om han hadde noen kriminell bakgrunn, utestående bøter eller arrestordre, i tillegg ble også arbeidsbakgrunn og utdanning kartlagt. Lyon-Callo (2008) viser ved lignende eksempler fra sitt feltarbeid til hvordan slike opplysninger blir brukt til å ”diagnostisere” problemene til hjemløse. Etter å ha funnet ut hva ”feilen” er kan de ansatte begynne å jobbe med personen for å forbedre dette. Det er viktig at hjemløse samarbeider med ansatte gjennom denne prosessen, og de blir derfor oppfordret til selv å finne frem til hvordan de har kommet til å bli slik de er nå.

En metode for å finne frem til hjemløses ”problemer” er å overvåke dem og følge nøye med på hva de foretar seg og hvordan de opptrer på shelteret. Overvåkingen skjer gjennom håndheving av senterets regler. Alle som tas inn i programmer på PATH, enten de får en midlertidig sengeplass eller de skal delta på jobbsøkerkurs, må skrive under på at de forplikter seg til å følge reglene som er satt. Reglene varierer fra ulike shelters og programmer, men noen av reglene på PATH omhandlet bl.a. innetider, når en kunne spise, drikke og røyke, språkbruk, manerer, total avholdenhet fra rusmidler og alkohol (se appendix 4 for fullt regelverk). De som hadde midlertidig sengeplass på PATH Ways måtte også utføre plikter hver kveld og holde sengeavlukket sitt ryddig til enhver tid.

Ansatte på senteret fulgte med hver enkelt klient for å se hvordan de håndterte reglene. Eventuelle avvik ble notert og tatt opp med klienten av saksbehandleren. Lyon-Callos (2008) argumenterer for hvordan alle slike avvik blir sett på som symptomer for en persons problemer som må tas tak i og jobbes med. En hjemløs kunne ikke ta en øl med venner siden dette var et brudd på reglene, og han ville da mest sannsynlig bli tatt for å ha et alkoholproblem. Under inntaksintervjuene på PATH ble man som ansatt opplært til å spørre om når de sist hadde inntatt alkohol, og dette ble oppført i notatene uten å ta hensyn til om klienten hadde *problemer* med alkohol eller ikke. På grunn av at de var hjemløse ble alle mulige årsaker oppført og tatt med i "diagnosen".

På en lignende måte kunne så å si alle brudd med reglene bli sett som symptomer på ulike problemer. Hvis en person så mye på tv og holdt seg for seg selv hele dagen kunne dette ses som depresjon, mens et rotete rom og uredd seng kunne ses som mangel på ansvarsfølelse. Enkelte møter mellom ansatte på PATH bar preg av slik kategorisering. Hver fredag møttes saksbehandlerne for å snakke om klientene og ulike problemer eller fremskritt. Her ble ulike bekymringer tatt opp, som for eksempel at noen hadde kranglet, noen hadde for mange anmerkninger eller noen hadde ikke møtt opp til saksbehandling. Ut fra hva de ansatte visste om personen ble det diskutert hva de oppfattet som årsaken til de ulike regelbruddene. Hyppige årsaksforklaringer var irrasjonell og uansvarlig oppførsel dersom noen ikke hadde spart penger eller ikke møtt opp til jobbsøkerkurs, psykiske problemer om noen hadde kranglet eller vært aggressiv, lathet dersom de ikke kom til saksbehandling. På bakgrunn av hva som ble ansett for å være problemene til folk ble det satt opp en plan for å reformere personen. Dette kunne innebære jobbsøkerkurs, pengehåndteringskurs, møter med psykolog, rusavvenning og lignende. Den hjemløse var selv nødt til å forplikte seg til samarbeid for at planen skulle fungere. I tilfellene hvor planen ikke fungerte ble årsaken lagt til den hjemløses manglende vilje til samarbeid, og ikke hos systemet. Medikaliseringen fungerer slik sett som en beskyttelse av systemet siden alle forsøk på motstand blir sett som en persons fornektelse av egne problemer eller bare som symptomer på personens "lidelser".

PATHs praksis rettet seg mot å reformere de hjemløse, spesielt de som fikk boplass der. Målet var å myndiggjøre ('empower') hjemløse ved å gjøre dem bedre rustet til å ta større kontroll over egne liv gjennom jobbtrening og ulike kurs. Mottoet til PATH er, i samsvar med prinsippet til 'continuum of care' planen (kap. 4); "to break the cycle of

homelessness by empowering people with the tools for self-efficiency" (PATHPartners, 2008). I tillegg til kurs var reglene beregnet på å disiplinere folk til å ta kontroll over sine liv. De fleste ansatte mente som nevnt at reglene var helt nødvendige for å kunne holde orden, og at klientene trengte å lære seg disiplin for å kunne ta tak i sine problemer. I tillegg til at reglene var ment for å hjelpe de hjemløse med å hjelpe seg selv, fungerte de som en form for kontroll i og med at alle hjemløse måtte signere for at de godtok å følge dem. Slik sett ble regelverket en måte å rettferdiggjøre de eksisterende reglene samtidig som det hindret folk i å protestere eller kritisere dem. Holdningen var at de hadde selv valgt å komme dit og hadde sagt seg enig i å følge reglene, og dersom de ikke likte det trengte de heller ikke å bli værende. Dette fungerte også som en måte å rettferdiggjøre det at noen dro eller ble kastet ut, og beskyttet kanskje de ansattes samvittighet på samme måte som synet på at hjemløshet er noe som hjemløse selv har skyld i. To eksempler fra møter på PATH kan her redegjøre for hvordan ansattes holdninger til de hjemløse kunne fremkomme.

6.3.1 'Staff meeting'

Hver uke hadde saksbehandlerne møte med de ansatte i PATH Finders for å gå gjennom eventuelle problemer og fremskritt til klientene. Et av kriteriene for PATH Ways programmet var at en aktivt skulle søke arbeid og bolig gjennom programmene og kursene til PATH Finders. På møtet ble det diskutert hvorvidt klientene møtte opp slik de skulle og hvor lang tid de brukte i datasalen. Antall timer alene var ikke nok for å oppfylle målene, de måtte vise til innsats også. Ansatte på datasalen gikk rundt og sjekket hva klientene hold på med for å forsikre seg om at de faktisk lette etter jobber og boliger, og ikke bare surfet på nettet. Hvis klientene ikke tilbrakte nok tid på datasalen ble det stilt spørsmålstegn ved deres motivasjon og innsats. Ansatte mente enkelte bare "hang rundt" på senteret i stedet for å søke jobb. Mottoet de arbeidet etter i jobbsøkesenteret var at (så å si) alle kunne få seg arbeid uansett, begrensningene lå ene og alene hos innsatsen til klientene. En av klientene som ble omtalt på dette møtet hadde sendt ut utallige søknader, og vært på mange intervjuer uten å bli tilbudt jobb. Ansatte diskuterte hva problemet kunne være, eller hva som hadde gått galt siden ingen ville ansette ham. De hadde alle vært overbevist om at han ikke kom til å ha noen problemer med å få seg en jobb på bakgrunn av gode referanser og arbeidserfaring. Det ble derfor fastslått at han måtte gjøre noe galt i intervjusammenheng, eller så måtte det være noe i hans CV som burde endres. Saksbehandleren hans skulle derfor ta opp disse

tingene i neste konsultasjon og foreslå ulike kurs som kunne hjelpe ham. Uten å diskutere hvorvidt arbeidsmarkedet og økonomien i samfunnet generelt gjorde at stillinger innen hans felt var vanskelig å oppnå på dette tidspunktet, ble konklusjonen at det måtte være noe galt med måten han presenterte seg selv på. Selv om de ansatte uten tvil var klar over de strukturelle og økonomiske begrensningene i samfunnet, virker det ikke som om dette ble gitt noen betydning i sammenheng med hjemløshet. Perspektivet med at problemet ligger hos individet er retningsgivende for hvordan ansatte jobber, og det er gjennom dette de ser muligheter for løsninger. Så fremst de kan finne frem til et "problem" kan de finne en løsning, ofte innen kurs eller programmer, for å reformere personen. Løsninger er mulig for alle og det blir dermed opp til individet om opplegget fungerer eller ikke. Denne holdningen fungerer igjen som en beskyttelse av systemet og de ansatte siden skylden legges hos individet i tilfeller hvor opplegget ikke fungerer. Det er den hjemløses innsats og samarbeidsvilje som betviles, ikke systemet eller strukturelle årsaker i samfunnet generelt.

I løpet av møtet ble det også tatt opp hvorvidt enkelte klienter hadde realistiske forventninger til hva de kunne oppnå av arbeid og bolig. Enkelte ansatte hadde observert klienter som så på villaer i Beverly Hills fremfor lavinntektsboliger. Samtidig uttrykte enkelte frustrasjon over klienter som vegret seg for å søke jobber som var "dårlige". De mente det var urealistisk og tåpelig å kaste bort tid på å se etter ting som var uoppnåelig, eller avskrive jobber som var utenfor deres interessefelt. Siden de var hjemløse måtte hovedfokus være på å få en jobb, ikke nødvendigvis "drømmejobben". Denne holdningen kom ofte til uttrykk på møter mellom de ansatte, og ble i enkelte tilfeller tatt opp med klientene gjennom saksbehandlingen.

6.3.2 Velkomstmøte

Det første møtet jeg hadde med hjemløse på PATH var et velkomstmøte for 12 menn og kvinner som hadde kommet inn på PATHs 'transitional housing programme'. Her skulle de ansatte gå gjennom reglene og målene for programmet, og gi ut generell informasjon. Det var obligatorisk for alle nye klienter å delta på møtet.

I tillegg til de 12 hjemløse deltok 7 ansatte inkludert meg selv. Det ble ikke foretatt noen introduksjoner av de ansatte for klientene. Alle ansatte satt samlet ved et stort, rundt bord, mens klientene satt fordelt på 3 andre bord, noe som skapte et markert skille i forsamlingen. Flere av de ansatte ble sittende med ryggen til de øvrige bordene, og

enkelte ga uttrykk for at de ikke ville være der. Før møtet begynte oppstod det en diskusjon om hvem av de ansatte som skulle holde introduksjonen og gå gjennom reglene, og det var ingen som hadde lyst. Da de til slutt ble enige om hvem som skulle gjøre dette, hadde flere av de andre lyst til å gå. Disse diskusjonene foregikk foran klientene.

Etter at møtet var påbegynt satt fire av de ansatte og småpratet med hverandre uten å følge med på ting som ble sagt. Lederen av møtet opplyste deltagerne om muligheten til å stille spørsmål, men dette fremstod mer som en formalitet enn en oppfordring. Da det ble stilt spørsmål til ting ble det gitt korte svar, og ingenting ble åpnet for debatt. Noen ansatte himlet med øynene og smålo av enkelte spørsmål som ble stilt. En av damene på møtet stilte spørsmålsteget til bakgrunnen for enkelte av reglene. Hun lurte for eksempel på hvorfor det var blitt bestemt at alle skulle bli vekket og stå opp klokken 05.00 hver morgen, siden dette etter hennes mening var alt for tidlig. Saksbehandleren som holdt møtet forklarte det med at det var lettest slik for at alle skulle rekke å spise, og dusje, for så å være ute av senteret til klokken 08.00 slik reglene var bestemt. Han gikk videre til å si: "in the *real world* you would get up early to get ready for your day", hvorpå hun svarte "I *do* live in the *real world*." Lederen av møtet gikk ikke noe videre inn på dette, men kortet det ned til at slik var reglene, og dette burde ikke være noe problem for noen. De kunne unngå dette som problem ved å legge seg tidligere. Han gikk deretter videre til neste punkt på listen.

En av de mannlige klientene på møtet sa at han hadde store problemer med røyklukt i sovesalen, på grunn av røykeplassen som lå rett nedenfor vinduet hans. Han lurte på om det var mulig å gjøre noe med dette. Dette ble kort diskutert og notert av lederen på møtet, men ingenting ble gjort for å flytte røykeområdet i etterkant.

En av kvinnene hadde to saker hun ville ta opp. Det første var at det aldri var varmt vann i dusjene. Hun hadde på den tiden hun hadde bodd der ikke tatt en eneste dusj på senteret pga dette, men heller oppsøkt alternative steder hvor hun fikk vasket seg. Det ble her foreslått at hun kunne dusje på et tidspunkt hvor ingen andre gjorde det, for eksempel mellom 01 og 04 på natten. Dette burde ifølge lederen av møtet ikke være noe problem siden det var fullt mulig å omgå det. Det neste hun spurte om var om PATH hadde en evakueringsplan i tilfelle brann eller jordskjelv, og om de hadde utført øvelser på dette. Her brøt noen av de ansatte ut i kort latter, mens lederen ble stående uten å si

noe på en stund. En kvinne som jobbet der frivillig svarte til slutt at de hadde holdt brannøvelse for noen uker siden, men at hun ikke visste noe om hvordan en skulle reagere i tilfelle jordskjelv. Det ble så diskutert kort rundt dette med tanke på hva en burde og ikke burde gjøre, hvilke utganger en skulle benytte og lignende. Etter møtet ble disse tre forespørslene fremhevet av noen ansatte. De mente at de tingene som hadde blitt tatt opp var latterlige og bagatellmessige problemstillinger i forhold til situasjonen de var i som hjemløse. De burde ha andre bekymringer enn kalde dusjer og en tidlig start på dagen.

Reglene på PATH ble av de ansatte fremhevet som svært viktige for å opprettholde orden og struktur. Hvis de ikke hadde regler som ble strengt håndhevet mente de det ville bryte ut kaos. Det var derfor også viktig at ingen fikk særbehandling, og det skulle ikke gjøres unntak for noen. Reglene var i tillegg viktig for å lære klientene selvdisciplin og struktur slik at de skulle være bedre rustet til å delta i samfunnet når oppholdet deres på PATH var over. Rutinen i reglene var ment for å lære folk hvordan det var i den "virkelige verden", og hvordan de var nødt å ta ansvar for seg selv. Alle klientene som hadde opphold på PATH Ways måtte gjennomføre enkelte plikter hver kveld. Det kunne være vasking, rydding, matlaging og lignende, og klientene rullerte på disse fra uke til uke. Etter å ha utført sin oppgave måtte de melde seg til en ansatte som noterte det i loggen. Loggen skulle hjelpe ansatte å kartlegge klientenes atferd, og dermed avdekke problemer og vise fremskritt. Eventuelle krangler eller regelbrudd ble notert, samt episoder av sinne og tristhet. Hvis en klient gjorde noe "galt", som å ikke re opp sengen sin, ville de få en anmerkning som igjen ville bli tatt opp til diskusjon med saksbehandler. Flere anmerkninger kunne føre til skriftlig advarsel og på sikt utkastelse fra programmet.

Det er viktig å påpeke at mange av klientene var enige i håndteringen av regler som en god strategi, og delte synet på at det var essensielt at folk lærte seg disiplin. En av de mannlige klientene på velkomstmøtet ble svært irritert over at en av kvinnene var misfornøyd med kaldt vann i dusjen. Selv hadde han ingen problemer med det. Han var hjemløs, og svært takknemlig for at han i det hele tatt hadde mulighet til å ta en dusj. Hans innstilling var at man burde gjøre det beste ut fra situasjonen slik den var, og ikke stille noen krav til endringer eller forbedringer. Dette synet kan til dels ses på bakgrunn

av det faktum at hjemløse også innehar stereotypiske bilder av andre hjemløse, og at regler derfor blir viktig for å skape trygghet og samtidig opprettholde orden.

Liebow (1993) diskuterer hvordan forholdet mellom ansatte på shelters og hjemløse som oppsøker disse stedene er preget av frykt for hverandre. De ansatte frykter de hjemløse som voldelige og usiviliserte, og lærer derfor til å holde avstand fra klientene. Avstanden kan også fungere som en forsvarsmekanisme som hindrer en i å bli assosiert med hjemløse, eller å bli konfrontert med det faktum at hjemløshet er noe som kan skje alle. Hjemløse på sin side frykter at ansatte kan holde tilbake goder, utøve makt over dem, behandle dem uverdige eller vise forakt for dem. Siden hjemløse også påvirkes av de dominante synspunktene i samfunnet vil de også frykte andre hjemløse, som forbindes med vold, tyveri og psykiske lidelser. Selv om Liebow (1993) mener frykt dominerer forholdet mellom ansatte og hjemløse, påpekes det at genuin omtanke og medfølelse også er vanlig. Det er likevel ikke utenom innen relasjonen er en vertikal struktur som betinges av ulikhet i sosial klasse, makt og status.

På bakgrunn av dette kan en se hvorfor mange hjemløse frykter shelters, og opplever større trygghet på gaten. Der slipper de å gi fra seg makt og selvstendighet samtidig som de unngår å bli plassert i et miljø fullt av mennesker som de frykter kan gjøre en vondt.

Frykten som Liebow (1993) referer til er sjeldent basert på et sannferdig bilde av hjemløse. Det er langt mindre vold blant hjemløse på shelters enn en skulle tro ut fra folks oppfatninger. Frykten viser seg å være basert på stereotypiske oppfatninger av hjemløse, som i stor grad er knyttet til kriminaliseringen av hjemløse som er lovfestet og akseptert av samfunnet generelt.

6.4 Legitimering av eksisterende praksis

Håndheving av regler gjennom bruk av disiplin er en måte å styre på. Foucault (1979) har beskrevet hvordan håndheving av regler og ordre ofte går uten protest så lenge folk oppfatter at de er i en situasjon hvor de konstant blir overvåket. I troen på at noen holder øye med en vil en ofte disiplinere seg selv til å følge reglene for å unngå problemer. Samtidig vil en hengi seg til strenge regler og kontroll så lenge man oppfatter andre medlemmer av samfunnet (som man befinner seg i) som en fare. Slike former for overvåkning og kontroll kan ses som en del av praksisen på PATH.

Logikken bak reglene ligger som nevnt også i at klientene skriver under på papirer som sier at de forplikter seg til å følge reglene. De er derfor klar over hva det innebærer, og om de da velger å ikke følge reglene så kan de heller finne et annet sted å oppsøke hjelp. Man kan ikke hjelpe folk som ikke vil samarbeide, og "samarbeidet" forstås ut fra premissene de ansatte setter. Denne holdningen virker såpass integrert i den daglige praksisen på PATH at det vil være vanskelig å komme med kritikk uten å bli sett på som irrasjonell eller urealistisk.

6.4.1 Rhonda- en klient som ikke ville samarbeide

Under flere av intervjuene jeg foretok ble jeg fortalt av hjemløse at de ofte følte seg kategorisert og behandlet som en gruppe fremfor som individer. Rhonda, 36, snakket med meg om hvordan denne følelsen hadde ført til at hun sluttet å komme til PATH. Hun kom til PATH første gang etter å ha vært på gata i 12 dager. Bakgrunnen for hennes hjemløshet var ifølge henne selv at hun hadde blitt kastet ut, som følge av at hun hadde klaget til huseieren på det elektriske systemet i leiligheten sin. Hun trengte nå hjelp til å komme seg inn i en ny bolig. Rhonda var ufør hadde derfor fast inntekt på 1500 dollar i måneden, nok til å holde en liten leilighet beregnet på mennesker med lav inntekt. Saksbehandleren ordnet henne en sengeplass på Good Shepards shelter for kvinner (hvor hun kunne bo inntil 6 uker) og ba henne fylle ut en søknad til ulike 6 måneders programmer. Siden hun allerede var blitt plassert på et shelter anså saksbehandleren saken for avsluttet med åpning for oppfølging.

For Rhonda var det ikke tilstrekkelig å bli sendt til et senter hvor hun kunne være i 6 uker. Dette ville kun utsette problemene hennes en stund, og hun ville til slutt ende opp i en situasjonen hvor hun var nødt til å finne et sted å bo. Hun sa til meg at hun følte hennes individuelle situasjon var blitt fullstendig oversett og at hun hadde blitt behandlet etter en generell standard for hvordan sakene til hjemløse skulle løses. Det ble derfor nødvendig for henne å søke hjelp en annen plass hvor hun ville få individuelt tilpasset behandling fremfor å bli kategorisert.

Rhonda var motvillig til å godta holdningen om at hun var prinsipielt annerledes fra de ansatte siden hun var hjemløs. Hun godtok ikke å bli behandlet som "de hjemløse", som om det var en fellesnevner blant dem. Klienter som påpekte feil ved systemet, eller som "klaget" på ting, ble imidlertid ansett som vanskelige. Ansatte så dem som uvillige til å samarbeide og beskrev dem som urealistiske i forhold til egen situasjon og

virkeligheten. Den planen som saksbehandleren satt opp for en klient var basert på hva saksbehandleren anså som mulig, og ble ikke utformet i dialog med klientens egne ønsker basert på deres situasjon. Det lå til grunne en holdning om at siden folk var hjemløse burde de ta imot og være takknemlig for alt som kom deres vei, de var ikke i en posisjon til å klage.

6.5 Ansattes holdninger- oppsummering

Svært ofte ble ansatte frustrert når klienten var motvillig til å innlosjere seg på et shelter på 'Skid Row'. Dette ble ansett som å være kravstor eller vanskelig. Klienter var ofte motvillige til å dra dit på grunn av tidligere erfaring med vold, trakassering og diskriminering. Enkelte klienter var tidligere rusmisbrukere, og ville derfor ikke bo i et område hvor narkotika var svært fremtredende. Mange klienter fortalte også at tyverier var svært vanlig på shelters i det området, og at det lille de hadde av verdier ble stjålet mens de sov. For mange var gaten et bedre alternativ siden de da kunne stikke seg litt mer bort og velge et roligere nabolag å sove i. På denne måten følte de seg tryggere. Dette ble ikke anerkjent av ansatte som årsaker gode nok til å nekte en henvisning til shelter. For dem var det ulogisk at folk "foretrakk" å bo på gaten fremfor å ha tak over hodet, men hvis det var dette de selv valgte så var det greit. De ansatte hadde gjort det de kunne uansett.

Lisa, en av de ansatte, viste dette en gang en mann vegret seg for å ta imot en henvisning til shelter. Vanligvis gikk det an å snakke med dem for å finne ut hvilke restriksjoner de hadde og om det var mulig å komme til en løsning, men Lisa var ikke interessert i noen utgreining av årsaken. Hun noterte kun i saksnotatene "client refused shelter", og dokumenterte dermed at hun ikke kunne gjøre mer for ham, for så å anse den saken som avsluttet.

En av de ansatte sa at de hjemløse burde anse seg selv som heldige om de fikk lov til å bo på PATH, og hun syntes at mange feilet i å anerkjenne dette. Selv kunne hun gjerne bodd der og "slappet av" i noen uker. Folk som klaget på PATH og boligforholdene der var i hennes øyne kravstore og urealistiske i forhold til hva noen i deres posisjon kunne forvente. Denne samtalen utspilte seg på bakgrunn av at en mann hadde takket nei til å sove på PATH for natten, og samtidig uttrykte misnøye med at det var få steder hvor han kunne finne en permanent løsning på problemene sine.

Holdningen om at hjemløse burde være takknemlige for det de får beskytter ikke bare systemet, men rettfærdiggjør samtidig retten til å vise bort enkelte klienter. Folk som ikke viser takknemlighet eller villighet til å "samarbeide" er heller ikke klare til å jobbe med problemene sine, og dermed er det ikke noe de ansatte kan gjøre for dem. På grunn av den store pågangen av folk som trenger hjelp blir det enkelt å finne folk som kan betegnes som vanskelige eller upålitelige, eller som ansatte ganske enkelt ikke liker, som igjen havner under kategorien av mennesker som ikke er "verdige" hjelp.

På PATH ble alle ansatte opplært til å være skeptiske mot hjemløse. Dette inngikk i avtalen man måtte skrive under på før man fikk jobbe der, som spesifiserte at man ikke kunne gjøre personlige tjenester for klientene eller ha noen kontakt med dem utenfor senterets område. Avtalen skulle fungere som en beskyttelse av de ansatte, siden mange hjemløse ifølge ansatte var flinke til å manipulere andre. Det var viktig å være på utkikk etter svindlere som forsøkte å utnytte systemet, og det var på bakgrunn av dette at hjemløse måtte bevise at de faktisk var hjemløse. Et slikt bevis fikk de ved å tilbringe en natt på et shelter for så å få en underskrift på et offisielt dokument som bekreftet deres status som hjemløs. For klientene fremstod denne ordningen som meningsløs. Spesielt gjaldt dette hjemløse som hadde muligheter for å bo hos venner, og som derfor ikke hadde noe umiddelbart behov for å bo på shelter. Slike ordninger som er med på å mistenkeliggjøre hjemløse kommer av myter om at det er luksuriøst å leve på trygd, noe som viser seg å være langt fra virkeligheten, spesielt i USA (Wright et al., 1998).

For hjemløse som har erfart på kroppen hvordan systemet fungerer, og hva det innebærer å være hjemløs, blir en slik holdning latterlig og provoserende. En av klientene uttrykte sin frustrasjon over ordningen med hjemløsbekreftelse. Han kunne ikke forstå hvem som skulle late som de var hjemløs. Selv hadde han vært hjemløs i snart tre måneder, og han hadde ikke oppnådd noen såkalte goder ved det. Han hadde enda ikke fått utbetalt GR, han hadde ikke kommet inn i noen boligprogram og han slet hver dag med å finne tak i noe å spise. På grunn av tidligere erfaringer med vold og tyveri på shelters var han uvillig til å oppsøke et slikt sted nok en gang kun for å få en bekreftelse på at han var hjemløs. Dette var ikke en situasjon han ønsket å være i, og han kunne ikke se hvordan noen kunne tjene på å utgi seg for å være hjemløs.

Det kan igjen være verdt å notere seg at de ansatte i de aller fleste tilfeller var omsorgsfulle, dedikerte arbeidere som følte både sympati og empati med klientene sine.

Formålet her er ikke å fremstille dem som maktsyke eller ondskapsfulle mennesker. De gjorde så godt de kunne innenfor spekteret av muligheter de anså som realistiske. Problemet er at disse mulighetene alltid forutsetter hjemløshet som en naturlig del av samfunnet. Et samfunn uten hjemløshet fremstod som fullstendig urimelig. Jobben deres dreide seg derfor om hvordan de kunne gjøre en best mulig jobb innen senteret de jobbet for, og dette viste seg å være begrenset til å oppdage, og jobbe med feil hos de hjemløse. Hjemløshet og den "naturlige" prosessen av sosial ulikhet blir stående uendret så lenge hverdagslig praksis fortsetter å fokusere på reformasjon av hjemløse individer, samtidig som tiltakene beregnet på å hjelpe dem er utviklet på bakgrunn av stereotypiske oppfatninger av hva en hjemløs er.

7 Stereotyper, stigma og rollehåndtering

Hjemløse i USA befinner seg på bunnen av statussystemet. Møter med andre (bofaste) mennesker gjør at de hele tiden blir minnet på hvor de står i forhold til andre i samfunnet, og de konfronteres slik med tvil om eget selvverd. Det er ikke uvanlig at hjemløse erfarer at andre mennesker unngår dem, vegrer seg for å se dem i øynene eller til og med krysser gaten for å unngå å bli konfrontert med deres tilstedeværelse. Selv om en del mennesker mener godt, og gir penger eller mat, eller retter positiv oppmerksomhet til hjemløse vil ikke dette være nok for å veie opp for all den negative oppmerksomheten som vies til dem.

7.1 Perspektiver på roller og stereotyper

Ifølge Goffman (1971) vil det første en foretar seg i møtet med andre være en vurdering av denne personen basert på de opplysningene som foreligger. Disse opplysningene vil gi en anelse om hva en kan forvente seg fra vedkommende, og samtidig hvordan en selv skal oppføre seg. Når man møter fremmede vil man basere opplysningene en mottar på bakgrunn av tidligere erfaringer med andre mennesker, eller anvende stereotyper. Stereotyping kan beskrives som en måte å forutsi atferd ut fra sosial status, og gir et forenklet bilde av individer eller grupper. En stereotypisk oppfatning av hjemløse gir gjerne bilder av skitne folk på gaten, tiggere, narkomane, folk uten utdanning, mentalt syke eller kriminelle.

Stereotypiske oppfatninger av mennesker, eller grupper av mennesker, er ofte knyttet til et stigma. En stigmatisert gruppe ses på som avvikende fra normalen, og fører til klassifiseringen av denne som noe negativt. Samfunnet har etablerte normer for kategorisering av individer, og disse tilsier hva som oppfattes som normalt og avvikende (se kap. 4). Når en på bakgrunn av førsteinntrykk har gjettest seg til en persons "sosiale identitet" (hvilken kategori han/hun hører hjemme hos) kan man også ha visse forventninger til atferd og karaktertrekk hos denne personen. Disse forventningene kaller Goffman (1974) for et individs virtuelle sosiale identitet. Egenskaper og "kategorien" som individet gjennom samhandling viser seg å ha eller tilhøre kalles den faktiske sosiale identitet.

Goffman (1971) skiller også mellom tildelte og oppnådde roller. En tildelt rolle kan beskrives som noe en ikke har særlig makt over selv, gjerne noe medfødt som for eksempel kjønn, etnisitet, nasjonalitet, klasse og kaste. Alder vil også innebære en tildelt

rolle, selv om den forandres med tiden. En tildelt rolle er derfor noe en ikke har ervervet seg på eget initiativ. Mennesker blir tilskrevet roller i samfunnet basert på de ulike normene, eller den dominante ideologien, dette samfunnet innehar. Innen klassesystemet i USA legges det for eksempel ulike roller til ulike klasser, som igjen sier noe om atferd og personlighet. En oppnådd rolle er i kontrast noe en har bidratt til selv eller oppnådd gjennom trening eller utdanning for eksempel, og kan være et yrke, en bestemt status/posisjon i samfunnet, familie og lignende.

”Rollen” som hjemløs havner slik sett litt innenfor begge kategorier. Det må antas at ingen jobber aktivt ut fra en målsetting om å bli hjemløse, men det er samtidig heller ikke en rolle de fleste har blitt født inn i. Det må i de fleste tilfeller være greit å anta at rollen som hjemløs, og de normative reglene for denne gruppen, ikke er frivillig. Hjemløshet er en rolle som kan sies å være oppnådd på bakgrunn av omstendigheter som i ulik grad kunne styres av den hjemløse personens handlinger. Samtidig er de stereotypiske karaktertrekkene og stigmaet som knyttes til hjemløse tilskrevet, altså noe den hjemløse selv ikke har kontroll over. De blir tilskrevet en viss status av samfunnet som er vanskelig å jobbe seg ut av.

Når man møter fremmede baserer en inntrykkene en får av denne personen på de normative forutsetningene for hvilke trekk som knyttes til ulike roller. Dette vil som nevnt være den virtuelle sosiale identiteten. Hvis personen oppfattes å inneha spesielt uønskede trekk uten å overbevise om det motsatte blir han for andre redusert fra en hel person til en mindre viktig, eller ”dårlig” person. Dette kan kalles for sosialt stigma, og er oftest et avvik mellom virtuell og faktisk identitet. Sosialt stigma kan defineres som en negativ kvalitet eller identitet som devaluerer en person innen en spesifikk kultur eller kontekst (Levin and Van Laar, 2006). ”To stigmatize an individual is to define the individual in terms of this negative attribute, and then to devalue him or her in a manner ”appropriate” to this label” (Heatherton, 2000, s.31).

7.2 Håndtering av stigma

Stigma har tradisjonelt blitt definert som et tegn eller merke som tilsier at bærereren av dette er defekt, og blir derfor ansett som en person av mindre verdi enn ”normale” mennesker (Goffman, 1974). Goffman (1974) skiller mellom ulike variasjoner av stigma og stigmatiserende tilstander. En av disse har han kalt ”blemishes of individual

character” og omhandler tilstander som arbeidsledighet, mental sykdom og misbruk/avhengighet.

Det kan antas at hjemløse selv vil ha vanskelig for å godta de (tildelte) egenskapene som knyttes til deres rolle og sosiale identitet som hjemløse, men de har samtidig små sjanser for å forhandle seg ut av denne kategorien på grunn av den lave statusen de har i samfunnet. Som nevnt i kapittel 4 er samfunn preget av at enkelte sitter med definisjonsmakt som igjen påvirker de dominante syn på normalt og avvikende.

Identiteten til den stigmatiserte blir derfor også definert av den dominante gruppen i samfunnet, eller den parten som innehar makten i en situasjon. Den som har makten vil ha mulighet til å sette begrensinger for hva andre kan oppnå og hvordan. Dette har igjen en innvirkning på menneskers målsettinger og selvfølelsen, siden de fleste søker å oppnå ressurser for og kunne sette seg selv i stand til å oppnå sine personlige mål. Stigmatisering innebærer at en hindres i, eller opplever begrenset tilgang til, å tilegne seg ressurser i form av sosiale relasjoner, identiteter, status og materielle goder. Dermed hindres en også i å utvikle seg selv i ønsket retning eller i å realisere seg selv.

”Individuals actively cope with stigma in ways that vary across stigmatized groups, across individuals within stigmatized groups, and within individuals across time and situations” (Levin and Van Laar, 2006). Mennesker vil ikke automatisk godta sin posisjon som lavere eller dårligere i et samfunn, men heller forsøke å forhandle seg ut av den på ulike vis. Av klientene på PATH var det mange som holdt fast på dyre eiendeler som smykker, klokker, bil, pc, vesker og lignende selv etter at de var blitt hjemløse. Slike gjenstander kunne lett blitt solgt eller pantsatt for en god pris, men for mange viste det seg viktigere å opprettholde en viss fasade slik at ingen lett kunne gjette seg til situasjonen de faktisk befant seg i, enn å ha et sted å sove for natten eller noe å spise. Dette gjaldt spesielt mennesker som nylig var blitt hjemløse, og som tidligere hadde vært i en stabil posisjon med fast inntekt, og derfor var vant med en bestemt levestandard. For dem ble det svært viktig å fremstå så ”normale” som mulig. En dame på 54 år som hadde vært hjemløs i fem måneder mente hun med tiden hadde blitt ekspert på å skjule sin hjemløse status for andre. Hun sov i forlatte bygninger eller i bilen sin, men møtte opp på PATH ren og velstelt, med fine klær og dyre smykker. Det var ingenting ved henne som kunne tilsi at hun var hjemløs. Mange av klientene som vektla viktigheten ved å holde fasaden oppe mente dette ikke var kun for å påvirke andres syn på dem, men også hadde med egen selvfølelse å gjøre,

selv om det jo er lett å se hvordan disse to påvirker hverandre. Ved å holde fasaden oppe kunne de nok unngå stigmatisering i en rekke situasjonen, og samtidig opprettholde sin faktiske sosiale identitet i andres øyne. Siden hjemløse selv også er "produkter" av samfunnet, vil de også være påvirket av, og kanskje i forkant av hjemløsheten selv dele, de synene samfunnet generelt har på hjemløse. De vil derfor være fullstendig klar over hvordan hjemløse oppfattes av andre, og derfor forsøke å unngå dette så langt det lar seg gjøre.

Joseph, 59, oppsøkte PATH etter å ha vært hjemløs i et år. Han hadde jobbet i bygningsbransjen hele sitt voksne liv, og hadde aldri tidligere vært arbeidsledig. Etter at han mistet jobben hadde det med tiden ført til at sparepenger ble brukt opp, han ble kastet ut av huset sitt, måtte gi opp bilen sin og de fleste eiendelene. Det eneste han hadde igjen var en koffert med klær og en bærbar PC.

Joseph hadde ventet et år med å oppsøke hjelp, noe han selv forklarte som et ønske om å ordne opp i ting selv sammen med en fornektelse av alvoret i situasjonen. Han vegret seg for å betegne seg selv som hjemløs. Tidligere hadde han hatt penger til alt han trengte, mens nå mottok han kun 60 dollar i uken i GR. Han hadde innsett at han trengte hjelp til å komme seg på fote igjen, og første prioritet var å finne et sted å bo mens han søkte jobb. Det var svært vanskelig for ham å oppsøke potensielle arbeidsgivere eller gå på jobbintervju når han ikke hadde tilgang på dusj, vaskemaskin, mulighet til å få en god natts søvn eller et sted å oppbevare tingene sine. Disse problemene var det også mange andre klienter som fremhevet som et av de største problemene ved å komme tilbake på arbeidsmarkedet etter først å ha blitt hjemløs. Det viktigste for Joseph var å opprettholde 'his sanity', eller selvbildet, og komme seg fortest mulig tilbake til "normalen". Han var skeptisk til å være sammen med "stereotypiske" hjemløse fordi han var redd for at han også skulle gi opp håpet for fremtiden og bli sånn som dem. For å unngå dette var det enkelte ting han presiserte at han aldri gjorde, som for eksempel sove på gaten, tigge, spise andres mat, bruke narkotika eller alkohol. Han påpekte at det også var viktig å dusje så ofte som mulig, barbere seg og holde klærne sine rene. Den eneste verdifulle eiendelen han hadde var en bærbar PC, som han alltid hadde med seg. Han kom ofte med henvisninger til den, hvor bra den var og hvor mange ting han kunne benytte den til, på tross av at den manglet batteri. Avstand fra ting som for ham virket nedverdiggende og i kontrast til hans selvoppfatning, og fremheving av ting han anså som

positive, kan fremstå som en strategi for å holde på sin (faktiske) identitet og selvfølelse. Han ville ikke at andre, og heller ikke han selv, skulle sette ham i bås med kategorien hjemløse. Samtidig viser denne distanseringen til hans egen stereotypiske oppfatning av andre hjemløse.

Siden hjemløse er knyttet til stereotypiske og stigmatiserte identiteter som tilskrives dem kan det forventes at den personlige identiteten må forhandles om innad, og uttrykkes til andre. Konstruksjon av identitet kan foregå på mange måter. Utseende, materielle uttrykk, fysiske settinger, selektiv samhandling med spesifikke mennesker og grupper, samt verbal konstruksjon av identitet kan benyttes som metoder for å forme andres syn på seg selv slik en selv ønsker å oppfattes.

Goffman (1956) skiller mellom to måter å uttrykke seg på; de inntrykk en gir (verbale utsagn, åpen formidling av opplysninger) og de inntrykk en avgir (indirekte uttrykk, ubevisst handling). En kan altså i større grad kontrollere de inntrykk man gir av seg selv enn dem man avgir, siden sistnevnte hovedsakelig observeres av andre. Uansett hvilke intensjoner en har i møtet med andre, vil det være i ens interesse å kunne kontrollere måten de oppfatter, og dermed behandler en selv på. Kontroll kan oppnås gjennom å påvirke andres syn på seg selv innen en gitt situasjon. Dette kan foregå gjennom over- og underkommunisering av ulike trekk ved å kontrollere tilgangen andre har på informasjon om en selv (Goffman, 1971). Ifølge denne teorien kan man altså anta at en person vil handle målrettet i møtet med andre for å formidle et inntrykk som er i ens egens interesse. Måtene hjemløse selv ønsker å fremstille seg på viser til forsøk på å forvalte egen identitet.

7.3 Åpent vs. skjult stigma

Sosialt stigma defineres som en negativ kvalitet eller identitet som devaluerer en person innen en spesifikk kontekst eller kultur (Levin and Van Laar, 2006). Stigmaet som hjemløse erfarer trenger ikke være åpent eller synlig siden det finnes måter å skjule stigmaet på. Det skilles ofte mellom "kategorier" av hjemløse, hvor de kronisk hjemløse er de mer synlige, og det er samtidig denne "gruppen" som representerer de stereotypiske oppfatningene. Et skjult stigma innebærer at en har en viss kontroll over når og om en skal avsløre sin status, og eventuelt til hvem. Dette kan hjelpe med å opprettholde personlige grenser og dermed kontrollere og forhindre negative sanksjoner. Mange av klientene på PATH uttrykte bekymring for at potensielle

arbeidsgivere skulle få vite om deres situasjon, og andre holdt hjemløsheten skjult for venner og familie. Når hjemløse valgte å oppsøke PATH innebar dette en avsløring av deres hjemløse status, noe som kunne oppleves som vanskelig for mange. Innen denne settingen kunne de ikke lenger skjule sitt stigma og fraskrev seg samtidig kontroll som de kanskje kunne følt i en annen kontekst.

Det kan knyttes både negative og positive konsekvenser til å inneha et skjult stigma som kan medføre profitt eller byrde for individet. Levin og Van Laar (2006) viser til undersøkelser for hvordan individer med skjult stigma har lavere selvtillitt og flere negative tanker om seg selv enn individer med åpent stigma. Mennesker med skjult stigma erfarer bedre humør og sinnsstemning i samhandling med andre i tilsvarende situasjon, men de er også den gruppen som har minst sannsynlighet for å kontakte "likesinnede". Lignende funn er gjort med fokus på hvordan mennesker som tar del i en stigmatisert gruppe erfarer bedre selvtillitt enn andre stigmatiserte (Heatherton, 2000). Det viser seg at mennesker som aktivt forsøker å skjule sitt stigma for andre blir også mer bevisst på sin devaluerte status i samfunnet, og dette fører til negative tanker om en selv. Når en hele tiden forsøker å holde enkelte tanker på avstand fører det samtidig til at en tenker på det oftere. Jo mer en forsøker å fortrenge noe, jo mer vil denne tanken dukke opp i bevisstheden. Ofte kan en skille mellom langsiktige og kortsiktige relasjoner, hvor det anses for å være lettest og skjule stigmaet innen de kortsiktige. Langsiktige relasjoner krever at en gir mer av seg selv, og det kan være utfordrende å tilbakeholde informasjon om seg selv over lengre tid.

Stigmaet som er knyttet til hjemløshet har i stor grad sitt opphav i de oppfatningene folk har om årsakene til hjemløshet. Når hjemløse oppsøkte PATH ble de oppfordret til å konfrontere årsaker innad i dem selv og ta ansvar for dem, noe som kunne føre til konflikter mellom deres faktiske og sosiale identitet. De var innen denne settingen i fare for å miste kontroll over eget selvbilde og egen identitet.

7.4 Forvaltningen av identitet i en "limbotilstand"

Ved å trekke seg ut av en situasjon kan en skjule stigma til en viss grad. Det samme gjelder om en unngår å innta sin nye status som hjemløs for eksempel. Slik sett slipper en å innlemme stigmaet i måten en ser seg selv på. Konsekvensen av en slik handling er likevel ofte at en ender opp alene. Newman (1988) beskriver hvordan dette medfører at man hengende i en slags limbotilstand mellom ens gamle identitet (som en ikke lenger

passer inn i) og den nye identiteten (som en ikke vil vedkjenne seg). En kan trekke paralleller fra dette til Turners (1996) beskrivelse av den liminale fasen i overgangsriter. Overgangsriter innebærer en forflytning mellom ulike faser eller stadier. Slike stadier kan være en relativt stabil tilstand som status, yrke, posisjon eller grad som er kulturelt anerkjent. Turner (1996) beskriver liminalfasen som en tilstand hvor menneskene befinner seg litt innefor, og samtidig utenfor to tilstander på samme tid. Det innebærer en forflytning av individet fra et tidligere fiksert stadium i den sosiale strukturen til en ny og tvetydig fase hvor man befinner seg utenfor samfunnet. Turner påpeker at liminaliteten er nødvendig for å kvitte seg med menneskets tidligere status, for så å gjøre dem klar til å innta den nye statusen. Problemet oppstår når man ikke kommer seg videre, men blir værende i den liminale fasen i stedet for å innta sin nye status. Personene i liminalfasen er på en måte usynliggjort innenfor de standardiserte rammene til det samfunnet en kommer fra og blir derfor holdt utenfor. Dette innebærer at ens "normale" identitet opphører, noe som gir en tilstand av stress og desorientering.

For hjemløse innebærer dette et avvik mellom faktisk og sosial identitet, og må ses i sammenheng med deres egne syn på andre hjemløse og stereotypen av dem, som de ikke kan eller vil identifisere seg med. Frykten for at andre skal se på dem slik de selv ser på andre hjemløse er stor. Så lenge en har problemer med å integrere den stigmatiserte identiteten med sin faktiske identitet vil det få konsekvenser som ofte viser seg i redusert selvbilde og psykisk stress (Levin and Van Laar, 2006).

På samme måte som det får konsekvenser om en skjuler stigma, vil det få konsekvenser om en unngår å konfrontere andre i situasjoner hvor en utsettes for diskriminering på bakgrunn av stigma. Det å unngå konfrontasjon er knyttet til dårligere selvfølelse enn faktisk konfrontasjon. Dette på tross av eventuelle konsekvenser en konfrontasjon måtte medbringe. Måten en person reagerer på i møte med diskriminering vil til en viss grad være avhengig av denne personens mål og hva en vurderer som nødvendig for å nå disse målene, samtidig som en unngår anti-mål (en situasjon en søker å unngå). Innen de fleste situasjoner vil det foregå en vurdering av hva en kan tjene vs. hva en kan tape innen en situasjon eller relasjon.

Alle mennesker søker til en viss grad å fremheve seg selv eller styrke sin posisjon i samfunnet. Sammenknyttet med dette er behovet for å opprettholde selvfølelsen. Mennesker ønsker å ha det bra med seg selv. Selvfølelsen er ikke bare avhengig av et

menneskes eget syn på seg selv, men også av andres tolkning av dem og hvordan de fremstår i andres øyne. Mennesker søker derfor kontroll over egne så vel som andres handlinger. Kontroll over egne handlinger er viktig for å fremstå og føle seg som et autonomt menneske, mens kontroll over andres handlinger henger sammen med ønsket om at ens egne synspunkt skal speiles i andres atferd. Ønsket om kontroll henger også sammen med ønsket om å høre til blant andre. Det er dette som gjør at en søker inkludering og unngår ekskludering fra grupper og samfunn.

Et viktig aspekt ved stigma hos individer er bevisstheten rundt det faktum at en besitter en devaluert kvalitet som inngår i ens sosiale identitet. Denne bevisstheten om hva andre tenker om dem er en stor trussel mot selvfølelsen. En er klar over at andre knytter negative stereotyper til stigmaet og blir truet av dette uten hensyn til hvorvidt en selv er enig i stereotypen eller ikke. Det ligger også en usikkerhet knyttet til stigma. For den stigmatiserte blir det vanskelig å si hvorvidt andre diskriminerer eller har fordommer siden slike holdninger ofte skjules av sympati, eller av frykt for å bli oppfattet som fordomsfulle. Opplevelsen av stigmatisering er derfor ofte knyttet til stress og angst av usikkerhet til andres tanker om en selv (Heatherton, 2000).

Hvordan et individ velger å handle i en gitt situasjon vil derfor være avhengig av en forventning om diskriminering, faktisk diskriminering og ens indre mål, siden det er disse som motiverer mennesker. Mennesker som daglig blir utsatt for diskriminering opplever ofte følelser av angst og sinne. Angsten tilsvarer frykten for at en nærmer seg sitt anti-mål, mens sinnet er resultat av å bli hindret i å nå sine ønskede mål. Måten å reagere på vil derfor være relatert til hvordan individet selv oppfatter situasjonen. De indre konsekvensene som knyttes til hvordan en handler i møte med diskriminering kommer som en følge av hvorvidt en har handlet i tråd med sin overbevisning eller ikke. Levin og Van Laar (2006) hevder folk flest ikke er passive til diskriminering, men handler og reagerer i forhold til mål, situasjon og mulighet.

7.5 Strategi

Det er ikke alle stigmatiserte som opplever stigmaet som stressfylt eller som en kilde for diskriminering. Enkelte ser ikke urettferdigheten de opplever som relatert til stigma. I enkelte tilfeller kan dette ses som resultat av den kostnaden det innebærer for mange å anerkjenne seg selv som offer for diskriminering. For mange vil det være lettere å benekte at de blir diskriminert fremfor å gi slipp på forutsetningen om å ha kontroll,

som her ses som konsekvensen av å anerkjenne seg selv som et offer for urett. Mange vil heller skylde på seg selv enn å innta "offerrollen". Det er ikke uvanlig at mennesker som åpent hevder å ha blitt diskriminert opplever indre konflikt og sosial avvisning. Dette kan ha sammenheng med favoriseringen av vinnere i samfunnet, og ideen om at alle har like muligheter. Det å skylde på ytre faktorer, som diskriminering, kan derfor lett anses som en ansvarsfraskrivelse (Heatherton, 2000, Levin and Van Laar, 2006). Personlig ansvar verdsettes fordi det ikke er truende mot utenforstående.

Gjentatte erfaringer av å bli diskriminert vil ofte føre til at man blir mindre fornøyd med seg selv. Dette vil påvirke synet en har på seg selv, og på andre innen sin egen "gruppe". Mange opplever skam når andre innen grupper opptrer i henhold til stereotypen siden dette er med på å bekrefte andres syn på gruppen. Slike erfaringer kan føre til at en velger å distansere seg fra egne "gruppemedlemmer" fordi disse truer ens syn på seg selv. Selvstereotyping er en konsekvens av andres (antatte) stereotyping av en selv. Dette innebærer at en absorberer andres syn på egen gruppe slik at det inngår i måten en oppfatter seg selv på. Selvstereotyping er avhengig av hvem en samhandler med og hvordan disse oppfatter og behandler en, samt hvilken relasjon en har til hverandre. Levin og Van Laar (2006) hevder at mennesker ikke automatisk vil adoptere andres syn på seg selv til en del av eget selvbilde, men heller søke å bli oppfattet som et unntak fra regelen. En påpekt konsekvens av dette er at majoriteten får lov til å fortsette stereotypingen ved å betegne enkelte som "unntak", samtidig som samholdet i den stigmatiserte "gruppen" svekkes sammen med muligheter for sosial motstand til stereotypingen av dem.

Strategiene mennesker benytter for å motsette seg eller unngå stigmatisering vil variere i forhold til personlige preferanser, omstendigheter og målsettinger (Levin and Van Laar, 2006). En slik strategi er å investere i relasjoner som kan gi en stabil tilgang på ønsket utbytte, i en eller annen form. Enkelte vil velge å oppsøke relasjoner med andre i samme situasjon og samtidig distansere seg fra andre i samfunnet. Dette er en måte å unngå konfrontasjon med sitt eget stigma i andres øyne, og en unngår samtidig diskriminering. Samhandling med likesinnede vil gi en følelse av å bli akseptert for den en er, som igjen vil gi bedre selvfølelse. For hjemløse innebærer en slik strategi at en unngår "shelterindustrien" og sosiale tjenestekontorer fullstendig, siden mange har dårlige erfaringer med disse. Hoffman og Coffey (2008) har kalt denne strategien for

'opting out', og mener dette er spesielt vanlig for kronisk hjemløse. Denne strategien blir sett som å være et resultat av maktrelasjonene og de sosiale ulikhetene som preger ansatt-klient forholdene innen sosiale tjenester. 'Opting out' blir ofte sett som en urasjonell handling av psykisk ustabile mennesker, og oppnevnes som årsak til at de ble hjemløse til å begynne med. I motsetning til dette påpeker Hoffman og Coffey at en slik strategi kan være en bevisst handling for å ivareta en følelse av verdighet og selvrespekt.

7.5.1 Et tilfelle av 'opting out':

Alex, 35, er et eksempel på en som hadde gitt opp systemet. Han hadde vært hjemløs i tre år da vi møttes i mars 2010. Tidligere hadde han vært ansatt i et stort firma hvor han tjente nok til å leve det han selv kalte et komfortabelt liv. Nedskjæringer i firmaet var grunnen til at Alex og flere andre ansatte ble sagt opp for nesten fire år siden. Når dette først skjedde hadde han vært sikker på at han snart kom til å få seg en ny jobb, og at alt kom til å ordne seg. I mellomtiden kunne han leve sparsommelig, men greit på sparepenger. Sparepengene gikk fortere enn forventet, og noen ny jobb fikk han ikke så fort som han hadde forventet. Samtidig begynte regningene å hope seg opp. Til slutt mistet han leiligheten sin. Etter å ha brukt opp alle sparepengene, og fortsatt ikke fått noen ny jobb, endte Alex opp på gaten. Han mistet samtidig lagringsplassen sin og alle tingene han hadde der siden han ikke kunne betale for seg. Han hadde ingen venner eller familie som han kunne bo hos, og befant seg nå i en situasjon hvor det eneste anskuelige valget var å bo i bilen sin. Det hadde han gjort i snart 3 år.

Han hadde forsøk å oppsøke hjelp på PATH og flere lignende steder, men boligsøknadene hans hadde aldri blitt akseptert. På et eller annet tidspunkt, uten at han klarte presisere når, hadde han gitt opp. Han sluttet å søke jobber, og var kun fokusert på å leve fra dag til dag. Ifølge ham selv ble det til slutt for vanskelig å sloss mot det han mente var konstant motgang og nederlag. Han klarte ikke få flere avslag på jobber, og til slutt ble det nesten umulig å komme seg til intervju eller søke arbeid. Behandlingen han mottok på ulike sosialkontorer og shelter var umenneskelig ifølge ham selv. Han hadde nå begrenset kontakten med slike steder til et par ganger i uka når han trengte en dusj eller ikke fikk tak i mat andre steder. Han fortalte at han aldri følte seg så deprimert som etter et besøk på PATH, noe han mente skyldtes holdningene til enkelte av de ansatte.

Alex gav uttrykk for å ha fullstendig mistet troen på seg selv og på håpet om at ting skulle endres. Han var ikke interessert i å gi "systemet" en ny sjanse. Dessuten hadde

han en hund som han ikke ville skilles fra, og som samtidig var det eneste positive i livet hans på den tiden. Han bodde i bilen sin og hadde slik frihet til å komme og gå når han selv ville. Han hadde kun seg selv å forholde seg til.

Samtidig var han tydelig trist og preget av livet han levde. Ofte fortalte han historier fra barndommen eller fra ferieturer han hadde vært på med venner. Han mente de eneste gangene han følte seg normal var når han kunne ha en samtale med noen som ikke dømte ham og behandlet ham med respekt. Han likte også veldig godt å se film i bilen sin på kveldene, hvor han hadde en liten dvd-spiller. Dette sa han også at fikk ham til å føle seg litt mer normal, eller gav han i det meste anledning til å drømme seg bort fra hverdagen. Han sa ofte at han våknet hver dag og håpet alt hadde vært et mareritt.

Det er viktig å se på hva som motiverer en handling i en gitt situasjon. I tilfellet med hjemløse er en også nødt å ta hensyn til de mulighetene de har. Slik som beskrevet tidligere i henhold til Emersons (1962) teori om valg innen maktrelasjoner, vil en alltid ha et alternativ til å underlegge seg andres kontroll. Man kan velge konsekvens fremfor samarbeid. Det er en vurdering av konsekvens i forhold til personlige mål som må tas hensyn til når en ser på hvordan hjemløse handler. For enkelte er det ikke et alternativ å "gi opp" mulighetene for å finne en jobb og et sted å bo, noe som ofte er en konsekvens av 'opting out' strategien. Mange har barn å ta ansvar for og må derfor da hensyn til deres sikkerhet i tillegg til egne behov og mål.

7.5.2 'Bad luck'

Snow og Anderson (1993) har utforsket hvordan tanker om uheldighet ('bad luck') kan benyttes som strategi for å gi mening til situasjonen som hjemløs. Ser en situasjonen som hjemløshet som resultat av uheldighet setter en til side personlig ansvar samtidig som de ivaretar håp og gir mening til omstendighetene. Det påpekes at hjemløse selv er klar over de strukturelle årsakene som skaper ulikheter i samfunnet, men at det er lite de kan gjøre for å endre disse. Troen på hell og uhell åpner for muligheten om at ting snart vil endre seg til det bedre. Studien blant hjemløse viste at mange betegnet seg som ofre for uhell og trodde på en slags kvote for uhell kontra hell. Hadde en vært rammet av en serie uhell måtte det etter en stund snu seg til det bedre. Snow og Anderson (1993) betegner dette som en strategi hjemløse benyttet ubevisst for å holde det gående og rasjonalisere begivenhetene på. Andre igjen ga opp håpet om at ting skulle endre seg og

resignerte til tingenes tilstand. I likhet med 'opting out' strategien vil dette være en måte å takle situasjonen på.

7.5.3 Tilpasset atferd

Snow og Anderson (1993) har også utforsket hvordan narkotikamisbruk og alkoholisme kan ses som en konsekvens av (ikke nødvendigvis årsak til) hjemløshet, hvor dette benyttes som en måte å takle situasjonen på. Når en benytter alkohol som en måte å beskytte seg selv fra hverdagen på skaper en samtidig en illusjon av selvstendighet og velferd ut fra egne premisser, og en får en økt følelse av å ha kontroll over eget liv. Dette innebærer at en gir slipp på tidligere tanker en må ha hatt om hva velferd innebærer. Alkoholisme blir slik sett som en variant av oppførsel Goffman har kalt for tilpasset atferd eller 'secondary adjustments' (Goffman, 1961). Dette innebærer at mennesker som befinner seg i situasjoner som er nedverdiggende forsøker å ta avstand fra sin rolle og seg selv. Handlingene, inntak av alkohol i dette tilfellet, blir en aktivitet som personen kan miste seg selv i og midlertidig blokke ut alt annet som en ikke vil tenke på.

Alkoholisme kan derfor ses som en defensiv reaksjon på følelser av ensomhet og ekskludering fra samfunnet som helhet, samt mangelen på positiv oppmerksomhet som de fleste hjemløse erfarer. Selv om det uten tvil er mange tilfeller hvor alkoholisme og narkotikamisbruk er en del av hverdagen før enkelte blir hjemløse, kan dette synet gi innsikt i hvordan slik atferd lett eskalerer eller oppstår som konsekvens av de utfordringene og fordommene hjemløse møter.

På grunn av få tilgjengelige ressurser blant hjemløse er verbale uttrykk den enkleste måten for hjemløse å formidle sin personlige identitet til andre. Snow og Anderson (1993) har delt slike verbale uttrykk for identitet inn i tre kategorier; distansering, omfavnelse og fiktive historiefortellinger, hvor hver av disse kategoriene igjen kan deles inn i subkategorier.

7.5.4 Rolledistansering

I situasjoner hvor mennesker må spille en viss rolle, assosieres med andre eller benytte seg av institusjoner som impliserer en sosial identitet som er inkonsistent med deres eget selvilde, slik hjemløse ofte må, vil de ofte forsøke å distansere seg selv fra disse. Mange av de hjemløse som oppsøkte PATH forsøkte å distansere seg selv fra gatelivet og fra andre hjemløse ved å påpeke hvordan de selv var annerledes. Denne distanseringen belaget seg ofte på stereotypiske oppfatninger av hjemløse. Spesielt var dette vanlig

blant klienter som nylig hadde blitt hjemløs for første gang. De var ofte motvillige til å bo på shelter sammen med andre hjemløse siden de anså seg selv som annerledes. I Josephs tilfelle (dette kap.) så man hvordan han bevisst distanserte seg fra rollen som hjemløs ved å unngå bestemte aktiviteter som han selv knyttet til en stereotypiske oppfatning av hjemløse. (Eksempelvis sove på gaten, innta narkotika/alkohol, tigge, gå med skitne klær og lignende). Han distanserte seg også fysisk fra mennesker som han anså for å falle inn under denne kategorien, og unngikk steder hvor "slike mennesker" oppholdt seg. Spesielt viktig var det å distansere seg fra hjemløse som i hans øyne hadde gitt opp. Han selv hadde store håp for fremtiden og jobbet hardt for å endre situasjonen han befant seg i. Dette var en av de store forskjellene mellom ham selv og "andre hjemløse".

Lisa som arbeidet på PATH hadde selv vært hjemløs, og viste nå tegn til å ville distansere seg fra hjemløse. Hun kunne vise til situasjonen hun nå befant seg i som et bevis på hvordan hun ikke var som dem. Folk ble ofte betegnet av henne som late og tiltaksløse, eller beskyldt for å gi opp for fort om de ikke klarte å endre situasjonen sin, eller nå målene som ble satt opp for dem. Klientene kunne dermed ikke "klage" på noe til henne siden hun kort kunne avskrive det med at hun selv hadde vært der og opplevd det samme, og hun var et bevis på at det gikk fint om man prøvde hardt nok. Dette ble en bekreftelse på skillet mellom henne og dem. Alle ansatte hadde tendenser til å distansere seg fra klientene. De fleste gikk med dress på jobb, hadde på seg dyre klokker og smykker, og var i alt veldig pent kledd. Selv om dette kan sies å være "korrekt" antrekk innen det amerikanske arbeidslivet og kanskje ikke et bevisst valg de ansatte gjorde, var det like fullt med på å skape markerte skiller mellom ansatte og hjemløse klienter.

Hjemløse søker å distansere seg selv fra roller som assosieres med en stereotypisk oppfatning av dem. Dette kan innebære en distansering fra den generelle rollen til en boms på gaten (slik Joseph gjorde) eller ved å distansere seg fra visse yrkesmessige roller. Spesielt for mennesker med utdanning og/eller arbeidserfaring kan det være vanskelig å ta jobber som forbindes med lav lønn og lav status (Snow and Anderson, 1993). I Los Angeles er det vanlig at arbeidsledige oppsøker enkelte steder hvor bedrifter og privatpersoner kan komme for å tilby dem dagsarbeid. Dette betyr ofte lange, tunge dager for minimal lønn. For mange blir det de "mister" i inntekt ingenting imot hva de ville mistet av stolthet ved å takke ja til en slik jobb. Ved å vente på noe

bedre, noe som er mer verdig, oppnår de samtidig en følelse av å ha kontroll over sitt eget liv.

Dette er et eksempel på atferd som ansatte på PATH kunne betegne som uansvarlig. Det var ikke et alternativ å si nei til arbeid. Selv om slikt arbeid ikke var i nærheten av å sikre en persons økonomiske posisjon ble en slik handling sett som irrasjonell.

Alle typer distansering er mer vanlig for de nylig hjemløse. Klienter som oppsøkte hjelp for første gang viste oftere tegn til eller ga direkte uttrykk for hvordan de selv var annerledes enn andre hjemløse, og de hadde høyere krav til hva de tok imot av hjelp. Selv om distansering er en vanlig strategi resignerer svært mange etter hvert og innfører seg med den rollen de tildeles. Ofte er dette eneste mulighet for å motta hjelp. 'Opting out', som tidligere ble beskrevet, er en måte å distansere seg selv fra det institusjonelle aspektet ved hjemløshet, hvor hjemløse ofte tvinges til å gi fra seg makt og kontroll over eget liv. Snow og Anderson (1993) viser at distansering fra andre hjemløse som kategori er vanligst blant nylig hjemløse, mens distansering fra institusjoner, eller 'opting out', er vanligst blant kronisk hjemløse.

7.5.5 Rolleomfavning

Omfavnelse av rolle betegnes som et individs uttrykte akseptering av og tilknytning til den sosiale identitet som assosieres med denne rollen. Slik definert innebærer dette at personens sosiale identitet er i overensstemmelse med den personlige identiteten, i motsetning til hva tilfellet er ved distansering. Dette innebærer ofte at en aksepterer og spiller ut rollen som uteligger eller "boms". En av klientene på PATH passer inn under denne beskrivelsen. Mo, som han ble kalt, hadde vært en klient hos PATH i fire år når jeg kom dit. Av utseende fremstod han som en "typisk uteligger"; skitten, langt flokete skjegg, hullete klær osv. Han hadde en handlevogn som han trillet rundt og oppbevarte alle tingene sine der. Det var ikke uvanlig at han kom til PATH beruset. Likevel var han godt likt blant de ansatte på senteret. Han kunne komme rett inn på kontoret til saksbehandlerne uten å få problemer. Ofte hadde han med seg blomster eller andre presanger som han hadde plukket med seg på veien. Han fortalte historier og "grove" vitser til stor fornøyelse, og inntok på mange måter en slags klovnerolle. Selv om han ofte havnet i problemer med andre hjemløse og med politiet, ble han ikke ansett for å være vanskelig slik andre klienter ble. Han ble heller aldri avvist eller kastet ut. Det kan

dermed virke som om de ansatte visste hvor de hadde ham og derfor fant det lettere å forholde seg til ham siden han handlet i samsvar med rollen.

Det var også lett å se at Alex var hjemløs og hadde problemer. Han var alltid ubarbert, bustete på håret, hadde hullete og skitne klær, var skitten på hendene osv. Dette kan være en del av årsaken for at han ofte ble behandlet ulikt fra dem som så mer presentabel ut, samtidig som han ikke godtok å bli behandlet dårligere enn andre. Han forventet å bli behandlet med respekt. Selv om også Mo var svært ustelt godtok han sin rolle som "boms" og prøvde ikke å hevde seg på noen annen måte. Mo klaget aldri på personalet, og forventet heller ingenting i sitt møte med dem. Ved flere anledninger opplevde jeg at Alex ble behandlet dårlig av personalet på PATH. Sikkerhetsvaktene, som stod ved hovedinngangen og passet på hvem som gikk inn og ut, snakket ofte ned til ham eller behandlet ham på en unødvendig streng måte. Ved en anledning måtte han nærmest tigge om lunsj fordi han kom litt senere enn alle andre. Vaktene hadde bestemt at de skulle ta lunsj og stenge senteret, på tross av at klokken ikke var over tolv. Det oppstod dermed en lang diskusjon om hvorvidt han skulle få en lunsjpose eller om han måtte vente til senteret åpnet igjen klokken ett.

Et annet eksempel på omfavelse av rolle er tre menn i begynnelsen av 20-årene som pleide å komme innom PATH på en ukentlig basis. De oppholdt seg i venterommet store deler av dagen, og benyttet gjerne dusj og telefon når de var innom. Mens de oppholdt seg på venterommet var det vanlig at de fortalte historier om hvordan de hadde svindlet folk, eller lurt til seg alkohol fra butikker. De tok stolthet i måten de livnærte seg på gatene uten hjelp og uttrykte ofte at de hadde det bra og trivdes med friheten på gaten. To av de tre betegnet seg selv som alkoholikere, og påstod at de ikke hadde noen interesse av å slutte å drikke. Deres eneste mål var å klare seg fra dag til dag slik de gjorde nå. Heller ikke her ble de konfrontert av ansatte for brudd på regler. De var godt likt, selv om de ofte lagde bråk og kom i beruset tilstand.

7.5.6 'Struggling along' og fantasering.

Hjemløshet kan føre til en likegyldighet til tilværelsen. Hvis en kun har penger til maten en skal spise neste dag kan en heller ikke planlegge lenger enn det. Livet til hjemløse har slik sett ingen tidslinje, ingen fremgang som dreier seg om fremtidige begivenheter. Det må kunne antas at alle mennesker på et eller annet tidspunkt erfarer at dagene fylles med "tomme timer" og kjedsomhet, men for hjemløse er det ofte ingenting mer enn

dette. Det eneste de gjør er å overleve fra dag til dag. De mangler en fortellende struktur i livene sine siden ingenting egentlig skjer. Jerry, en klient ved PATH fortalte at det han mest av alt ønsket var å få tilbake følelsen av å ha et liv; "Homelessness annihilates the future... and the idea of ever having a future" (Jerry, 28 år). Han ønsket å ha muligheten til å møte noen, men situasjonen hans hindret ham i å skape betydningsfulle sosiale relasjoner med andre mennesker. Inntil situasjonen endret seg var livet hans satt på vent.

'Struggling along' innebærer en tilstand hvor hjemløse kjemper seg gjennom vanskelighetene de erfarer hver dag, samtidig som de prøver å unngå eller overkomme hindrene som de opplever langs veien. Dette kaller Desjarlais (1997) for hjemløses 'primary mode of existence'. " ... an adventure...interrupts the customary course of events, but it is positively and significantly related to the context which it interrupts" (Desjarlais, 1997, s.20).

Opplevelse eller "eventyr" blir en måte å unnsnippe hverdagens realiteter på. Det åpner for fremtidige muligheter og håp. For enkelte blir slike "eventyr" en måte å holde det gående på. Det er deres måte å holde seg opptatt, for å holde kontakten med "virkeligheten" og samtidig ta vare på håpet om, og fokus på at hjemløsheten ikke er permanent. Eventyr er integrerende, tilpassende og læringsrikt. Struggling along er unnvikende og en distraksjon fra dagliglivet. Strategiene vil være representert av henholdsvis de som nylig har blitt hjemløse og de som har vært hjemløse over lengre tid.

Fiktive historier betegnes også som en strategi for å uttrykke sin (ønskede) personlige identitet. Med dette menes det at personer pynter på sannheten eller finner på historier om livet sitt for å fremstille seg selv på en ønskelig måte, og dermed skape en sosial identitet. Slike historier kan være uttrykk for et ønske om å tiltrekke seg positiv oppmerksomhet, noe hjemløse sjelden mottar, og gir en følelse av å inneha kvaliteter som verdsettes av samfunnet.

Fantasering sier noe om hva en ønsker i livet. Ansatte på PATH Finders uttrykte som nevnt (kap.6) frustrasjon over at klientene brukte mye tid på å se på villaer i Beverly Hills fremfor å lete etter boliger i deres prisklasse. Slik dagdrømming kan ses som en respons på manglende muligheter en har til å tilnærme seg disse, og som en måte å unnsnippe realitetene på.

Egen konstruksjon av identitet er for hjemløse den eneste sikre måten å tilføre en følelse av verdighet til tilværelsen. Hvilke strategier en benytter vil variere i henhold til

situasjon og mål, og justeres samtidig i henhold til selvbilde. Disse strategiene for opprettholdelse av verdighet og selvfølelse har blitt oversett i mye forskning om hjemløshet. Fokus har vært på "avvikende atferd", helse og demografiske problemstillinger, og spørsmål om indre verdi kommer i andre rekke for fysiske behov. Dette synet fremstår i samsvar med Maslows behovspyramide, hvor fysiske behov må dekkes før en søker å oppnå behov som selvhevdelse og utviklingen av en positiv personlig identitet. Eksempler fra PATH og eksempler beskrevet av Snow and Anderson (1993) viser derimot at slike behov, både fysiske og selvrealiserende, eksisterer side om side med hverandre, noe jeg vil gå nærmere inn på i neste kapittel.

7.5.7 Resignering

Vurderingen av hvorvidt en skal konfrontere vs. ignorere diskriminering i ulike situasjoner kan som nevnt ha indre konsekvenser. En er nødt til å vurdere kostnaden de ulike alternativene vil ha for en selv. For å unngå direkte konsekvenser vil kanskje det beste være å ignorere diskriminering i en rekke situasjoner, men det viser seg at dette på sikt kan gi følelser av skyld, selvforakt og urolighet. Når en handler på tvers av sin personlige overbevisning begår en samtidig et overgrep mot seg selv og sine personlige standarder. For hjemløse som er i en ekstremt sårbar posisjon, hvor de i enkelte tilfeller er avhengig av andres hjelp og godvilje, kan kostnadene av en konfrontasjon virke for høye. Spesielt sett i lys av at slike konfrontasjoner sjelden bærer frem innen "shelterindustrien", men heller blir sett som symptomer på avvikende atferd (se kap 6). En løsning er å endre egne syn og verdier slik at motstand til diskriminering ikke lenger er viktig. Klarer en å endre synspunkt vil en ikke lenger handle i konflikt med egne verdier og de indre kostnadene av å ignorere diskriminering vil elimineres. En slik strategi kan ses i sammenheng med hvordan mange hjemløse senker standarden av hva de forventer av hjelp. Dette blir et svar på den maktesløse situasjonen de befinner seg i hvor de innser at de ikke er i posisjon til å stille noen krav eller sette noen standard.

Carrie, 67, var å se på PATH stort sett hver dag. Hun var midlertidig bosatt på et senter som lå en times gange unna PATH, men måtte være ute derfra på dagtid. PATH var for henne et sted hvor hun kunne oppholde seg og møte kjente som var i samme situasjon. Hun hadde også en saksbehandler som hun møtte en gang iblant. Nesten daglig benyttet hun seg av telefonen for å ringe på boligannonser hun fant frem til gjennom blader og aviser, eller ved tips fra andre. For en tid tilbake siden hadde hun fått tildelt plass ved

PATHs Hollywood senter. Her kunne hun bo i opp til 6 måneder, mens hun lette etter et eget sted og sparte penger. Senteret er stort sett beregnet på folk som ansees som kronisk hjemløse, og som har mentale helseproblemer. Dette hadde hun takket nei til da hun ikke anså seg selv som verken kronisk hjemløs eller mentalt syk. Hun ville ikke ta til takke med dette når hun "visste" at det måtte finnes bedre muligheter for henne. I ettertid sa hun at hun angret veldig, og hadde nå søkt på nytt. Når hun først ble hjemløs for fem måneder siden hadde hun hatt en forventning om å finne et eget sted å bo hvor hun kunne begynne å leve livet sitt igjen. Hun mottok en beskjeden pensjon, men det var i det minste en fast inntekt. Så snart hun skjønnte at dette ikke gikk an på dagens leiemarked med hennes økonomi hadde hun begynt å lett etter en leilighet som kunne deles med andre. Heller ikke dette hadde latt seg gjøre. Hun var nå bare ute etter å få tildelt en seng hvor som helst. Det var ikke lenger mulig for henne å "bo" der hun var nå, så hun var desperat etter å finne noe annet. På dette tidspunktet sa hun at hun ville si ja til "hva som helst". Hun hadde kommet til et punkt hvor hun innså at det ikke nyttet å ha noen standard lenger, hun var hjemløs.

For saksbehandleren hennes var denne resignasjonen et tegn på at hun endelig var villig til å "samarbeide". Han hadde tidligere funnet henne et sted, men hun hadde takket nei, og han følte ikke det var noe mer han kunne gjøre om hun ikke ville ta imot hjelp. Nå hadde hun innsett situasjonen sin ifølge ham, og de hadde levert inn ny søknad til det samme senteret hvor hun tidligere hadde fått plass. I stedet for å se på årsakene som lå til grunne for at Carrie takket nei til å bo på dette senteret, ble hun sett på som urealistisk og vanskelig. Etter fem måneder som hjemløs hadde hun imidlertid "innsett" at de ansatte på PATH hadde rett hele tiden og at dette var hennes eneste mulighet. Det faktum at det ikke fantes noe sted som passet hennes behov, eller at årsaken til hennes hjemløshet var å finne innen økonomien og boligmarkedet ble ikke tatt med til betraktning. Hennes hjemløshet var derimot et resultat av irrasjonell oppførsel som gjorde at hun ikke innså hvilke muligheter hun hadde. Dermed hadde hun på en måte valgt denne veien selv.

Lyon-Callo (2008) gir et liknende eksempel på hvordan han erfarte at ansatte ved et shelter mente enkelte klienter var nødt til å "nå bunnen" før de klarte å ta imot hjelp. I dette tilfellet gjaldt det en kvinne som ansatte på shelteret var bestemt på å få uføretrygdet, siden de anså dette som eneste mulighet for å sikre henne en inntekt. Hun

ville på sin side ikke gi opp håpet om å finne arbeid, og ville ikke bli ansett som ufør. Siden hun nektet å samarbeide så ikke de ansatte noen annen mulighet enn å kaste henne ut fra senteret. Håpet var at hun ville komme tilbake med en annen innstilling etter å ha erfart brutaliteten av å bo på gaten.

Denne holdningen kom også til syne i møtet mellom en saksbehandler og klienten Rhonda (se kap.6). Saksbehandleren hadde henvist henne til et sted hvor hun kunne bo (midlertidig) og anså dermed saken som avsluttet. Herfra ville det være opp til henne om hun fant seg en permanent bolig. Hun på sin side var ikke fornøyd med hjelpen hun hadde fått, og prøvde å formidle dette til saksbehandleren og andre ansatte. Etter å ha uttalt misnøye mot behandlingen hun fikk flere ganger, var resultatet at hun ble ansett for å være vanskelig. Hun var ifølge flere ansatte nødt til å innse realiteten av situasjonen hun var i før de kunne hjelpe henne. Siden hun var hjemløs virket det som om det var forventet at hun skulle ta imot hva som helst med stor takknemlighet og uten forbehold.

Enkelte klienter kunne se ut til å ha akseptert denne behandlingen. I et tilfelle hvor en mann hadde spurt etter en kopp kaffe beklaget jeg at den ikke var noe god, hvorpå han svarte; "I don't care. I'm homeless." Samme respons fikk jeg fra en mann som spurte etter et belte, og det eneste jeg kunne finne i klesskapet var et rosa lakkbelte. Slike utsagn gav uttrykk for at de var inneforstått med holdningen at de ikke kom langt ved å stille krav, og at de hadde forstått sin plass i "systemet".

Strategiene hjemløse benytter er preget av hvilke mål de har og hvilken situasjon de befinner seg i. Noen velger å unngå situasjoner hvor de må omgås sosialarbeidere pga. behandlingen de får, mens andre som har barn med seg ikke like lett kan ta et slikt valg. For mange blir beste løsning å sammenfalle med de krav og regler som sosialsystemet setter, og ender dermed opp med å klandre seg selv.

7.6 Bakgrunnen for hjemløses strategier

Wagner (1993) viser også til hvordan hjemløses nekting eller avslag på jobbtilbud og andre "muligheter" blir sett av bofaste som uansvarlig, og ofte som roten til deres problemer. Ofte er en slik holdning basert på myter om at det er lettere å gå på trygd enn det er å jobbe. I USA hvor trygd vanligvis betaler under levestandard, og svært få mottar slik hjelp i forhold til hvor mange som søker, søker Wagner (1993) et alternativt

svar. Sporadisk arbeid blir avvist av bofaste som bra nok. På PATH ble klienter som tok "strøjobber" oppfordret til å slutte med dette siden det ikke gav stabilitet i hverdagen, noe de selv anså for å være en viktig del av livet. På tross av et anstrengt og presset jobbmarked i USA har vi tidligere sett hvordan ideologien tilsier at hvem som helst kan få seg jobb så lenge en prøver godt nok. En av klientene fra PATH påpekte at det var svært vanskelig å finne jobb når en først har havnet på gaten. Han mente det ikke så bra ut å komme på jobbintervju med alle eiendelene sine, uodusjet og skitten. Samtidig krever mange at en har adresse og telefonnummer for å bli innkalt til intervju. Har en først havnet på gaten er det ikke bare å "get a job" som han mente var en vanlig holdning blant folk som ikke hadde opplevd hjemløshet. De som ikke jobber blir ofte ansett for å være late. Wagner(1993) viser til hvordan mangel på arbeid hos hjemløse i mange tilfeller kan ses ut fra et bevisst ønske om å vente på noe bedre, i likhet med Snow og Andersons (1993) funn. I Wagners studier påpekte at mange hjemløse fant det nedverdiggende å jobbe lange dager for småpenger, og derfor valgte å fortsette letingen og håpe på at noe innenfor ens felt skulle dukke opp. Igjen er det viktig å påpekte at svært mange jobber betaler så lite at de ikke vil kunne gi den hjemløse et eget sted å bo. I stedet for å se avslag på jobber som uansvarlighet og latskap, viser Wagner (1993) til hvordan hjemløse foretar bevisste, rasjonelle beslutninger for hvordan de best kan overleve samtidig med å ivareta egen verdighet.

Avstand fra shelters blir sett på en lignende måte og mange har vanskelig for å forstå hvordan noen kan "velge" å leve på gaten. Et slikt syn kommer gjerne ut fra oppfatningen om at alle som trenger det kan vandre rett inn på et shelter og bli tilbudt en seng. I tillegg til, eller kanskje i sammenheng med, at det er svært få shelters ut fra antall hjemløse i Los Angeles (så vel som i USA generelt) er forholdene på mange av stedene uhygieniske og utrygge pga. sprengt kapasitet og dårlig økonomi. Skulle en hjemløs likevel innfinne seg med dette og oppsøke et shelter er det ingen garanti for at de vil få plass. Selv om en seng er ledig er en nødt til å oppfylle visse "krav" ut fra hvilket senter en velger. Enkelte steder er kun for kvinner, noen kun for ungdom, noen for hjemløse med mentale lidelser, kronisk sykdom og noen for hjemløse som nylig har kommet ut av fengsel. I tillegg kreves det mange steder at en kan "bevise" at en er hjemløs, vanligvis ved å ha med seg en henvisning fra et annet shelter. Når en først har vært så "heldig" at en har kommet inn et sted innebærer dette at en hengir seg til streng kontroll og overvåkning, noe mange anser for å være uverdigg siden det fratrukker en retten

til å opptre som et autonomt menneske. Mange anser derfor shelters for å være en "siste utvei". Enkelte klienter fortalte i intervjuer på PATH at de hadde vært hjemløse i lengre perioder, og at de hadde nådd bunnen før de fikk seg til å oppsøke hjelp. Det var heller ikke uvanlig at folk måtte overtales, med sporadisk hell, til å bo på shelter for en natt for å oppnå "bevis" for hjemløshet, som de trengte til de fleste søknader om bolig.

Bakgrunnen for hvorfor folk stigmatiserer andre, og hvorfor enkelte blir stigmatisert og generelt hva stigma er blir i seg selv en lang diskusjon. Funksjonalistiske syn på stigmatisering tilsier at det å stigmatisere har en meningsfylt funksjon for den som stigmatiserer. Funksjonen kan være et ønske om å føle seg bedre med seg selv og sin egen gruppe, rettferdiggjørelse av samfunnet eller sin egen posisjon i samfunnet, eller å validere eget syn på verden. Heatherton (2000) foreslår også 'consensus theories' og 'perceptual theories' som viktige for å forstå stigmatisering, hvor stigma kommer fra og hva det innebærer. En diskusjon rundt dette blir for stor i denne sammenhengen. Det er nok å si at selv om teoriene rundt stigmatisering og utspillingen av dette er mange, så er det en tendens til å støtte opp om stigma som et kulturelt betinget fenomen som varierer fra samfunn til samfunn. Formålet for denne avhandlingen er å se hvordan stigmatiseringen oppleves og håndteres av de hjemløse i Los Angeles, på bakgrunn av de sosiale forutsetningene som gjelder der.

Årsakene til at hjemløse velger bort shelter og potensielle jobber, og hvordan de opptrer blant andre, kan ofte finnes i behovet de har for selvstendighet og verdighet. Fremfor å lete etter "problemet med hjemløshet" innen stereotypiske betegnelser av dem som uansvarlige, irrasjonelle, late og kravstore osv, tyder mye på at de gjør rasjonelle valg i forhold til hvordan de best kan forvalte egen identitet på tross av de begrensningene som situasjonen deres setter. Det "irrasjonelle" ved hjemløse ses ofte ut fra et perspektiv som i samsvar med Maslows behovspyramide anser tak over hodet og mat som viktigere enn alt annet. Når en ikke har dekket disse behovene kan en ikke gjøre krav på "høyere" behov som aktelse og selvrealisering. Likevel viser empiriske eksempler at en slik rangering av behov for hjemløse blir ugyldig. Det vil ikke si at hjemløse er irrasjonelle når de ikke vil jobbe for minimal lønn eller bo i sovesaler hvor de føler seg utrygge. Det viser derimot til at hjemløse gjør krav på en verdighet som er internalisert i alle mennesker, noe som er temaet for neste kapittel.

8 VERDIGHET

8.1 Perspektiver på verdighet

Verdighet kan defineres som selvverd eller indre verdi. Begrepet innebærer at en anerkjennes av andre som et menneske uavhengig av ens status eller rolle i samfunnet for øvrig. Verdighet er ikke noe en eier eller har, men må ses som en del av den vi er og som et fundamentalt aspekt ved menneskeheten (Keys, 2001). Mange anser verdighet som en av de tingene som skiller mennesker fra dyr og gjør mennesket unikt (Kaufmann et al., 2011).

Verdighet kan også beskrives som en persons manerer, eller måten de opptrer på foran andre. Det kan i enkelte tilfeller ses som å referere til en persons posisjon, men skiller seg fra status i at det ikke er et hierarkisk aspekt ved det. Mest vanlig er likevel en moral-filosofisk anseelse av verdighet som en indre kvalitet med mennesket, selv om det ikke er noen klar definisjon av begrepet, og det foreligger uenighet om hva verdighet faktisk er og hva det betyr for enkeltmennesket.

Ideen om menneskeverd er det mer filosofiske grunnlaget for tanken om menneskerettigheter. På samme måte som med menneskerettigheter synes mange å tenke at dette er vestlige perspektiver som ikke nødvendigvis er relevante over hele verden. Det ligger stor uenighet om hva nøyaktig verdighet er og hva det innebærer. Kaufmann (2011) ser på allmenngyldige prinsipper for hva som bidrar til menneskers verdighet krenkes. I tilfellet med fattigdom argumenteres det for at det ikke er fattigdommen i seg selv som gjør at verdighet blir krenket. Det er ikke mangelen på materielle goder og penger, men det å være avhengig av andre for å oppnå 'basic goods'. Hvis en for eksempel er nødt til å be om mat fra noen og dermed sette sin lit til deres medfølelse vil dette hos mange gå på bekostning av verdighet. Mangelen på 'basic goods' (hva dette innebærer vil være relativt i forhold til samfunnet for øvrig) er ikke i seg selv et brudd med verdighet. Grunnen for dette er at enkelte kan velge å leve et sparsommelig liv, som av mange kan betegnes som fattigdom, og likevel ha verdigheten i behold.

Fattigdom gjør ofte at en mister valgmuligheter, og disse minsker i proporsjon til hvor fattig en faktisk er. Hva som betegnes som fattigdom vil være relativt i forhold til hvilket samfunn en lever i. Argumentet til Kaufmann (2011) er derfor at fattigdom først blir et

brudd med en persons verdighet når en blir avhengig av andre på en nedverdiggende måte. Ofte snakkes det om verdighet i form av hvordan folk behandler hverandre, for eksempel at en person ydmyker en annen. Fattigdom er ikke et fenomen som er direkte forårsaket av en annen person, men heller en indirekte konsekvens av samfunnet som helhet. Det er derfor vanskelig å betegne fattigdom som et brudd med verdighet i alle sammenhenger. I tillegg er det mange mennesker som lever i relativ fattigdom som ikke er direkte avhengig av andre for å klare seg, og kan ifølge argumentet dermed leve et liv med verdighet. Verdighet betyr her å leve med selvspekt og inneha retten til å utforme livet sitt slik en selv ønsker. Enkelte har argumentert for at fattigdom blir nedverdiggende først når det hindrer folk i å realisere sine rettigheter som for eksempel eiendom, utdanning og innflytelse i samfunnet (Kaufmann et al., 2011). Kaufmann (2011) på sin side tar dette videre og hevder at fattige hindres i å gjøre noen krav som helst, og at det er nettopp dette som gjør fattigdom nedverdiggende. Fattige er avhengige av andre på en bestemt måte som gjør at deres skjebne og fremtid plasseres hos andre menneskers velvilje. Denne avhengigheten vil variere i forhold til ulike situasjoner, og det er mange som er fattige som likevel er selvstendige. Avhengigheten kommer av mangelen på valgmuligheter, og ydmykelsen som knyttes til brudd med verdighet ligger nettopp i det å være avhengig av en annen. Dette kan skje uavhengig om en faktisk mottar hjelp eller ikke. Ifølge Blau (1964) og Emerson (1962), som nevnt i kapittel 5, vil en alltid ha alternativer til å innfinne seg med en uverdiggende situasjon. En kan velge straff/konsekvens fremfor samarbeid i alle situasjoner, men dette vil i mange tilfeller være urealistisk, spesielt i tilfeller hvor konsekvensen er en mindre verdiggende eller utrygg situasjon.

Kaufmann (2011) viser til to typer av verdighet, inherent (iboende) og contingent (betinget). Iboende verdighet vil si at det er noe som er innad i alle mennesker fra fødselen av. Det er ikke noe som kan mistes eller oppnås over tid. Likevel kan verdigheten krenkes. Iboende verdighet er normativt betinget og man kan dermed handle eller bli behandlet i samsvar med, eller motsetning til verdigheten. Contingent, eller betinget verdighet er noe som en kan oppnå eller miste over tid. Denne typen verdighet refererer til ens status, posisjon eller sosiale funksjon. En kan for eksempel inneha verdighet som dommer eller advokat. Verdigheten ligger her i statusen som yrket medfører. Betinget verdighet kan også henviser til manerer og oppførsel i henhold til en bestemt situasjon.

På en lignende måte har Jacobson (2009a) omtalt menneskelig verdighet og sosial verdighet. Menneskelig verdighet er her et prinsipp eller en verdi som ligger innad i mennesker som konsekvens av at de er menneskelige. Sosial verdighet er noe som genereres inn i samhandling mellom individer, grupper og samfunn, og kan igjen deles i to kategorier. Verdighet av selvet er individuelle kvaliteter av selvrespekt og selvverd, mens verdighet i relasjoner viser til måten respekt og verdi formidles, og speiles gjennom individuell og kollektiv atferd.

8.2 Skam og skyld

En ontologisk forståelse av skam viser til at noe er utenfor vår makt (Martinsen, 2001). Skam er et uttrykk for en sensitivitet i forhold til grenser som ikke burde brytes, og vi opplever skam når slike grenser er i ferd med å passeres. Denne forståelsen av skam baserer seg på et menneskesyn hvor mennesket er uutgrunnelig. I motsetning til dette kan en forstå skam på et kulturelt plan, hvor skammen er kulturelt bestemt. Her kan skam brukes som maktmiddel ved å påføre andre skam. Dette menneskesynet er ifølge Martinsen (2001) objektiverende og sorterende. Skam kan altså være beskyttende for integritet og verdighet, eller krenkende og invaderende på bekostning av verdighet.

En sosialantropologisk tilnærming til skam innebærer en forståelse av begrepet som et sosialt fenomen og et perspektiv som sikter mot å utforske lokale og konkrete forståelser av skam som kulturelt fenomen (Melhuus, 2001, Lutz and Abu-Lughod, 1990). Fraværet av skam kan være negativt i forstanden "du eier ikke skam", og begrepet er slik tvetydig. Konteksten avgjør tolkningen, og meningen blir dermed forankret i sosiale relasjoner.

Moderne skam er vevet inn i den moderne sosiale identiteten. Skammen forstås gjennom de andre eller forestillinger om de andre og skammen er på den måten forankret i relasjonene en har til andre. Moderne skam har beveget seg bort fra familie, slekt og tradisjoner, til å dreie seg om identitet og selvbylde. Brudd på verdier sanksjoneres av et felles offentlig maktapparat, ikke ens familie. Dette åpner for at en kan oppnå ære gjennom posisjon. Skam dreier seg om sosial kategorisering. Man blir påført skam av andre, og det er således en posisjon man plasseres i. Skam er en følelse og en opplevelse, og den er kulturelt betinget. Tvetydigheten av begrepet fører til usikkerhet innen sosiale relasjoner. Moderne aktører opptrer på en rekke scener for å oppnå ære i form av kapital og anseelse.

Skylden som skam kan medføre refererer til selvfordømmelse ved brudd på moralske forestillinger, og ikke nødvendigvis rettslig skyld. Skylden er privat og rettes innover. Den er ens fordømmelse av seg selv, men kommer av den skam som en forventer andre tillegger en. Skammen er de andre og ideene om de andre.

Selvfølelsen er et sentralt aspekt ved menneskets psykologiske velferd. Devaluering fra andre påvirker ofte den sosiale identiteten negativt. Årsaken til dette ligger i at selvet er sosialt konstruert. Vi utvikler en sans for hvem vi er og hva vi er basert på observasjoner og tolkninger av andres respons på en selv. Mennesker forstår ofte seg selv ut fra en opplevelse av en sosial kontekst, noe som igjen fører til at en i ulik grad adopterer andres syn på seg selv som sitt eget. Stigmatiserte mennesker utvikler derfor ofte følelser av selvforakt, eller en forståelse av seg selv som verdiløs for samfunnet nettopp fordi det er slik (de oppfatter at) samfunnet ser dem.

En kan dermed si at de fattige og hjemløses selvfølelse blir påvirket fra to hold; fra majoriteten, "de andre", og fra sine egne syn på seg selv. Skammen ligger både innad hos individet og i det ytre samfunnet. Skam handler her om en fratakelse av en persons verdi og verdighet. Fratakelsen av disse hindrer individets potensial både til å være noen og til å gjøre noe i verden. Under påvirkning av majoritetens forakt vil individet til slutt internalisere forakten i eget syn, og føre til en opplevelse av å være ribbet for verdi, eller verre; å være uten krav på verdi eller anerkjennelse (Vetlesen, 2001). Det nyliberalistiske hegemoniet står for at de som lykkes gjør det på bakgrunn av egen innsats, likeledes har fattige seg selv å takke for at de ikke lykkes. Konsum utgjør målestokken for å bestemme menneskelig verdighet, og de som ikke klarer å bidra er til en viss grad mislykket ut fra dette verdisynet. Skamtilskrivelse er de kvalitetene som legges til et menneske basert på dets status eller rolle. Skammens tyngde består i dens subjektivitet og interne fokus, og fører til at den skambelagte paralyseres som aktør i samfunnet (Vetlesen, 2001). Verdi er en funksjon av ytelse, og de som ikke kan vise til en samfunnsmessig funksjon, som for eksempel konsum eller produksjon, har da heller ingen verdi. Det en oppnår eller lykkes med er ens verdimessige akse, og den som ikke oppnår noe er dermed en kilde til skam.

Arne Johan Vetlesen har sett på hvordan det ofte er offeret som føler skam og hvordan skam ofte inntreffer som resultat av overgrep. Han stiller spørsmålet "...om skyld følger i kjølvannet av den skam som limes til offeret- som i: det må være noe med offeret som gjør det til offer, og

som det selv har ansvar for, og dermed skyld i" (Vetlesen, 2001, s.103). Hjemløse blir som nevnt stigmatisert på bakgrunn av oppfattede årsaker for hjemløshet som de selv antas å være skyld i. Vanlige oppfatninger og uttalelser som klandrer offeret kan være at fattige kun er fokusert på nåtiden, eller at de søker bekreftelse gjennom 'gambling' eller rusmisbruk (Heatherton, 2000). Slike uttalelser plasserer skylden hos fattige på en diskret måte, og forekommer ofte i politiske taler eller tidsskrifter. Den svært vanlige holdningen om at de som mottar offentlig støtte er "velferdssnyltere" er et annet eksempel, og fordrer et syn om at trygd er noe som strebes etter på bakgrunn av latskap.

Stigmatisering fører til skamfølelse, og deretter til skyld. Skylden bestemmes i stor grad av samfunnets dominante holdninger som igjen påvirker "offerets" tanker om seg selv. Med skam forbinder vi et ønske om, og et behov for å skjule og gjemme seg vekk fra andres innsyn, og skam inngår således i det å ha tapt kontroll. Skyld forstås som en objektiv tildeling av aktørskap i forhold til en negativ handling eller hendelse, og skam blir deretter en psykologisk opplevelse av vanære. Skyld og skam henger sammen, og Vetlesen (2001) mener at så snart skam legges til offeret fører dette også til en forflytning av skyld fra overgriper til offer. I eksempelet med hjemløse kan man forstå samfunnet som overgriper og den hjemløse som offer, selv om det er klart at et slikt skille i praksis er langt fra så enkelt.

Overgriperen har behov for å overbevise seg selv og andre om at offeret selv har skylden. Offerrollen er den dårligste posisjonen, en rolle man vil unngå for enhver pris. Det er en rolle ribbet fra verdighet. Beskrivelsen av hvordan stigmatiserte ofte unngår å innta en offerrolle ved å klandre seg selv i tilfeller hvor de opplever diskriminering kan ses i lys av dette (kap. 7). Å være et offer er å være en taper i samfunnet, og som vi har sett er det suksesshistoriene som verdsettes i samfunnet. Vetlesen (2001) viser til hvordan mennesker på bakgrunn av slike holdninger har lettere for å identifisere seg med overgriperen enn med offeret. Passivitet og maktesløshet fremstår i moderne samfunn som svært uønsket, noe som overskygger betraktninger om ondskap eller urett. Forestillingen om å gjøre andre vondt eller urett er ille, men det å være et maktesløst offer i samfunnet er helt utenkelig for mange. Derfor kan det tenkes at det er vanskelig å identifisere seg med ofrene om en ikke har noen opplevelse av deres situasjon. En utenforstående tredjepart vil lettere kunne forstå og identifisere seg med overgriper enn offer. Slik tenkning rundt skyld og skam er på mange måter

representativt for dagens samfunn, som konsekvens av den dominante ideologien der vinnere favoriseres.

8.2.1 Tilskrivning av skyld og skam som forsvarsmekanisme

I tilfellet med fattigdom og hjemløshet kan en altså si at de som selv ikke har erfart fattigdom kan skyve realitetene av den unna, og i møte med den kan en opprettholde psykologisk avstand ved å mene at det er de fattige selv som er skyld i situasjonen på grunn av latskap, manglende evne og vilje til å arbeide eller bidra i samfunnet. Dette er et resultat av den individualiseringen som har funnet sted i det amerikanske samfunnet i takt med den nyliberalistiske idealismen (kap.4). Kollektive anliggender og problemer med opphav på makronivå blir nå oppfattet som og håndtert som noe individuelt. Dette fungerer som en forsvarsmekanisme hvor samfunnet blir beskyttet fra kritikk og blir stående utfordret.

Vi har sett hvordan individualiseringen av hjemløshet har tatt form av dens kriminalisering og medikalisering. Hjemløshet skifter dermed fra å være en oppgave for velferds- og sosialpolitikken til å bli et anliggende for strafferetten og helsevesenet. Fattige fremstår som en skamplett på samfunnskroppen og blir forsøkt gjemt bort og utestengt, enten gjennom fengsler og psykiatriske institusjoner, eller i "ghettoer" og bestemte bydeler som resten av samfunnet bevisst kan unngå.

Individualiseringen i samfunn har som konsekvens at den skammen som er produktet av andres forakt og egen selvforakt er spesielt tung å bære nettopp fordi den er individuell. En som tilskrives skam på vegne av et kollektiv er i det minste satt i båt med andre mennesker som defineres som ens likesinnede. Dette kan sammenlignes med Levin og Van Laars (2006) beskrivelser av hvordan skjult stigma ofte fører til stress og redusert selvtillitt, i motsetning til åpent stigma hvor en oftere søker støtte hos andre stigmatiserte, som igjen har en positiv innvirkning på selvfølelsen.

8.3 Ivaretagelsen av verdighet innen omsorgsarbeid

Jacobson (2009a) mener at brudd på en persons verdighet oftest forekommer innen relasjoner hvor man står i en sårbar posisjon overfor den andre, for eksempel om den ene er svært fattig mens den andre er usympatisk til denne posisjonen. Dette innebærer asymmetriske forhold hvor den ene har mer makt, autoritet, rikdom og (tilgang på) kunnskap. Slike hierarkiske settinger som er noenlunde fastsatte kan lett skape situasjoner hvor verdighet kan brytes ned. Brudd med verdighet innebærer for individet

skader på selvbylde, selvrespekt, identitet eller kroppslig integritet i tilfeller hvor privatliv og valgfrihet krenkes. Jacobson (2009a) tar for seg ulike holdninger som går på bekostning av verdighet basert på egne studier innen helseomsorgen. For å nevne noen ble generalisering, likegyldighet, nedlatende holdning, usynliggjøring, stereotyping, objektgjøring, avhengighet, overdrevet bruk av regler og manglende privatliv oppgitt som faktorer som gikk på bekostning av verdigheten til pasientene. Spesielt innen situasjoner hvor pasienten følte at deres behov ikke ble tatt hensyn til eller at de ikke ble behandlet som en likeverdig, og når ansatte snakket om dem mens de var i rommet, ikke tok seg tid til å gå skikkelig gjennom en sak eller ga uttrykk for at de ikke brydde seg, opplevde pasientene situasjonen som uverdigg.

8.3.1 Autonomi:

Rokstad (2006) tar for seg et etisk dilemma innenfor omsorgsarbeid, nemlig avveiningen mellom pasientens autonomi og helsepersonellens opplevde behov for å handle til det beste for pasienten, om enn mot vedkommendes eget ønske eller vilje. Begrepet autonomi stammer fra de greske ordene *auto*, som betyr selv, og *nomos*, som betyr lov. Autonomi kan derfor forstås som selvråderett, selvstyre eller selvbestemmelse (Rokstad, 2006). En kan nærme seg begrepet autonomi ut fra ulike synspunkter. Det kan ses som et prinsipp, hvor menneskets ønsker respekteres og ivaretas som prioritet. Det kan være en egenskap, og refererer da til pasientens evne til å handle i tråd med egne ønsker og planer, eller det kan ses som en rettighet, som vil si at pasienten har krav på å bli hørt og respektert i sine egne valg. Rokstads diskusjon foregår på bakgrunn av empirisk materiale hentet fra behandling av personer med demens, men de etiske spørsmålene hun tar opp er i stor grad aktuelle innen andre former for omsorgsarbeid som også arbeidet med hjemløse kan bære preg av.

Innen omsorgsarbeid vil det foretas en vurdering om hvorvidt pasienten er i stand til å foreta autonome valg. Med dette menes det at pasienten er kompetent. Kompetansen bestemmes (av helsepersonell) ut fra kriterier som for eksempel psykisk helse. Pasienter som er preget av angst, depresjon, benektelse eller fortrenngning oppfattes som mer tilbøyelig til å foreta valg som de ikke nødvendigvis ville gjort likt i en annen fase av livet. En persons kapasitet til autonomi må derfor ikke ses som noe statisk, men som varierende med tid og livssituasjon. Problemet for hjemløse er at deres situasjon ofte henger sammen med følelser av depresjon, angst og sinne, og at slike følelser blir sett på

som symptomatiske for sykdom eller avvikende oppførsel snarere enn en naturlig reaksjon på en svært utfordrende virkelighet. Resultatet blir ofte at hjemløse på bakgrunn av dette oppfattes som ute av stand til å forta rasjonelle, eller autonome, beslutninger, og personalet mener at de selv er bedre rustet til å vite hva som er rett i deres situasjon. Klientenes hjemløshet blir et bevis på hvordan de ikke er i stand til å ta kloke valg.

Et autonomt valg forutsetter at pasienten bestemmer seg for noe på fritt grunnlag og uten press fra andre (Rokstad, 2006). Personalet kan derfor ikke presse eller overtale pasienten til å godta noe, for så å se det som pasientens eget valg når de samtykker. Likevel er helsepersonell enkelte ganger i situasjoner hvor de blir nødt å avgjøre hva som er best for pasienten, for eksempel ved tvangsinnleggelse av psykisk syke eller eldre med demens. I slike tilfeller er det viktig at det er pasientens verdier som er retningsgivende for de valg som fattes, og ikke personalets egne. "En person er ikke inkompetent bare i den grad han ikke handler slik andre ønsker, men i den grad vedkommende er på kollisjonskurs med egen standard for atferd" (Silberfeld, Fish 1994 i; (Rokstad, 2006, s.10). Sitatet viser til at en ikke kan behandle en annen som inkompetent eller ute av stand til å ta en beslutning basert på egen overbevisning om hva som er rett og galt. Det er derfor problematisk å behandle mennesker ut fra en standardisert "normalhet" som retningslinje. Mennesker har ikke nødvendigvis identiske syn på hvordan en burde handle i alle situasjoner. Det er allerede beskrevet hvordan hjemløse ble oppfattet av ansatte innen sosialtjenester som uansvarlige når de ikke ville ta en hvilken som helst jobb eller hvilken som helst bolig, fordi personalet selv oppfattet dette som første prioritet. Rhonda (kap.6) ble nærmest tvunget til å godta shelterplassen som saksbehandleren hennes hadde funnet, fordi han selv oppfattet dette som den eneste løsningen. For henne ble det helt feil, og noe hun ikke klarte å godta. Saksbehandleren kunne ikke å forstå hvorfor hun ikke ville ta imot plassen, og anså hennes valg om å dra derfra som irrasjonelt. "Samarbeidet" mellom dem to var dermed i bunnen basert på saksbehandlerens meninger om hva som var riktig. Når mennesker blir overhørt i sine egne beslutninger vedrørende eget liv, eller sett som inkompetent på grunn av sine ønsker, kan en snakke om utøvelse av paternalisme.

8.3.2 Paternalisme

Ifølge Lyon-Callo (2008) har den dominante ideologien i USA ført til at mange ser årsakene til hjemløshet som resultat av deres "tillærte" oppførsel. Referanser gis

dermed til "foreldreteknikker" med forslag til hvordan man kan endre slik adferd. Ansatte på enkelte steder som jobber med hjemløse blir oppfordret til å ta i bruk lignende teknikker som om skulle lære noe til et barn (se også kap. 5). Målet er å normalisere "feilene" ved den hjemløse personen, og å lære dem hvordan de skal oppføre seg.

Paternalisme innebærer at en blander seg i en persons handlefrihet og rettferdiggjør dette med begrunnelser som utelukkende har å gjøre med velvære, lykke, behov, interesser og verdier for den personen som blir påtvunget noe (Rokstad, 2006). Behovet for å gripe inn blir derfor anerkjent når en mener personen selv er ute av stand til å vurdere følgene av egen atferd, altså kan ikke vedkommende foreta en autonom beslutning. Paternalisme innebærer derfor at en overstyrer en annen persons valg under forutsetningen om at personen er ute av stand til å gjøre dette selv. Dette kan sammenlignes med måten foreldre fatter valg for sine barn. Alternativet til paternalisme kan innen enkelte institusjoner oppfattes som å resultere i kaos. Argumentet går på at paternalismen forebygger skader, og derfor veier opp for pasientens opplevde tap av selvstendighet.

"Paternalistiske avgjørelser kan være nødvendige for å hindre krenkelser ved at vedkommende lider overlast som følge av egne valg. Muligheten for å forsvare handlinger ut fra paternalisme må likevel ikke sees som en fullmakt til å overhøre og overkjøre pasientens behov og ønsker" (Rokstad, 2006, s.13).

En viktig forutsetning er derfor også her at personalet kjenner til, og tar hensyn til pasientens egne verdier og standarder. For å kunne ivareta pasientens verdighet er det viktig å forholde seg til strenge etiske retningslinjer ved paternalistiske avgjørelser. Dette er gjeldende innen eldreomsorg så vel som ved saksbehandling på PATH, selv om det kanskje kan stilles spørsmålsteget ved nødvendigheten av utøvd paternalisme hos sistnevnte. Det er viktig å vise forståelse av pasienten, eller klientens, livsverden og derigjennom vise nødvendig respekt og ivaretagelse for å kunne opprettholde verdighet og integritet på deres premisser. Alle er til en viss grad avhengig av bekreftende handlinger fra andre, som respekt, aktelse, tålmodighet, vennlighet, hensyn og ærlighet. Når en gjennom en paternalistisk holdning feiler å ta slike hensyn resulterer det ofte i en følelse av å bli infantilisert eller objektgjort, altså å bli behandlet likt med et barn eller som en gjenstand (Rokstad, 2006, Keys, 2001, Coffey, 2008, Desjarlais, 1997, Lyon-Callo,

2008, Liebow, 1993). Dette var også følelsen Rhonda (kap. 6) satt igjen med etter sitt møte med saksbehandleren på PATH. Ved å sammenligne eldreomsorg og arbeid med hjemløse viser det seg at faren for å tape verdighet og oppleve krenkelser er til stede så snart personalet søker å fatte beslutninger på andres vegne.

8.3.3 Infantilisering/objektgjøring

Følelsen av infantilisering, å bli behandlet likt med et barn, er en følelse av å bli snakket ned til. Denne følelsen kan lett føre til sinne, frustrasjon og oppgitthet og resultere i utbrudd, som av andre oppfattes som hysteriske, og igjen sidestilles med oppførselen til et barn. En eldre dame ble vist inn til en saksbehandler på PATH etter å ha ventet i 8 timer. Hun var tydelig sliten og hadde enda ikke fått mat. Når hun så ble vist bort fordi hun manglet et papir, og fortalt at hun måtte komme tilbake igjen neste dag for å gå gjennom samme prosessen av venting på nytt, resulterte det i at hun ble svært frustrert. Hun kjeftet høylytt på saksbehandleren og anklaget ham for å være ondskapsfull, samtidig som tårene trillet. Opptrinnet resulterte i at hun ble kastet ut av sikkerhetsvaktene med beskjed om ikke å komme tilbake.

Infantilisering er preget av manglende forståelse for andres følelser. De fleste ønsker ikke medlidenhet, men et genuint samarbeid hvor ens egne tanker om egen situasjon blir vist hensyn. I stedet opplever mange å bli statister i sitt eget liv (Lillestø, 1998). At klientene føler seg som barn kan sidestilles med følelsen av å bli redusert til et objekt eller til en tilstand. De mister følelsen av ansvar, selvstendighet og beslutningsevne, ting som er essensielle for å inneha en opplevelse av å leve et liv med verdighet.

8.3.4 Misbruk av andres tid:

Måten en bruker sin tid på faller inn under området for et menneskes autonomi. Lillestø (1998) har på bakgrunn av dette sett på hvordan venting dermed kan forstås som en utnyttelse av den ventendes autonomi, noe som i enkelte tilfeller kan føre til krenkelser av verdighet. Hennes empiri er hentet fra mennesker med funksjonshemninger og dreier seg om deres opplevelse av forholdet til helsetjenesten. Påtvunget venting oppleves spesielt krenkende når det ikke oppgis noen årsak eller blir unnskyldt på noen måte. Ventingen oppleves da som om andre stjeler av ens tid samtidig som en ikke innehar kontroll til å gjøre noe med det. Ventingen består ofte av usikkerhet. En vet ikke hvor lenge en må vente eller hvorfor, og i mange tilfeller vet en ikke hvem en venter på eller hva. Personen som venter kan derfor heller ikke planlegge noe, og opplever

manglende forståelse for begrensningen dette legger på tilværelsen. Når en opplever at ens tid ikke har noen verdi for andre kan det oppfattes som at ens liv heller ikke har det. Dette kan igjen påvirke identitet på en negativ måte. Miller og Keys (2001) erfarte også at de hjemløse informantene nevnte lange ventetider som brudd på deres verdighet.

På PATH kunne folk bli sittende å vente fra tidlig om morgenen til langt utpå ettermiddagen uten å få noen informasjon om hvor lang tid det ville ta, og ofte når de kom inn til intervju eller saksbehandling fikk de så vidt tid til å forklare seg om noe før de ble hastet ut igjen. Flere klienter fortalte at de ikke fikk svar på ting de lurte på, og satt igjen med en følelse av maktesløshet i etterkant av møtet. Svært ofte finnes det få eller ingen alternativer til steder hvor hjemløse kan oppsøke hjelp og de har derfor ikke andre oppfattede muligheter enn å finne seg i slik behandling. Dette gir inntrykk av at de ikke har noen status i samfunnet og at det derfor ikke er så viktig hvordan de behandles. En kvinne leverte inn skriftlig klage etter å ha ventet i 10 timer sammen med sin fire måneder gamle datter. Hun var fullstendig utslitt, og hadde forsøkt å få svar på når hun ville få se en saksbehandler uten å få svar. I klagen skrev hun at PATH ikke kunne behandle mennesker på denne måten, og at hun opplevde de ansatte som ufølsomme overfor hennes situasjon. Klagen medførte ingen reaksjoner eller beklagelse, og kvinnen kom ikke tilbake til PATH.

Venteaspektet i en situasjon forteller noe om maktforhold og avhengighet. Hvis ikke ventingen blir forklart eller unnskyldt overfor den som venter nører dette opp under avhengighetsforholdet. Slike forhold ligger til grunne når personalet krenker tiden til brukeren (Lillestø, 1998). Brukeren vises ikke vanlig høflighet, og kan dermed oppfatte situasjonen som at de ikke betyr noe. Det er personalet som legger premissene for hvordan brukerens dag skal bli, og tiden får slik et byråkratisk preg over seg. Tiden organiseres etter personalets kapasitet og ressurser. Brukeren har selv ingen makt til å forhandle eller bestemme, siden de er avhengig av hjelpen de mottar. Det som ydmyker og krenker i denne sammenhengen er at deres tid, og dermed de selv, ikke synes å bety noe for andre, og at andre behandler dem som en jobb som må gjøres, som et objekt.

8.3.5 Takknemlighetssyndromet/ underkastelse:

Mange frykter at deres engasjement i egen situasjon og kamp for å forbedre tilværelsen skal oppfattes som kravstorhet eller klaging (Lillestø, 1998). Dette gjelder spesielt dem som vet hvilke rettigheter de har og samtidig gjør krav på disse. Andre viser seg å være

mer takknemlige og anser hjelpen de mottar mer som en gave enn en rettighet, spesielt når hjelpen de mottar er gratis og uten krav om gjenytelser. Siden hjelpen er gratis mener mange at det blir urimelig å klage. Mange føler også et behov for å gi noe tilbake, som for eksempel en symbolsk gave i form av takknemlighet. Dette kan ses i sammenheng med det maktforholdet som knyttes til det å motta/tilby tjenester (kap. 5). En som tilbyr tjenester som andre er avhengig av, og heller ikke kan gjengjelde, har makt over dem (Blau, 1964). Maktforholdet forsterkes ytterligere når tjenesten er gratis, og slik sett hemmer folk i å stille krav til den.

Andre mener slik oppmerksomhet er unødvendig og forkastelig. Hvorfor skal de vise takknemlighet når behandlingen de mottar undergraver deres menneskeverd og samtidig deres tro på seg selv? Det ligger en opplevd byrde til det å skulle være takknemlig for alt. Ofte ser klientene ingen grunn til hvorfor de skal være takknemlige. Det å nedverdige seg selv for å oppnå det en trenger, som respekt, aktelse og verdsetting, krenker mennesket på det dypeste (Lillestø, 1998). Å krype for å få aksept for sin eksistensberettigelse rører ved den grunnleggende verdien en innehar som menneske.

Det å ikke ta imot en gave med takknemlighet kan være en krigserklæring (Mauss, 1995). Gaveutveksling er tegn på anerkjennelse og respekt for hverandre, men hjelpen som ansatte gir til klientene blir ikke alltid sett som en gave. Mange knytter ikke anerkjennelse og respekt til hjelpen de mottar, men opplever snarere å bli krenket, og kan derfor heller ikke gjengjelde "gaven". Takknemlighet kan i noen tilfeller ses som en akseptering av de ansattes synspunkter og holdninger, men det kan også være et bevisst valg en tar fordi en frykter represalier. Andre igjen tar imot hjelpen de får med resignasjon, eller ved å innordne seg personalets ønsker og innta rollen som "the good client" (Lillestø, 1998, Goffman, 1967). På PATH hadde ansatte klare formeninger om hva det ville si å være en "good client", og hovedkriteriet var uttrykk for takknemlighet og tegn på medgjørighet (kap. 5).

Mekanismene som ligger til grunne for takknemlighetssyndromet kan se ut til å oppstå når klientene eller pasientene ikke har mulighet til å gjøre annet enn å motta innen en relasjon. Fordi hjelpen er gratis, kan den minne om en gave som skal gjengjeldes, i dette tilfellet med takknemlighet, og dette perspektivet fører også til at en ikke kan klage på den hjelpen en mottar. På samme måte som en ikke (normativt) skal sette krav til en

gave, vil en heller ikke stille bestemte krav til gjenytelser. Likevel ligger det en forventning om uttrykk for takknemlighet (Mauss, 1995).

8.3.6 Krenkelseser:

Krenkelseser av det personlige rom, som ogs a er beskrevet av Martinsen (2001), kan p avirke selvoppfatning, selvbilde og identitet. Beskyttelsen av det personlige rom er viktig for å kunne ivareta verdighet. Krenkelsen av denne kan ta form av brudd på folkeskikk og høflighet, og manglende respekt for deres liv, synspunkter og evner. Det handler om   ikke bli tatt alvorlig eller at andre ikke lytter til det de har å si.

Ivaretakelsen av det personlige rom handler i stor grad om å opprettholde grenser. Disse grensene opprettholdes av informasjon. Brukeren eller klienten søker en rett til å ha kontroll over sine egne liv og bli respektert for sine meninger og beslutninger, samtidig som de ønsker å ha tilgang på informasjon og kontroll over den informasjonen man gir fra seg.

Lillestø (1998) og Jacobson (2009b) viser til brudd på taushetsplikten som en krenkelse av det personlige rom. Mennesker med funksjonshemninger viste til erfaringer av at ansatte forteller, rapporterer og journalfører ting som er blitt fortalt dem i fortrolighet. Spesielt journalføring av trivielle hendelser som ikke har direkte med brukerens tilstand   gjøre oppleves krenkende. Mange vegrer seg derfor for å fortelle om seg selv, og holder tilbake også nødvendig informasjon i frykt for hva som kommer til å bli skrevet ned. Tillitsforholdet er også viktig å ivareta for å forhindre at dette skjer.

Overvåkningen som rapporteringen innebærer fører til en følelse av avmakt og avhengighet på grunn av den manglende kontrollen den kontrollerte selv har over hva som skrives om dem. Samtidig er det slik at personalet oversetter opplysningene de henter til et faglig språk, og slik sett fortolker brukerens virkelighet. Dette bidrar igjen til å skape skjevheter i maktforholdet fordi den ansatte setter sine egne ord på brukerens problemer og behov, og tar dermed ikke hensyn til om disse er korrekte eller reelle for brukeren selv. En slik overvåkning var som nevnt også praksis på PATH (kap. 6).

Pasientene opplevde i tillegg at de ikke hadde noen reell tilgang på sine egne journaler, selv om de etter loven har krav på dette (Lillestø, 1998). Mange erfarte derimot å bli straffet for eller hindret i sine forsøk på å aktivt delta eller "blande seg inn" i utformingen av pleien de mottok. "...den som ustraffet kan uttrykke sine tanker og meninger og

selv kontrollere hvordan disse tolkes, har makt over sitt personlig rom” (Lillestø, 1998, s.160). En slik kontroll erfares i liten grad av brukerne i Lillestøs empiri og av min erfaring heller ikke av klientene på PATH. Personalet syntes å ha eneretten på de opplysningene som gjaldt brukerne og klientene. Selv om klientene ved PATH hadde krav på å lese det som ble skrevet om dem, ble de aktivt hindret i å benytte denne muligheten. Under inntaksintervjuer ble klientene plassert i en stol ved siden av pc-skjermen, slik at de ikke kunne se den. Ved et tilfelle skulle jeg vise til noe på skjermen siden klienten jeg forsøkte å intervjuer var tunghørt, og fikk da beskjed fra en av de ansatte at klienten ikke hadde lov til å se på skjermen. Klientens krav til dette ble oversett.

Informasjonen deltes nødig eller motvillig med dem den omhandlet, men ble ofte gitt videre til andre institusjoner. Saksopplysninger om klientene på PATH ble ofte hentet fra andre kontorer så vel som sendt videre til ulike senter hvor klienten søkte hjelp. Klientene kunne slik oppleve at opplysninger som de selv ikke hadde tilgang på eller kontroll over ble brukt mot dem, og dette førte til at mange på bakgrunn av tidligere erfaringer var skeptiske til å gi informasjon om seg selv.

Lillestø nevner at brukerens aktive motstand til brudd på personlige grenser, og opprettholdelsen av det personlige rom står i forhold til hvor avhengig en er av hjelp. De mest pleietrengende og avhengige har en tendens til å gi opp forsøket på å kontrollere informasjonen som sankes om dem etter en tid. Dette kan settes i sammenheng med hvordan hjemløse også ser ut til å senke kravene sine i takt med tiden de har vært hjemløse. Jo lenger de har vært hjemløse, jo mer øker deres avhengighet, og maktesløsheten de opplever setter dem ute av stand til å stille noen krav ovenfor seg selv. I tillegg var klienter med omsorg for barn generelt ”enklere” å få informasjon fra enn andre. Resignasjon kan ses som en strategi for å ivareta sitt personlige rom, og en gir da slipp på en del grenser en tidligere har satt fordi det er nødvendig for å motta hjelp. Dette innebærer ofte en slags forandring av hvordan en ser på seg selv, hvor en forsøker å skille mellom sin kropp og sin sjel. En inntar en medisinsk kropp og en sosial kropp, og skiller mellom disse for å distansere seg selv fra den krenkelsen en opplever (Lillestø, 1998).

8.3.7 Resignasjon

Når en har opplevd motgang over lengre tid, og daglig merker maktesløsheten på kroppen blir gjerne resultatet at en til slutt gir opp kampen. Mange av klientene sloss

like mye mot dette som de kjempet for å opprettholde følelsen av et verdig liv. Tanken på at de skulle innfinne seg med situasjonen var mest skremmende av alt. Mange hjemløse innfant seg med situasjoner som gikk på bekostning av selvrespekt og deres egne drømmer og mål. De godtok til slutt hvordan systemet fungerte og innrettet seg deretter for å få den hjelpen de kunne. Mennesker reagerer forskjellig, gjerne på bakgrunn av om en har barn og hvilke mål en har. I alle tilfeller vil heller ikke det å akseptere situasjonen slik den er tilsi at man har gitt opp eller resignert. For noen betyr det kun at man velger å slutte og stange hodet mot veggen, og forsøker å jobbe med det en har foran seg (Lillestø, 1998). Frederick, en klient på PATH, hadde vært hjemløs i over et år. De siste månedene hadde han bodd på PATH Ways. Han hadde ifølge ham selv innsett at han ikke kom til å flytte inn i en egen leilighet med det første. "...all I need is a room with a bed and a door... the rest I can work with" (Frederick, 35 år). Han var ikke tilfreds med situasjonen slik den var, men hadde gitt opp den daglige kampen om få det bedre.

8.3.8 Straff/sanksjoner og overvåkning:

Kontroll av informasjon fungerer som et virkemiddel for å kunne manøvrere og kontrollere andre (Goffman, 1967). Goffman hevder knapphet på informasjon er et sentralt trekk ved institusjonen. Ansatte på PATH var i mange tilfeller uvillige til å gi fra seg informasjon, og det kunne omhandle alt fra veibeskrivelser eller alternative steder hvor klientene kunne oppsøke hjelp, til hvilken behandling de hadde krav på og hvilke opplysninger som ble skrevet om dem. Personalet beholder slik på makten innen relasjonen, mens klienten settes i en avmektig posisjon.

Systemet forutsetter at klienten selv undersøker og finner ut av hvilke muligheter de har og hva de eventuelt har krav på. De som ikke hadde full oversikt kunne oppleve å bli "straffet" for dette og avvist av personalet, slik tilfellet var med Dorothy (kap 5). Klienter som stilte spørsmål eller forsøkte å sette krav ble betegnet som kravstore eller vanskelige. I slike tilfeller kan tilbakeholding av informasjon fungere som en straff. Lillestø (1998) beskriver hvordan hennes informanter opplevde at informasjon om midler de hadde krav på ble holdt tilbake fra dem, under påskudd av at trygdekontoret ville bli fri for penger om samtlige skulle informeres om alle ressurser de kunne gjøre krav på. Dette ble opplevd av brukerne som straff for deres engasjement for sin egen sak. På PATH var slike holdninger også vanlig. Ulike programmer klientene kunne søke på, sengeplasser eller jobber ansatte visste om ble holdt tilbake for majoriteten av

klientene. I mange tilfeller virket det som disse ble spart på som "privilegier" til klienter ansatte selv ønsket å gi disse til.

Ved et tilfelle hadde en klient blitt tildelt sengeplass på PATH for helgen. Sengeplasser ble tildelt så fremt det var plass og klienten ikke hadde mottatt dette tilbudet tidligere. De kunne ikke overnatte mer enn en natt, med unntak av om de fikk tildelt plassen på fredag, og kunne da overnatte til mandag. Det ble ikke stilt noen krav til klientene som skulle bo der utover at de var hjemløse. Siden det kun var for en natt måtte de ikke levere noen søknad. Likevel ble disse plassene vernet om av de ansatte, noe som resulterte i at de ofte ble stående tomme. Mannen hadde fått tildelt plass for helgen, men i det han skulle til å signere avtalen kom det beskjed fra en annen ansatt at han likevel ikke kunne få plass. Forklaringen var at vi egentlig ikke skulle gi disse sengeplassene til hvem som helst, siden PATH av de fleste ble sett som et veldig bra og velholdt shelter. Den ansatte hadde altså en annen klient som var mer "egnet" til å bo der. Klienten ble dermed fratatt plassen og servert en løgn om at han ikke oppfylte kravene på å få overnatte der likevel. Straffen enkelte klienter opplever henger sammen med en forskjellsbehandling som skjer på grunnlag av tilbakeholding av informasjon og favorisering av enkelte.

Mistenksomhet og manglende vilje til å høre på det en har å si kan også oppleves som en straff (Lillestø, 1998, Lyon-Callo, 2008). Den kunnskapen klienten selv innehar om sin egen situasjon synes ikke å telle i mange tilfeller. Mange følte derfor at de ikke ble trodd eller tatt på alvor. Gjennom opplæringen på PATH ble jeg opplært i å være mistenksom mot alle klienter. Ansatte påpekte hele tiden at klientene ofte løy eller ikke fortalte hele sannheten. Man måtte være forsiktig for ikke å bli manipulert, noe mange hjemløse var blitt eksperter på. De mente det vanligste var at folk unnlot å svare riktig på spørreskjemaene som de fylte ut før inntaksintervjuene. Det var derfor viktig å stille alle spørsmålene på nytt muntlig og se etter tegn på om de var uærlige. Følelsen av å ikke bli tatt alvorlig eller mistenkeliggjort forsterkes når man blir snakket etter munnen eller behandlet med en overbærende holdning (Lillestø, 1998). Dette kan oppleves svært nedsettende og sårende, og sier noe om at egen kunnskap ikke har noen verdi. For hjemløse blir ofte situasjonen de er i et bevis på at det de selv har gjort med livet sitt ikke har funket, og at de derfor ikke vet best selv, og legitimerer ansattes handlinger.

Dette tapet over selvråderett i eget liv fører til dyp frustrasjon for mange, og har dermed en innvirkning på selvverdet.

Bakgrunnen for at klientenes egen kunnskap ikke blir verdsatt kan også finnes innen eiendomsforholdet til kunnskap. Personalet innehar en formalisert kunnskap, som gjerne bygger på dokumentasjon og undersøkelser. Klientenes egen kunnskap er uformell og ses dermed ikke som like viktig. Profesjonshegemoniet er bestemmende for hvilken kunnskap som "betyr" mest, den uformelle eller den profesjonelle. Dermed blir avgjørelser tatt på ansattes egne premisser, ut fra et syn som støttes opp om av samfunnets hegemoni.

8.4 Krenkelser av hjemløses verdighet

Lillestø, Rokstad og Jacobson har gjennom sine studier innen helseomsorgen funnet frem til ulike holdninger som fører til tap av verdighet for pasientene. Flere av disse holdningene relaterer til funn gjort innen studier av hjemløses erfaringer, samt mine egne funn fra PATH.

Miller og Keys (2001) viser til hvordan handlinger som støtter opp om, og handlinger som bryter med verdighet gir forskjellige utslag hos hjemløse. Det å bli ivaretatt med omsorg og ha tilgang på ressurser som møtte basisbehov ga økt følelse av selvverd og motivasjon til å komme seg ut av hjemløsheten. Handlinger på bekostning av verdighet, nedlatende holdninger fra ansatte på sosialkontorer og lignende og overdrevet håndheving av vilkårlige regler medførte følelser av sinne, depresjon og maktesløshet. Regler på shelters fratrukk ofte de hjemløse muligheten til å bestemme noe selv samtidig som det gir dem en følelse av at de ikke er til å stole på. Mange hjemløse er ofte i mangel av medmenneskelige forhold som gir dem status som verdige og deltagende medlemmer av samfunnet. En rekke forhold og situasjoner oppleves av hjemløse som uverdige, for å nevne noen; upersonlige og negativ behandling fra ansatte på shelters, for eksempel å bli ropt til, stereotypet eller fornærmet, å bli ignorert av ansatte eller unngått av folk på gata, mangel på privatliv, og venting i lange køer og i lange perioder.

Manglende anerkjennelse som medmenneske ble sett angitt den mest vanlige formen for devaluering av en persons verdighet (Keys, 2001). Dette innebærer å bli behandlet som et nummer eller et barn, eller å bli ignorert, unngått og oversett. Samtidig er lange ventetider på shelters, det å bli gitt ordre om hva en skal foreta seg, å ikke få nok tid

under saksbehandling, mangel på omsorg og individualitet, hyppige årsaker for hvordan hjemløse opplever brudd med verdighet (Keys, 2001). Uttrykk for misnøye med situasjoner som dette kunne oppleves daglig på PATH.

8.4.1 Vilkårlig håndtering av regler

Vilkårlig håndheving av regler ble også oppgitt som nedverdiggende (Keys, 2001). Det ble påpekt at ansatte ikke alltid var like konsekvente med reglene ovenfor alle klientene, men at de heller ble bestemt ut fra den ansattes preferanser og humør. Reglene på PATH ble håndtert ulikt mellom ansatte og i forhold til hvilke klienter som var involvert, og det kunne virke som om den ansattes humør den aktuelle dagen spilte en viss rolle. Noen ganger ble tider for når klientene kunne få lunsj utvidet, mens andre ganger ble klienter nektet lunsj fordi de var to minutter for sen, og ble da nødt til å vente til senteret åpnet igjen etter lunsj. Enkelte klienter fikk møte saksbehandler i lunsjpausen om de hadde dårlig tid, mens andre (som hadde like dårlig tid) ble nektet en slik mulighet. Dette kan ses som regelrytteri med unntak for den enkelte ansattes personlige følelser mot enkelte klienter. Forskjellsbehandling forekom på en daglig basis, samtidig som håndheving av reglene ble fremhevet av ansatte som svært viktig for å opprettholde orden.

8.4.2 Manglende tilgang på 'basic needs'

Manglende ressurser i form av mat, klær og hygieneprodukter, og manglende tilgang på disse, ble oppgitt som nedverdiggende av Miller og Keys' (2001) informanter. På PATH hadde de resepsjonen full av toaletsaker, såper, shampoo, utstyr til barbering, kremer, tannbørster, sminke osv. som var donert til senteret. Slike donasjoner kom inn ukentlig, men ble likevel ikke delt ut til klientene. Skulle de bruke toalettet måtte de hente papir i resepsjonen. De måtte da ta det de trodde de kom til å trenge, for de kunne ikke få med hele rullen. Ingen av senterets toaletter var utstyrt med toalettpapir (med unntak av toaletter som kun ansatte hadde tilgang på). En mann som spurte etter barberskum fikk boksen jeg hadde gitt ham revet ut av hånden av en annen ansatt, og jeg ble fortalt at han bare kunne få litt barberskum utdelt. Dette var ifølge den ansatte helt nødvendig siden ingenting kom til å bli levert tilbake om vi skulle låne ut hele flasker. Vi måtte tenke på å spare. Samtalen foregikk rett foran mannen. Det samme gjaldt shampoo og såpe når folk skulle dusje. Det var "imot reglene" å dele ut flasker eller bokser av noe slag til klientene ble det fortalt. Likevel opplevde jeg en vilkårlig håndheving av disse reglene, med tilfeller hvor noen av klientene fikk utdelt for eksempel håndkrem eller

hygieneprodukter fra enkelte ansatte. Det var heller ikke uvanlig at ansatte selv forsynte seg av produktene som ble donert.

8.4.3 Forskjellsbehandling

På grunn av presset om å produsere gode statistikker var det ofte de som krevde minst, og ble ansett for å ha størst sjanse for suksess som mottok hjelp. Det forelå nærmest en vurdering av hvem som var mest verdig til å motta hjelp basert på kriterier som ansatte og shelterindustrien selv hadde bestemt. Dette ga de ansatte en "ekspert" rolle som legitimerte deres rett til å vite hva som var best, og de kunne dermed bestemme hvem som hadde problemer som var "verdige" å jobbe med. På denne måten ble all makt tatt fra den hjemløse, og tilegnet ham slik ingen rett til å komme med kunnskap om egen situasjon.

Som konsekvens kan en vurdere hvorvidt hjemløse ble tvunget til å "kjempe" om hvem som var mest verdige ved å innta de holdningene som var ønsket av dem. Selv om vanlig praksis var 'first come, first served', noe som innebar førstemann til mølla eller at plasser ble tildelt i tur og orden etter en venteliste, var det ikke uvanlig at unntak ble gjort i "krisetilfeller" eller "spesielle" tilfeller. Det var ingen spesifikk standard for hva kjennetegnene ved slike tilfeller var, men virket mer som en spontan bestemmelse ut fra den ansattes egne preferanser. Ved enkelte tilfeller ble klienten flyttet frem på ventelisten, og noen gang slapp de å stå i kø. Enkelte klienter ble også tatt inn i PATH Ways programmet uten å stå på venteliste.

8.5 Overvåkningens krenkelse

I tråd med Foucaults (1979) teorier om hvordan rom og arkitektur kan vise til maktforhold beskriver Martinsen (2001) gjennom eksempler fra psykiatrisk sykehus hvordan verdighet kan påvirkes gjennom sansbare omgivelser. Utseende på, og utformingen av et værelse kan virke styrkende eller svekkende og er slik sett med på å gi eller svekke verdighet.

Foucaults panoptiske konstruksjon er ikke å finne på sykehuset Martinsen beskriver, og heller ikke på PATH, men prinsippet er gjeldende i den forstand at overvåkning og kontroll var en sentral del av rommenes design. Anstalten som et sted å være blir dermed stående i et spenningsfylt forhold til det faktum at vedkommende skulle oppdras til å bli et lydige og nyttig samfunnsmenneske. Rommenes oppbygning kunne lett føre til invaderende inngrep fra profesjonsmaktens side. Normalisering er målet for

overvåkningen. Menneskene på anstalten styres derfor av regler og overvåkning av innrettelsen etter disse reglene. Individualiseringen i samfunnet isolerer og skiller ut for å normalisere. Det tas ikke hensyn til den andres annerledeshet eller deres personlige rom og hemmeligheter. Objektgjøring og kontrollering av en persons totalitet inngår i en livstolkning hvor mennesker blir sett ut fra en nytte og sorteringstenkning. Innen anstalten som Martinsen (2001) beskriver ble det forsøkt å opprettholde pasientenes verdighet sammen med kontroll, noe som viste seg vanskelig i mange tilfeller. Moderniteten medførte økt interesse for statistikker, kategorisering og klassifisering og gikk bort fra syn og tanker om det uutgrunnelige i mennesket. Dette gjorde at pasientene ble redusert til sin tilstand, noe som kunne plasseres og måles opp mot hverandre.

Normaliseringen blir som maktmiddel bestemmende for akseptert oppførsel og fremtvinger i en forstand homogenitet. Samtidig er den individualiserende ved at den gjør det mulig å måle avvik, bestemme nivåer og dra nytte av forskjellene for å tilpasse dem hverandre (Foucault, 1979). Dette ble oppnådd gjennom overvåkning. Slik overvåkning går på bekostning av verdighet når det fratras individer mulighet til å sette grenser eller beskytte sitt personlig rom. Oppsyn fungerer som virkemiddel for å oppnå normalisering, og rom og arkitektur kan slik brukes som middel for å oppnå et mål. Hus med ordninger for å objektgjøre og kontrollere individenes totalitet representerer en livstolkning hvor mennesket inngår i en nytte og sorteringstenkning.

Overvåkning var en sentral del av praksis på PATH. Spesielt viktig var det å holde orden på beboerne på PATH Ways. Loggføring av regelbrudd ble brukt som et middel for å diagnostisere problemene til klientene, for slik å komme til mulige forslag til løsninger (se også kap. 6). I tillegg var lokalene utformet på en måte som ikke tillot privatliv. Sovesalene hadde kun provisoriske skillevegger, og området rundt sengene var åpent. Ansatte foretok runder hver time på nettene for å sjekke til beboerne. Innenfor PATHs vegger fantes det ingen muligheter for klientene til å stikke seg bort. De var i et miljø hvor de potensielt kunne overvåkes hele tiden. PATH kan slik representere en spenning mellom hus en kan bo i og føle seg trygg i, og hus som er nyttige og produktive.

I introduksjonen ble det beskrevet to ulike måter å tenke om konseptet hus på, hvor den ene så hus i forbindelse med det å bo og oppnåelsen av selvrealisering, mens det andre så hus av praktiske årsaker og nytteverdi. Disse to synene bunner ut i to ulike tolkninger

av mennesket og menneskeverd. En tolkning er som nevnt at mennesket har en verdi i seg selv, som inngår i det å være menneske. Innen en slik tolkning står mennesket og dets verdier i sentrum. Et funksjonalistisk menneskesyn baserer seg mer på en nytte og sorteringstenkning om mennesket, hvor individene reduseres til sin situasjon, for eksempel som hjemløs. Det sistnevnte perspektivet åpner i større grad for overskridelser av grenser og øker dermed sjansen for at en kan utsettes for skam eller tap av verdighet. Hjemløsheten blir stående som fokus, ikke de hjemløses øvrige menneskelighet og verdighet.

8.6 Rangeringen av behov

Personalets holdninger kan ses som resultat av en tanke om at de har "rett til" bedre behandling enn hjemløse, og at hjemløse ikke har behov på samme måte som "skikkelige" mennesker. Her kan det igjen trekkes en sammenligning til Maslows rangering av behov. Ifølge teorien vil en ikke føle behov for respekt og anseelse så lenge en ikke har dekket "viktigere", fysiske behov. Siden hjemløse har akutte behov for tak over hodet, mat, inntekt og trygghet, blir det også forventet at prioriteringen deres skal ligge i å oppnå disse uten hensyn til verdighet. Maktforholdet ansatte hadde over klientene ga muligheten til å lage separate regelsett for ansatte og klienter.

8.6.1 Klesskapet på PATH

PATH hadde et lite klesskap som lå i resepsjonen på PATH Mall. Dette ble åpnet for klienter på en sporadisk basis ut fra når ansatte hadde tid og lyst til å "stå vakt" der. Klienter kunne da skrive seg på en liste for så å hente opp til tre klesplagg og et par sko. Klærne som kom inn fra donasjoner ble ukritisk lempet inn i klesskapet, noe som førte til svært dårlig kvalitet på mye av tøyen og veldig mye rot. Alle klærne lå som om de var kastet inn der, noe som også var tilfellet om ingen hadde tid til å brette dem sammen, og det var vanskelig å finne frem om en for eksempel var på utkikk etter kun en genser eller et belte. Klientene fikk 10 minutter hver til å finne noe de ville ta med seg. Siden ingen av klærne ble vasket eller sett gjennom før de ble lagt i skapet ble alle ansatte oppfordret til å bruke hansker om de skulle hente noe, eller pakke ut av esker som var kommet inn. Jeg opplevde flere tilfeller hvor klærne var dekket av hunde/kattehår eller luktet av svette eller avføring. Også disse ble plassert i skapet, noe som førte til at det til tider luktet svært vondt der inne. En av de ansatte lo av dette en gang når skapdøren ble åpnet og lukten som slo mot oss minnet om et dårlig renholdt toalett. Klientene fikk derimot

ingen engangshansker når de skulle inn der for å lete igjennom klærne. De ble derimot overvåket av en ansatt som gjerne smålo og holdt for nesen mens de selv lette etter klær eller sko. (Se bilde, appendix 2)

8.6.2 Vær mot andre slik du vil at andre skal være mot deg

En generell holdning fra de ansatte var at de ikke ville bli "utnyttet" av klientene. De var derfor svært restriktive for å gjøre tjenester eller noen form for ekstra innsats for dem. Telefonsamtaler, forhåndsavtalte møter, grundige forklaringer, veibeskrivelser og lignende er eksempler på ting ansatte så på som ekstra innsats. Forsvaringen av denne holdningen lå i at hjemløse måtte være motiverte nok til å jobbe med problemene sine, og at de derfor måtte lære seg at de ikke kunne være "avhengig" av andre.

Til sammenligning hadde en av de ansatte problemer med en tidligere klient som forfulgte henne. Han hadde truet henne flere ganger, og ringte til PATH ofte flere ganger om dagen for å få tak i henne. Til slutt bestemte hun seg for å kontakte politiet for å anmelde ham. Politiet kom dit og tok imot anmeldelsen, og de arresterte også klienten et par dager senere. Klienten ble løslatt to dager senere pga. At politiet ikke hadde noen siktelse, og var igjen å se utenfor PATHs lokaler. Den ansatte som hadde blitt truet bestemte seg derfor for å få opprettet et besøksforbud slik at politiet kunne ha grunn til tiltale om han fortsatte å forfølge og kontakte henne. Dette måtte gjøres ved personlig oppmøte på politistasjonen. Hun og en av de ansatte brukte en arbeidsdag på å få ordnet dette. Saksbehandlerne var likevel svært misfornøyde med politiets innsats i saken. De følte at politiet ikke hadde tatt dem alvorlig, og at det var urimelig at den ansatte som hadde fått trusler måtte dra ned på stasjonen personlig for å få besøksforbud mot klienten. Siden det var hun som var "offeret" burde politiet ha tilbudt seg å komme til henne. Politiet skulle være der for å hjelpe folk, men i stedet oppfattet de dem som arrogante og uhøflige. En av saksbehandlerne uttalte at de burde fått belønning for arbeidet de gjorde, og at dette var beviset på hvor vanskelig jobben deres var. Politiet burde anerkjenne dette og ikke gi dem "attitude". Deres forventninger av hvordan de burde bli behandlet av politiet, som var til for å hjelpe folk, var svært annerledes fra hvordan de følte de burde behandle hjemløse som oppsøkte hjelp hos dem.

De nevnte eksemplene viser hvordan ansatte gjør krav på bedre behandling for seg selv enn det de gir til hjemløse. I tillegg til at hjemløse ikke burde føle behov for verdighet, virker det som om de heller ikke har noen *rett* til å fremme slike krav i andres øyne.

8.7 Implikasjoner for hjemløse

Det kan i enkelte tilfeller virke som om det viktigste på PATH var regler og struktur som etterlot lite rom for å jobbe med klientene. Reglene ble viktigere enn de hjemløse selv. De ansatte ble "presset" til å produsere gode statistikker som igjen var bestemmende for senterets fremtid i form av finansiering og donasjoner. Dette "tvang" dem igjen til å håndheve reglene pga. at det disse oppfylte kravene til HUD og ledelsen av senteret. Det ble derfor viktig at klientene godtok den planen som ansatte satt opp, slik at de møtte kravene og skapte positive statistikker.

Synet på hjemløshet som forårsaket av individuelle problemer hos de hjemløse, og de stereotypiske oppfatninger som knyttes til dem, virket legitimerende for behandlingen av dem. Makten de ansatte utøvde over klientene, bl.a. gjennom håndheving av regler, er sett som en nødvendighet for å kunne hjelpe dem. De som klaget eller foreslo forbedringer ble sett som vanskelige, kravstore og urealistiske. På denne måten blir systemfeil eller evt. feilbehandling maskert av klientenes påståtte problemer. Innen en relasjon preget av asymmetri i makt, kunnskap og ressurser, har hjemløse ofte ikke annet valg enn å samarbeide innen forhold som er nedverdiggende og går på bekostning av deres selvfølelse.

For mange, og kanskje spesielt i det amerikanske samfunnet, er menneskeverd knyttet opp mot det å duge til noe. Det handler om å utrette noe, og bidra i samfunnet. Mange hjemløse søker derfor å bevise for andre at de faktisk kan noe, men opplever at samfunnet ikke har bruk for dem og avviser deres kompetanse. Makt knyttes til det å fortelle andre at man ikke har bruk for dem, og slik utøvelse av makt undergraver verdighet. Atferd som avviker fra vår egen anses ofte som feil, og fremstilles som irrasjonelt. Ofte blir det som er annerledes hos folk stakkarsliggjort, og folk ser ned på dem som ressursløse og mindre intelligente. En slik holdning kan med visse forbehold ses som en forsvarsmekanisme for de "normale", som er med på å opprettholde status quo og holde ubehagelige følelser og tanker om samfunnet på avstand.

Krenkelser av verdighet kan ikke bevises, på samme måte som verdighet ikke kan forklares. En kan ikke vise til at "her har min verdighet blitt krenket". Muligheten for at verdighet hos andre blir krenket kan reduseres om en oppnår kunnskap om hva som utløser den. Systematisk krenkelse over tid bryter med selvverdet, og går på individets forståelse av egen identitet. Dette kan beskrives ved sammenligning til innsatte i fengsel,

med assosiasjon til klientene på PATH. Fangene mangler krav på vanlig respekt, de står i en svak posisjon i samfunnet. Andre foretar valg for dem, og fratir dem slik retten til autonomi. De befinner seg nederst på rangstigen, mens fangevokterne har all makt og innflytelse. Bare den atferd som tolereres av systemet aksepteres og belønnes. All annen atferd, andre tanker, ideologier og synspunkter blir forsøkt undertrykt og kontrollert (Foucault, 1979).

Gjentatte erfaringer som påvirker et menneskes selvbilde og integritet negativt er med på å trekke i tvil deres verdi. Dette kapitlet viser hvordan utøvelse av makt, overtramp i det personlige rom og respektløshet krenker menneskers verdighet. For hjemløse blir slike hendelser hverdagslige, og dagene preges av en kamp for å ivareta menneskeverdet. Det er ikke lenger noe de kan ta for gitt. En blir først bevisst sin verdi som menneske når denne betviles (Lillestø, 1998). I henhold til den ontologiske forståelsen av verdighet som tidligere er beskrevet, eksisterer den som noe naturlig innad i alle mennesker. Mennesker som føler seg nødt til å forklare, eller åpent forsvare sin verdi til andre tar utgangspunkt i et allerede krenket menneskeverd. Det ontologiske synet tilsier at menneskene har en verdi i seg selv som konsekvens av nettopp det å være et menneske. Denne skal ikke betviles eller forklares. Når en forsøker å forklare den mister den sin verdi. Klientene må dermed forsøke å forklare noe uforklarlig, og forsvare en indre kvalitet som er usynlig og eksistensiell. Dermed blir det å kjempe for menneskeverd, eller for å bevise sin verdi, som en krenkelse i seg selv.

9 Konklusjon

Temaet for denne avhandlingen har vært å belyse forholdet mellom hjemløse og personalet på PATH, for slik å gi en forståelse for hva som motiverer hjemløses handlinger, og hvordan de selv opplever og håndterer situasjonen de er i. Målet var å redegjøre for hvorvidt handlingene var motiverte av et ønske om selvrealisering og verdighet, og videre om selvrealiserende behov var likestilte med, eller underordnet fysiske behov.

For mennesker som opplever å bli hjemløse er sosialtjenestene viktig, og i mange tilfeller helt avgjørende for deres livssituasjon og mulighet for å oppnå en rimelig livskvalitet eller følelse av verdighet. Avhandlingen har vist at forholdet mellom sosialtjenesten og hjemløse kan være svært problematisk. Hjemløses opplevelse av krenkelser, respektløshet og kategorisering står i kontrast til ansattes ønske om å hjelpe klientene sine. En forklaring på dette paradokset kan være at krenkende handlinger er ubevisste for de som utfører dem. Strukturelle trekk som ligger nedfelt i personalets kunnskap og praksis kan resultere i handlinger og holdninger som er så integrerte i daglige handlinger at de ikke ser at handlingene kan oppfattes som uverdige for den som utsettes for dem. Hvorvidt uverdiggjøringen var intensjonell eller ikke blir uvesentlig så lenge den av klienten faktisk oppfattes slik.

Verdighet er et komplekst begrep som kan bety ulike ting for ulike mennesker. Hva mennesker oppfatter som uverdiggjøring må ses i en relasjonell sammenheng. Det har derfor vært naturlig å benytte et interaksjonsteoretisk perspektiv, bl.a. ved bruk av Goffmans teorier om rollespill, for å belyse informantenes atferd. Krenkelse av verdighet er forårsaket av en eller flere andre individer, og opplevelsen av den er subjektiv og individuell. Den enkelte person tilskriver en handling mening og tolker den ut fra situasjonen han/hun er i. Tolkningen må videre forstås ut fra normer og verdier, i tillegg til en persons sosiale og kulturelle bakgrunn. Dette innebærer at en og samme situasjon kan oppfattes forskjellig av ulike mennesker.

Det amerikanske marerittet, som har blitt betegnet som den amerikanske idealismens bakside, viser til hvordan situasjonen kan arte seg for mennesker som erfarer å miste alt, og samtidig sin sosiale status. De blir sett på som tapere av samfunnet, og dermed av seg selv siden de også er produkter av samfunnets hegemoni. Samfunnet kan ikke klandres siden ideologien tilsier at alle amerikanere har lik tilgang på de samme

mulighetene, og det er kun opp til den enkelte å benytte seg av disse. Det må derfor være noe ved de hjemløse som forklarer hvorfor akkurat de og ikke andre har blitt hjemløse.

Ansatte innen sosialtjenesten viste en tendens til å støtte opp om dette synet ved å behandle hjemløshet som et resultat av indre kvaliteter ved den hjemløse. Dette kan forklares med det Foucault (1979) betegnet "the normalizing gaze". Hjemløse sammenlignes med en idealisert normal, og fører til en ekskludering av dem som ikke blir inkludert i betegnelsen. The normalizing gaze skaper avvikere og medikaliserer deres tilstand. Perspektiv gjør at klienten reduseres til et avvik fra normalen. Jeg har gjennom avhandlingen vist hvordan dette resulterte i at hjemløse, i samhandling med ansatte innen sosialtjenesten opplevde krenkelser som gikk på bekostning av deres selvverd og identitet. Sammenhengene for situasjonen hjemløse befant seg i ble ikke tatt hensyn til. De ble derimot sett (i ulik grad) som "krøplinger" som måtte kureres, fremfor individer som aktivt forsøkte å håndtere situasjonen så godt de kunne.

Medikaliseringen og avviksperspektivet gjør at den hjemløse strippest for sine øvrige sosiale roller. De gjenstår kun med rollen som hjemløs, med alle de stereotypiske og stigmatiserende oppfatningene som følger med, og det er denne rollen ansatte forholder seg til. "En hjemløs" synes ikke å ha rett til og stille krav, og deres selvrealiserende behov anerkjennes ikke siden de har "viktigere" fysiske, og mer akutte behov som må dekkes, som jobb, hygiene, klær, mat og husly. Derfor kan det tenkes at ansatte heller ikke er så opptatt av hvordan deres behandling av klientene oppleves. De kan synes at det er beklagelig om hjemløse opplever hjelpen de gir som krenkende, men at dette samtidig er noe de må finne seg i om de vil endre situasjonen sin. Systemet fungerer på en bestemt måte, og det blir hjemløse nødt å forholde seg til. Oppfatningen av at hjemløse er skyld i egen skjebne fører til en diskreditering av deres kunnskap om egen situasjon, med den begrunnelsen at deres hjemløshet er bevis på at de selv ikke kan ta gode avgjørelser. Dette legitimerer ansattes handlinger, og hindrer samtidig hjemløse i å utfordre eksisterende praksis.

Hvorvidt den hjemløse kjenner seg igjen i, eller identifiserer seg med rollen blir ikke tatt med i betraktningen. Reaksjonene på å bli ansett som et avvik kom til uttrykk på ulike måter, ofte som en følelse av å bli objektgjort eller kategorisert. Hjemløse hadde ulike måter å tilpasse seg krenkende situasjoner. Avhandlingen har tatt sikte på å belyse dette

ved å redegjøre for hvordan hjemløse benytter ulike strategier for på best mulig måte forvalte egen identitet samtidig med et forsøk på å oppnå den hjelpen de trenger.

Maslows behovspyramide har blitt kraftig kritisert gjennom årene for å være for enkel, men det kan likevel virke som den har en viss gyldighet gjennom hvordan mennesker tenker om behov. Det forventes at folks prioriteringer skal være av en tilnærmet lik oppbygging som behovspyramiden, ved at fysiske behov overgår selvrealiserende behov. Hjemløse ble ansett som irrasjonelle når de takket nei til arbeid eller et tilbud om å bo på shelter. Det faktum at slike avgjørelser ofte ble tatt ut fra et forsøk på å ivareta selvrespekt og selvverd, ble ikke akseptert som noen forklaring. I stedet ble slik "irrasjonell" atferd sett som en del av årsaken til at personen var hjemløs. Det viktigste for ansatte var at klientene fikk arbeid, uansett hvor lav lønnen var og at de fikk tak over hodet, uansett standard. At hjemløse hadde et behov for verdighet, og en standard for hva de anså som verdige forhold på lik linje med alle andre mennesker, ble ikke tatt med i betraktningen.

Gjennom avhandlingen har et mål vært å se på hvorvidt mennesker har en funksjonell verdi, som defineres av dens situasjon og rolle, eller om alle mennesker har en iboende verdi som mennesker. Disse synene bunner ut i ulike måter å tenke om mennesker. En tendens innen sosialtjenesten har vist seg å være en nytte- og sorteringstenkning, hvor folk kategoriseres på bakgrunn av situasjon. Moderniseringen av samfunn førte med seg økt interesse for statistikker, kategorisering og klassifisering i samfunnet, og tok et steg bort fra en ontologisk forståelse av mennesket. Moderniteten førte med seg et ønske om å kunne måle mennesker opp mot hverandre, for slik å komme frem til kunnskap om ulike fenomener. Innen slike sammenligninger og målinger blir resultatet ofte at individene reduseres til en tilstand, og er ikke begrenset til å dreie seg om hjemløshet. Uverdiggjøringen av mennesker skjer når de reduseres til sin tilstand, til en kategori, det være seg pasienter, flyktninger, funksjonshemmede, innvandrere eller hjemløse, fremfor å bli sett som fullverdige mennesker.

For at hjemløse, i likhet med andre mennesker som befinner seg i en situasjon hvor en blir avhengig av andre for hjelp, skal oppleve hjelpen som tilstrekkelig, kvalitativ og verdig, må personalet evne å se den enkelte personen innen den sammenheng og kontekst han/hun lever innen, og hvordan personen oppfatter seg selv og sine behov. I alle situasjoner hvor mennesker opplever å miste sin selvråderett er verdigheten i fare.

Tapet av selvråderetten viste seg som resultat av den skjeve maktfordelingen innen ansatt/klient relasjonen, hvor den ansatte satt med profesjonsmakt som legitimerte deres handlinger og diskrediterte den hjemløse. Dette viste seg også å være gjeldene i kvalitative studier innen omsorgsarbeid. Anskuelsen av hjemløses behov for verdighet innehar slik sett en allmenngyldighet, og temaet kan problematiseres på en lignende måte innenfor helseomsorg, fengselsvesen eller asylpolitikk.

Å delta som fullverdige mennesker i samfunnet innebærer at en aksepteres som en del av helheten. Dette kan kun oppnås om en behandles med respekt i ulike situasjoner, og gjennom dette oppnår en følelse av verdighet. Statistiske og kvantitative studier gir et innblikk i antall hjemløse som benytter seg av sosialtjenester, men sier lite om kvaliteten av slike tjenester, og hvordan bruken av dem oppleves. Fokus på individuelle erfaringer og kvalitative analyser hjelper på forståelsen av hvordan mennesker opplever mangel på verdighet, og hvordan de påvirkes av dette som konsekvens.

Det viser seg derfor at hjemløshet er mer komplekst enn mangelen på et tak over hodet. Hjemløses behov begrenser seg ikke til tilfredsstillende sult, et varmt sted å sove og trygghet, kun fordi de er i mangel av disse. Det handler ikke bare om et sted å oppholde seg, innta mat, eller å ha rene klær på kroppen, men også om å leve et fullverdig liv og å bli anerkjent av samfunnet som et fullverdig menneske. Det viser seg at hjemløse fortsetter å tilskrive mening til situasjonen og kjemper for å holde fast på identitet og verdighet, på tross av stor motgang. De viser seg å ha de samme ønsker som bofaste mennesker i sine basisbehov, sine håp og drømmer, sosiale tilknytninger, og viser disposisjon til å håndtere situasjonen på en måte som har som formål å redde selvværdet og personlig identitet. Følelsen av å leve et verdig liv er viktig- også for hjemløse, noe deres handlinger, valg og reaksjoner bekrefter. Avhandlingen viser at disse kan ses som rasjonelle overveielser av situasjonen fremfor symptomer på en avvikende atferd.

Litteratur

- BEATTIE, J. H. M. 2006. Understanding and Explanation in Social Anthropology. In: MOORE, H. L., SANDERS, TODD (ed.) *Anthropology In Theory Issues in epistemology*. Oxford: Blackwell Publishing.
- BLAU, P. M. 1964. *Exchange and power in social life*, New York, John Wiley & Sons.
- BOURDIEU, P. 1977. *Outline of a theory of practice*, Cambridge ; New York, Cambridge University Press.
- CCRS. 2011. *Center for Community Research and Solutions* [Online]. Available: www.unitedwayla.org [Accessed 20.01 2011].
- COFFEY, L. H. B. 2008. Dignity and Indignation: How people experiencing homelessness view services and providers. *The Social Science Journal*, 45, 207-222.
- COMAROFF, J. & COMAROFF, J. L. 1991. *Of revelation and revolution*, Chicago, University of Chicago Press.
- D'ANDRADE, R. 2006. Moral Models in Anthropology. In: MOORE, H. L., SANDERS, TODD (ed.) *Anthropology in Theory Issues in epistemology*. Oxford: Blackwell Publishing.
- DESJARLAIS, R. R. 1997. *Shelter blues: sanity and selfhood among the homeless*, Philadelphia, University of Pennsylvania.
- ELIASSON-LAPPALAINEN, R. 1987. *Forskningsetik och perspektivval*, Lund, Studentlitteratur.
- EMERSON, R. M. 1962. Power-Dependence Relations. *American Sociological Review*, 27, 31-41.
- FOUCAULT, M. 1979. *Discipline and punish: the birth of the prison*, New York, Vintage.
- GLASER, B. G. & STRAUSS, A. L. 1967. *The discovery of grounded theory: strategies for qualitative research*, Chicago, Aldine.
- GOFFMAN, E. 1956. The Nature of deference and Demeanor. *American Anthropologist*, 58, 473-502.
- GOFFMAN, E. 1961. *Asylums: essays on the social situation of mental patients and other inmates*, New York, Doubleday.
- GOFFMAN, E. 1967. *Anstalt og menneske: den totale institution socialt set*, [København], Paludan.
- GOFFMAN, E. 1971. *The presentation of self in everyday life*, Harmondsworth, Penguin Books.
- GOFFMAN, E. 1974. *Stigma : notes on the management of spoiled identity*, New York, J. Aronson.
- HAMILTON, C. V. 1979. The Patron-Recipient Relationship and Minority Politics in New York City. *Political Science Quarterly*, 94, 211-227.
- HEATHERTON, T. F. 2000. *The Social psychology of stigma*, New York, Guilford Press.
- HEIDEGGER, M. 2000. *Sproget og ordet*, København, Hans Reitzel.
- HOPPER, K. 2003. *Reckoning with homelessness*, Ithaca, Cornell University Press.
- JACOBSON, N. 2009a. Dignity Violation in Health Care. *Qualitative Health Research*, 19, 1536-1547.
- JACOBSON, N. 2009b. Dignity violation in health care. *Qual Health Res*, 19, 1536-47.
- JOHNSON, T. M. & SARGENT, C. F. 1990. *Medical anthropology: a handbook of theory and method*, New York, Greenwood Press.
- JUUL JENSEN, U. 1984. *Moralsk ansvar og menneskesyn: om holdninger i social- og sundhedssektoren*, København, Munksgaard.

- KAUFMANN, P., KUCH, H., NEUHAEUSER, C. & WEBSTER, E. 2011. *Humiliation, Degradation, Dehumanization: Human Dignity Violated*, Dordrecht, Springer Science+Business Media B.V.
- KEYS, A. B. M. A. C. B. 2001. Understanding dignity in the lives of homeless persons. *American Journal of Community Psychology*, 29, 331-354.
- LEVIN, S. & VAN LAAR, C. 2006. *Stigma and group inequality: social psychological perspectives*, Mahwah, NJ, Lawrence Erlbaum Associates.
- LIEBOW, E. 1993. *Tell them who I am: the lives of homeless women*, New York, The Free Press.
- LILLESTØ, B. 1998. *Når omsorgen oppleves krenkende: en studie av hvordan mennesker med fysiske funksjonshemninger opplever sitt forhold til helsetjenesten*. nr 22/98, Nordlandsforskning.
- LINDHOLM, C. 2007. *Culture and identity: the history, theory, and practice of psychological anthropology*, Oxford, Oneworld Publications.
- LUTZ, C. A. & ABU-LUGHOD, L. Year. Language and the politics of emotion. In, c1990 1990 Cambridge. Cambridge University Press, VIII, 217 s.
- LYON-CALLO, V. 2008. Peterborough, Ont. ; Orchard Park, N.Y.: Broadview Press.
- MARTINSEN, K. 2001. Huset og sangen, gråten og skammen: rom og arkitektur som ivaretaker av menneskets verdighet. *Skam: perspektiver på skam, ære og skamløshet i det moderne*. Bergen: Fagbokforl.
- MATHIEU, A. 1993. The Medicalization of Homelessness and the theater of Repression. *Medical Anthropology Quarterly*, 7, 170-184.
- MAUSS, M. 1995. *Gaven: utvekslingens form og årsak i arkaiske samfunn*, [Oslo], Cappelen akademisk forl.
- MELHUUS, M. 2001. Hvilken skam uten ære?: eller: finnes den skamløse æren? *Skam: perspektiver på skam, ære og skamløshet i det moderne*. Bergen: Fagbokforl.
- NCH. 2011. *National Coalition for the Homeless* [Online]. Available: www.nationalhomeless.org [Accessed 20.01 2011].
- NEWMAN, K. S. 1988. *Falling from grace: the experience of downward mobility in the American middle class*, New York, The Free Press.
- PATHPARTNERS. 2008. *PATH* [Online]. Los Angeles. Available: www.epath.org [Accessed 20.01 2011].
- RAPPORT, N. & DAWSON, A. 1998. *Migrants of identity: perceptions of home in a world of movement*, Oxford, Berg.
- ROKSTAD, A. M. M. 2006. *"Jeg vil ikke bli behandlet som en unge": etiske refleksjoner knyttet til behandling av personer med demens*, Tønsberg, Forlaget Aldring og helse.
- SCOTT, H. 1984. *Working your way to the bottom: the feminization of poverty*, London, Pandora Press.
- SCOTT, J. C. 1977. *The moral economy of the peasant: rebellion and subsistence in Southeast Asia*, Yale University Press.
- SNOW, D. A. & ANDERSON, L. 1993. *Down on their luck: a study of homeless street people*, Berkeley, Calif., University of California Press.
- TURNER, V. W. 1996. Betwixt and between: the liminal period in rites de passage. *Sosialantropologiske grunntekster*. Oslo: Ad notam Gyldendal.
- VETLESEN, A. J. 2001. Det Er ofrene som skammer seg: et essay om ondskap og skam. *Skam: perspektiver på skam, ære og skamløshet i det moderne*. Bergen: Fagbokforl.
- WAGNER, D. 1993. *Checkerboard Square: culture and resistance in a homeless community*, Boulder, Westview Press.

- WARNER, W. L., MEEKER, M. & EELLS, K. 1960. *Social class in America: a manual of procedure for the measurement of social status*, New York, Harper & Row.
- WEBER, M. 1947. *The theory of social and economic organization*, London, William Hodge and Co.
- WOLF, E. R. 1966. *Peasants*, Englewood Cliffs, N.J., Prentice-Hall.
- WRIGHT, J. D., RUBIN, B. A. & DEVINE, J. A. 1998. *Beside the golden door: policy, politics, and the homeless*, New York, Aldine de Gruyter.

Appendix 1: Forkortelser og begreper

Shelter: Et shelter er betegnelsen på et midlertidig oppholdssted. Shelters beregnet for hjemløse har som funksjon å beskytte hjemløse fra livet på gaten samtidig som de reduserer synligheten av hjemløshet i bybildet. Ulike shelters kan tilby ulike tjenester, og de kan ha ulike regler for varighet av opphold. I denne oppgaven har jeg benyttet betegnelsen shelter som referanse til et sted hvor hjemløse kunne oppholde seg en natt av gangen. Dette innebærer at de ble tildelt sengeplass på en daglig basis, og måtte derfor søke på nytt hver dag de ønske å sove der. Det vanligste er at sengeplasser tildeles på en 'first come-first served' basis.

Skid Row: Skid Row er betegnelsen på et område i den østlige delen av Los Angeles' sentrum. Her finner man den største konsentrasjonen av hjemløse, og tilbud de kan benytte seg av. Det er estimert mellom 7000-8000 hjemløse i dette området på en gitt dag. Skid Row er beryktet som et område med høy kriminalitet, og forbindes ofte med stereotypiske oppfatninger av hjemløse. De siste årene har kriminaliteten blitt vist større oppmerksomhet, og tilstanden er blitt forbedret.

GR: Forkortelse for general relief; et velferdsprogram beregnet på voksne mennesker uten mindreårige barn. Familier, eller aleneforeldre kan få støtte gjennom et program kalt Aid to Families with Dependent Children. Utbetalingen av GR lå på ca. 200 dollar i måneden.

HUD: Forkortelse for United States Department of Housing and Urban Development. HUD er en avdeling i den administrative delen av den amerikanske regjeringen. Et av deres mål er å hindre at folk blir hjemløse ved å sikre lavkostsboliger og evt. gi lån til mennesker som står i fare for å bli hjemløse. HUD støtter mange ulike organisasjoner som søker å forebygge hjemløshet, i tillegg til programmer som jobber med hjemløse for å hjelpe dem ut av hjemløsheten.

Intake: Refererer til å utføre inntaksintervjuer. Alle nye klienter måtte svare på bestemte spørsmål for å få benytte seg av tjenestene ved senteret.

Lavinntektsbolig: Prisregulerte boliger beregnet på mennesker med lav inntekt. Slike boliger støttes bl.a. av HUD.

Appendix 2: Bilder

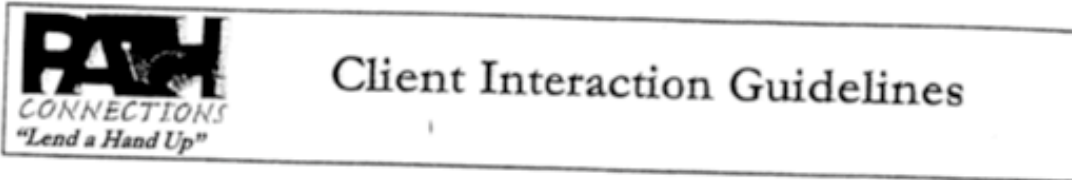
Figur 1: Venterommet på PATH Mall

Figur 2: Klesskapet på PATH

Appendix 3: Retningslinjer for samhandling med klientene

1. Talk to the person with respect. Taking time to talk to a homeless person in a friendly, respectful manner can give them a wonderful sense of civility and dignity.
2. Physical Boundaries
 - a. Keep doors open in a room
 - b. Do not invite clients to your home.
 - c. Do not take clients in your car
 - d. Do not have sexual relationships with clients.
3. Emotional Boundaries
 - a. Do not share your personal problems with clients.
 - b. Do not share problems that you are having with the staff, other volunteers, or PATH with the clients.
 - c. Maintain a professional distance between yourself and clients.
 - d. Never override a staff decision.
4. Financial Boundaries
 - a. Do not loan money to clients
 - b. Do not give gifts to clients
 - c. Do not give money to clients.
5. Avoid being manipulated; abide by PATH policies and procedures in giving help to clients.
6. Stay safe. Notify a security guard or PATH staff member if you feel threatened, harassed, or intimidated by the client.
7. Be a good listener and try to be patient.

Appendix 4: Regelverket for klientene på PATH Ways

PATHWAYS RHC House Rules

Assisting The Homeless
P.A.T.H Regional Homeless Center
PATHWAYS Transitional Housing Program
340 North Madison Avenue
Los Angeles, California 90004

Welcome to PATHWAYS Regional Homeless Center

Welcome to PATHWAYS Transitional Housing Program at the PATH Regional Homeless Center. Our motto is, "A Hand Up, Not a Hand Out." As a group of individuals, each different in our own way and all coming from different experiences, we must make a special effort to cooperate with each other. This is important in order to **create and maintain a safe, secure, and sanitary environment** for all of us here at the P.A.T.H. Center. Therefore, we expect everyone to observe the following policies and procedures. You may not be allowed to stay at P.A.T.H. if you violate these guidelines.

All rules violated with the designation as (Major) constitutes an automatic write-up infraction. Any rules violated with the designation of (Minor), you will be first given the following:

1. Verbal warning and discussion of rule(s).
2. A write-up infraction & conference with your Case Manager and Project Director.
3. Cause for termination from the PATHWAYS program.

The main entrance for PATHWAYS men is only from the first floor Mall off of Madison Street, which leads to the stairs of the third floor. Male residents are not allowed onto the second floor parking lot, children's play area, or second floor women's and families program. The main entrance for PATHWAYS women is only from the second floor/level parking lot off Westmoreland St. Female residents and children are not allowed onto the third floor or in the gated outside male lounge area.

All residents must sign in/out on the daily sign in/out sheets. When signing out please write in your specific destination.

PATHWAYS operate with the expectation of moving residents toward success. For the first 30 days in the program, during which residents should seek employment or attempt to secure benefits. The next 60 days up to 180 days residents are expected to save money, secure housing, and attend workshops to transition into independent living.

Only residents with a disability, verified by a doctor will be assigned to an individual room in PATHCares if appropriate and when space allows. All other residents will be assigned to a roomette. In the event a resident qualify for an individual room and one is not available, residents will live in a roomette for the duration of their stay in PATHWAYS.

It is the legal responsibility of PATH Staff to report any domestic violence, child abuse, or illegal activity to the following agencies:

1. Department of Children & Family Services
2. Department of Parole and Probation
3. Police Department – Family/Domestic Violence

1. Curfew regulations are as follows: *(Major)*

Sunday through Thursday - 9:00PM

Friday and Saturday - 10:00PM

If you are employed you may receive a Work Pass only.

No excuses will be accepted nor will curfew extensions granted by telephone. If you fail to contact us within 24 hours concerning your whereabouts, you will be deemed as "AWOL" and you will lose your bed space.

2. There are three types of passes available at PATH.

Work Pass: All residents who work past curfew hours must request a work pass (in advance) daily from staff indicating what time they will return. If unexpectedly asked to work late, a work pass may be granted by telephone. All requests for work passes will be verified. On a work pass, give yourself sufficient time to return to P.A.T.H. on a timely basis.

Late Pass: Late passes are issued only to those who are working full-time. Late passes issued for non-working reasons to be out past curfew are limited to (TWO PER MONTH) per resident. **Requests for a late pass must be made to your assigned caseworker.** Other staff or caseworkers cannot issue you a late pass.

Overnight Pass: Overnight passes are issued only to those who are working full-time and under very limited circumstances per contractual agreements. **Requests for an overnight pass must be made to your assigned caseworker.** Other staff or caseworkers cannot issue you an overnight pass. You may have one overnight pass per month.

FOR ALL PASS REQUESTS: Be sure to receive a pass slip and make certain your name is written in the passbook. If you return late from your pass, you will be in violation of your curfew time on your pass. Again, no excuses for late arrival will be acceptable. **No extensions for late or overnight passes will be granted.** Protect your residency at P.A.T.H. by complying with all curfew regulations and pass requirements. *(Major)*

3. **After overhead lights are out, scheduled at 9:30 p.m., you must be in your own roomette or the lounge area.** No hanging out in the hallways, restrooms, or front desk area. Roomette lights are to be off by 11:00 pm on weekdays and 12:00a.m (mid-night) on weekends. *(Minor)*
4. **ALARMS/CAMERAS/ELEVATOR/MINI BLINDS. Males are prohibited from entering the second floor and females are prohibited from entering the third floor.** All stairwells have alarms and will lock when entered. Windows should never be opened; doing so will cause an alarm to sound. No resident is allowed to tamper with or change the central air/heating controls and mini blinds, if you break it you will be charged for its repair. The use of the elevator is only for those residents who are disabled or in a wheelchair and may only be used with staff in attendance. **In the event the Fire Alarm sounds immediately exit the building to the first floor Madison Street entrance, the Resident Associate will take roll of residents.** *(Major)*
5. **Meals are served as follows:**

Monday through Friday:	Breakfast	5:30 a.m. - 6:30 a.m.
Saturday & Sunday:	Breakfast	5:30 a.m. - 6:30 a.m.
Everyday:	Dinner	6:00 p.m. - 7:00 p.m.

Residents are not allowed in the kitchen without staff permission, and being present. Only residents performing a chore will be allowed in the kitchen. Sack lunches are available weekdays for all residents. You need staff permission to take a sack lunch out of the refrigerator. You may not take food out of the kitchen during non-meal hours. Late dinners will be provided **ONLY** for those who are at work during dinner hour. You must sign up daily for a late dinner and sack lunch on the posted list. Residents are expected to bus their own meal trays. We cannot meet special diet requests. Any special diet needs, e.g. diabetic, vegetarian, etc. should have been discussed at intake. (Minor)

6. **Food and beverages are permitted ONLY in the dining room and kitchen.** Food and beverages may not be stored in rooms or roomettes. Food and beverages are not permitted in the T.V. lounge area. Any food stored in applicable community refrigerators must be contained in a plastic box marked with the resident's room or roomette number. **No prepared food is to be brought into the facility.** (Minor)
7. **Residents are expected to keep their roomettes clean and neat.** Beds must be made by 8 a.m. daily. Nothing should be stacked on beds (except your blankets) or on the floor. The lamp is not a hanger for your clothes. Do not hang anything on the lamp. **Never** place any item(s) on roomette shelves. Your personal belongings must be put in the drawer underneath your bed. Towels should be put on hooks provided or be on a hanger. **You may not write, pin, tape, and nail, etc., ANYTHING on the walls of your roomette or individual room.** A bulletin board is provided for this purpose. You are not allowed to rearrange furniture in your room/roomettes due to fire code compliance. Doors are never to be locked, and door windows are never to be covered.

Due to the limited living space, residents may not collect clothing and other excessive amounts of personal belongings. All residents are allowed one suitcase or two bags. There are weekly room inspections, and during massive cleanup day. (Minor)

***Locked doors will be upgraded to a Major infraction.**

8. **All residents are assigned to a daily in-house work detail. You are required to complete your detail promptly, with diligence, and to report its completion to staff on duty.** You may not switch with or pay another resident to do your detail. If there is a problem about doing a detail due to work, school, appointments, or illness, you must notify staff in advance so we can accommodate your schedule. We will require verification of such commitments. You cannot skip work details to attend religious services. Such services are held throughout the day and therefore do not constitute a scheduling commitment. Residents are expected to volunteer to fill in, if necessary. **EVERYONE MUST COMPLETE HIS/HER ASSIGNED CHORE.** If you do not complete your chore, you may not participate in this program. Monday-Friday details must be completed by 7:45 a.m. and on weekends, 8:30 a.m. All evening kitchen, dishes, dining room and trash details must be completed by 7 p.m. Residents may not leave or get passes until details are completed and checked by staff. The television will remain off until all the work details are completed. (Minor)
9. **All residents who are not employed FULL-TIME (and ineligible/not receiving SSI/SDI/SSDI benefits) must enroll and participate in the Pathfinders Job Center program daily (8:00 a.m. to 4:00 p.m.) until they have secured a full-time job.** Audience participation and/or day labor are not allowed. Those who are employed part-time, 30 hours or less; must participate in Pathfinders Job Center. If after 30 days you have not been actively seeking employment you may be asked to leave the program. All residents must notify their Case Manager or Employment Associate when they have an appointment that would prevent them from participating in PATHFinders on any given day. New residents see orientation schedule for enrollment in Pathfinders Job Center. Any exceptions to this rule must be approved by the assigned Case Manager or Management, or by contractual agreements. See staff if you have any questions. (Major)

Residents who do not have employment goals, and who are eligible or receiving SSI/SDI/SSDI must apply for relevant benefits and participate in an approved Day Program. Day Programs consist of community agencies that offer workshops and quality of life programs (i.e., soft skills, living

skills, and medication management). See your Case Manager for approved referrals. Once referrals are made, residents must attend their Day Programs daily Monday thru Friday 8:00-4:00.

Staff will verify employment of residents. Residents who enter the program with employment will be issued a job verification form, which will be verified by staff. Bus tokens, when available, are issued for up to five days to residents who have secured employment. They must be requested from the Program Manager or Intake Specialist Monday through Friday, 8 a.m. - 4 p.m. Tokens needed for weekends or Monday morning should be requested on Friday. Requesting bus tokens is the responsibility of residents. Pathfinder participants can get bus tokens for job search activities from the Pathfinders Job Center staff.

10. **There is a MANDATORY New Client Orientation that all new residents must attend to review PATHWAYS RHC House Rules and discuss with staff. There will be no exceptions to missing this orientation, and it is understood that placement in the program is contingent to attending this orientation.** (Major)
11. **There is a MANDATORY house meeting for all residents every Tuesday between 7:00 p.m. – 8:30 p.m.** If working during this time, residents are required to arrange to attend this meeting at least once, early in their residency. Others MUST attend EVERY week. If you are having difficulty getting off work, see your caseworker. Any resident working during the Mandatory House meeting will be allowed to leave the building with their work pass. (Major)

Case Management Meetings. Each resident will be assigned a weekly case management meeting. Appointment times can be found on the staff office door and the front desk. New residents must attend a mandatory orientation with their assigned Case Manager on the day of their intake. If residents are working during their assigned time they must see their case manager and re-schedule the meeting. There will be no excuse for missing case management meetings. (Major)

Evening Workshops. Evening Workshops such as; Budgeting, Life Skills, Anger Management, Self-Esteem, Big Book, Relapse Prevention, and others offer you tools for independent living. You and your case manager will choose certain combinations depending on individual needs. You must participate in one workshop per evening when offered. See your case manager if working and for Workshop schedule. (Major)

For the first thirty (30) days in the program you must attend a weekly in-house AA, NA, or CA recovery meeting. If you are in recovery, you will be required to continue these in-house/out side meetings and obtain a sponsor after your first thirty days. All residents are required to attend each type of in-house workshops at least once and may attend more. There is no acceptable excuse (except illness) for non-attendance at required AA, NA, or CA recovery meetings. (Major)

12. **Residents mandated to attend on-site and off-site meetings as part of their casework plan must attend as scheduled and return signed verification of attendance forms to their assigned caseworker.** All residents are required to attend each type of on-site workshop at least once, and may attend more often. These groups are designed to further your re-entry plans. (Major)
13. **Once you secure a source of income (entitlement, benefits, job, etc.) you are REQUIRED TO OPEN A SAVINGS ACCOUNT.** If working full-time or part-time you must save 80% of your weekly income. Expenditures will be allowed for transportation and spending money. If your only source of income is an entitlement benefit, then you must save the entire check. Staff verifies income source paydays, and deposits weekly. (Major)

Deposits must be made personally and savings passbooks updated regularly for review by staff. Checking accounts are NOT acceptable-only certified money orders. You should keep copies of money order numbers because we will not accept any excuses, e.g. theft, loss, for your not being able to show us current and past money orders. (Major)

Special expenditures and withdrawals from savings can ONLY be done with PRIOR APPROVAL FROM THE MANAGEMENT TEAM. If you need help with creditors, see staff. Remember – your purpose for being here is to save money toward independent living. (Major)

14. You are scheduled to do your personal laundry once a week. Do not do your laundry during someone else's time slot. The laundry is available for general use on weekends. Machines, laundry supplies (when available), and an iron are available for your use, **ONLY in the laundry room**, at no cost to you. The on-site laundry facility is only available as a supplement to your regular laundry regimen and is not available for all laundry needs. Laundry may only be done from 4-10p.m Monday – Friday and 7 – 10p.m. on weekends. (Minor)
15. **House linens - sheets and pillowcase - must be turned in to staff by 7:00 a.m. every Thursday.** You will be given clean linens at that time to replace those you turn in. You are not to wash these items yourself, except in emergencies. You are to turn in linens weekly and not sleep with dirty items. Do not remove linens from the facility. (Minor)
16. **All Residents, except those working at night or ill, are expected to awaken daily between 5:45 and 6:00 a.m.** If you need to awaken earlier, put your name on the wake-up list on the reception desk. Staff will only awaken you once - it is your responsibility to get up. If you arrive late or awaken early, please show consideration for other residents and do so quietly. Talking loudly that is disruptive is **NEVER ALLOWED** in the roomette dorm. If you are ill you must report the illness to your assigned Case Manager for clearance and a plan on how to address your illness. (Minor)
17. **Personal Hygiene. All residents must shower on admission and daily thereafter.** You are responsible for your own personal hygiene. If needed, personal items (shampoo, soap, deodorant, razors, etc.) may be available at no cost to you. Ask the staff. (Minor)
18. **You are not to sleep in street clothing**, but must be clothed (e.g. nightgown, T-shirt, shorts, p.j's, etc.) while sleeping. You should not walk around the facility with bare feet. All shorts and women's skirts must come down to your knee. (Minor)
19. **You may not walk around the facility with bare feet.**
20. **All shorts and skirts must come down to close proximity of the knees.**
21. **You are permitted to have medication prescribed for you by a doctor, if it is registered and checked in.** Upon entry of program give staff the information regarding medications immediately. Any non-registered medication that is found will be considered contraband. Over the counter drugs, such as cough and cold medications, must be registered and checked in to be included for your file. Do not share medication with others. P.A.T.H. staff will not withhold or dispense medications of any kind, including but not limited to, aspirin. All medication will be signed out to residents upon request. (Major)
22. **Residents may not be on their beds everyday Monday -Friday from 8:00am to 4:00pm.** An exception is made for those who work at night and have their work schedule on file, or those under certain contractual agreements. They may have eight hours in bed to sleep. Residents who feel ill should notify staff immediately and ask for a medical referral. If a doctor provides written notice that you must stay in your bed, you will be permitted to do so. (Minor)
23. **Residents are not to enter anyone else's roomette or individual rooms.** (Major)
24. **No electrical appliances such as T.V., DVD and portable radios, or any device that emits sound are allowed in your roomette.** Residents are only allowed to charge cell phones in rooms or roomette and not utilized phones in the facility. (Minor)

25. **The lounge (TV area) is open 4 p.m. to 11 p.m. daily.** The television is available in the lounge Monday through Thursday, 4 p.m. to 11:00 p.m. and Friday and Saturday from 8:00 a.m. to 12 midnight on weekends. Movies are allowed only on Friday, Saturday and Sunday afternoons. The lounge will be closed when it is being cleaned. Visiting other residents within the program is only permitted in the lounge and dining room areas. *(Minor)*
26. **Smoking is prohibited in the facility.** Smoking is only permitted at the bottom of the stairs in the parking gated area, **no smoking on the stairs.** No hanging out on the 3rd floor stairs. All other times, you must take a walk away from the facility. *(Major)*
27. **Residents may not have visitors at the P.A.T.H. Center.** Please meet your visitors away from our building and our community. *(Major)*
28. **There is a client phone at the front desk RA station.** Residents may use the phones in PATHFinders and Access Center during normal business hours (Mon-Friday 7:30am to 4:30pm). All residents may give the PATHWays front desk phone number for business messages only such as; doctor, job, emergencies.
29. **You may not park your car on the P.A.T.H. parking lot.** *(Major)*
30. **You may not loiter or congregate in front of the building or neighboring buildings. Security will call the police on all loiterers.** Respect your own goals as well as our neighbors and our community. Your guests may not meet you here, visit you here, or park on PATH property. If you own a car you have to park on the street. *(Major)*
31. **No pets are allowed in the facility.** *(Major)*
32. **Residents may not be in offices or kitchen areas without staff approval.** *(Major)*
33. **All residents must secure California photo identification.** Ask your Case Manager for help. *(Major)*
34. **Staff may inspect all bags and packages brought in and out of our premises.** Staff may conduct random search of residents' belongings and drawers. *(Major)*
35. **Any resident that has signed a Parental Responsibility Agreement will abide by that agreement.** *(Major)*
36. **Personal Conduct/Insubordination/Personal Misconduct:** It is expected that all residents will maintain appropriate interactions with staff members, and other residents in PATHWays RHC. Residents must adhere to direction given by staff at any point in time to appropriately mitigate/solve immediate situations. Acts of insubordination/personal misconduct include but are not limited to the following: *(Major)*
 - a. Not following and/or ignoring direction given by staff
 - b. Yelling, cursing, insistent arguing with another resident or staff member
 - c. Intimidation and/or threats; whether it is physical or verbal.
37. **When you leave PATHWays RHC, please do not remove P.A.T.H property (dishes, silverware, towels, linens, etc.); take only your belongings with you.** Any belongings left behind will be discarded within 3 days after your exit.
38. **House Repairs.** If a resident notices something that needs repair please report it to a staff person right away.

Violation of any of the following policies will result in immediate termination from PATH:

- **NO WEAPONS ARE PERMITTED** in residents' possession. Check all weapons with the counselor at intake. They will be labeled, stored, and returned to you on your departure or as needed. Please note, however, that P.A.T.H. is not responsible for your personal belongings, including but not limited to weapons. **Weapons include anything that can cause harm or injury, e.g. guns, knives, metal nail files, non-disposable razors, tools, scissors, etc.**
- **NO DRUGS, ALCOHOL, or RELATED PARAPHERNALIA ARE PERMITTED** on you, in you, or in the facility at any time. Total sobriety is a must at P.A.T.H.
- **No smoking inside the facility.**
- **Respect each other's individuality and dignity.** Using loud, obscene, sexually harassing, derogatory, or abusive language will not be tolerated.
- **No fighting.**
- **AWOL status.**
- **Any escalating verbal confrontation.**
- **Purposely damaging or defacing any room or property on site is not permitted.** Protect your home at P.A.T.H. and report any such activity you know of immediately.
- **Do not steal other's belongings.**
- **All residents must complete a referral for TB testing before entering PATH.** Under special circumstances, you may have been allowed to enter PATH before taking a TB test. In that case, you have 24 hours from your intake date to take the TB test. If you do not get a TB test within 24 hours of entering PATH, you will regretfully be asked to exit the program.
- **All behavior that threatens the health, safety, security or welfare of other participants or staff, or interferes with others ability to benefit from our services will not be tolerated.**

In the event of a recommended discharge from PATHWays RHC due to a violation(s) of house rules, the facts involved with the discharge will be reviewed by management. PATHWays RHC management will make the final decision regarding discharge. Discharge recommendations and/or decisions may always be disputed via the Grievance Procedure, which should be written or verbally communicated to their Case Manager or management. If a resident is discharged from the program they will be given referrals and a discharge plan whenever possible.

GRIEVANCE PROCEDURE

If you have a complaint or grievance about your participation and/or treatment in PATHWays RHC please follow the procedure below:

1. Discuss the matter with your Case Manager.
2. If you are not satisfied with the result, request **IN WRITING** a meeting with the Program Coordinator/Manager. Explain your grievance and request a meeting. The Program Coordinator/Manager will schedule a meeting with you as soon as possible, usually within 2-3 days.
3. If you are not satisfied, submit a written request for a meeting with the Program Director. Outline your concerns and why you are not satisfied with you meeting with the Program

Coordinator/Manager. The Program Director will schedule a meeting with you as soon as possible, usually within 2-3 days.

4. If you still are not satisfied, submit a written request for a meeting with the Director of Programs and outline your concerns. Explain why you were not satisfied with the meeting with the Program Director. Again, a meeting will be scheduled with you as soon as possible, usually within 2-3 days. The decision of the Director of Programs or other PATH Senior Management Team will be final. You will be given a written response to your concerns.

In the event of a grievance as to termination, the termination will remain in effect until all procedures have been followed and a final resolution has been made. You will be provided with referrals to other shelters on termination. Any and all issues concerning your residency will be handled fairly, promptly and efficiently.

PATH provides support for you. These guidelines and your casework plan is geared to saving money, working and getting housing that leads toward self-sufficiency. **YOU CAN SUCCEED!** If you feel you cannot operate within program guidelines, don't ignore them. Let PATHWays RHC know and you will be assisted in getting connected or referred to a more suitable program for you.

Please do not hesitate to provide feedback to PATHWays RHC through the program surveys, evaluation, suggestion box and/or exit interview.

I have received and reviewed the PATHWays RHC House Rules to be reviewed in detail and discussed with staff at the New Resident Orientation scheduled for Friday, ___/___/____. I agree to adhere to all rules and regulations of this policy.

Participant Signature

Date

Staff Witness Signature

Date

Revised 6/18/09

ACCESS INTAKE INTERVIEW

1) GENERAL INFORMATION

INTAKE DATE: _____

SS#: _____ CA ID NUMBER: _____

FIRST NAME: _____ LAST NAME: _____

BIRTH DAY: _____ GENDER: _____

RELIGION: _____ ETHNICITY: _____

PAGER: _____ CELL PHONE: _____

E-MAIL: _____

LAST PERMANENT ADDRESSED: _____

DO YOU HAVE A CAR: YES NO IF YES YEAR AND MODEL: _____

REFERRED BY (Agency): _____

REFERRED BY (Case Manager): _____

2) HOMELESS HISTORY

WHAT CITIES HAVE YOU LIVED IN THE PAST 6 MONTH:

☐ Antelope Valley	☐ Inglewood	☐ Santa Monica	☐ West LA area
☐ Beverly Hills	☐ LA	☐ South Bay	☐ West Hollywood
☐ Culver City	☐ LA County	☐ South Central	☐ Out of State
☐ Downtown LA	☐ Hawthorne	☐ San Fernando Valley	☐ Hollywood
☐ Long Beach	☐ San Gabriel Valley	☐ Other City: _____	

HOW LONG HAVE YOU BEEN HOMELESS: _____

REASON FOR BEING HOMELESS:

☐ Unemployment / No income	☐ Family / Room mate dispute	☐ Incarceration
☐ Low Income	☐ Domestic Violence	☐ Out of foster care system
☐ Drug/Alcohol/Gambling	☐ Significant relationship ended	☐ Relocated
☐ Psych / Emotional Problems	☐ Cut off from welfare	☐ Other Reason

3) WORK, EDUCATION AND FINANCES HISTORY

CHECK IF CLIENT IS WORKING FULL-TIME PART-TIME

IF NOT WHEN WAS CLIENT'S LAST FULL-TIME JOB: _____

OCCUPATIONAL INTERESTS: _____

LONG TERM OCCUPATIONAL INTERESTS: _____

EMPLOYER: _____

ADDRESS: _____

SUPERVISOR: _____ START: _____ END: _____

STARTING SALARY: _____ ENDING SALARY: _____

SOURCES OF INCOME:

☐ NO RESOURCES	☐ GENERAL ASSISTANCE
☐ VETERAN BENEFITS	☐ FOOD STAMP
☐ UNEMPLOYMENT INSURANCE	☐ CHILD SUPPORT
☐ HOUSING ASSISTANCE	☐ EMPLOYMENT ONLY
☐ TEMPORARY ASSISTANCE TO NEEDY FAMILY	☐ EMPLOYMENT PLUS OTHER SOURCES
☐ SOCIAL SECURITY	☐ SSI
☐ PENSION	☐ SSDI

AVERAGE INCOME: _____

HIGHEST GRADE COMPLETED: _____ MAJOR COURSE: _____

SCHOOL NAME: _____

ADDRESS: _____

NO. OF YEARS: _____ END DATE: _____

CERTIFICATE / DEGREE: _____

4) MEDICAL AND DRUGS HISTORY

HEIGHT: _____ WEIGHT: _____

MEDICAL INSURANCE: _____

MEDICAL HISTORY: _____

MEDICATIONS: _____

PSYCHIATRIC HISTORY: _____

CHRONIC DISEASES:

☐ Kidney Problems	☐ Ulcers	☐ Epilepsy	☐ Hepatitis A
☐ Bronchitis	☐ Heart Problem	☐ Seizures	☐ Hepatitis B
☐ Asthma	☐ High Blood Pressure	☐ HIV/AIDS	☐ Hepatitis C
☐ TB	☐ Diabetes	☐ STD	☐ Other: _____

CHECK IF ANY PSYC. HISTORY.

WHAT IS/ARE THE DIAGNOSIS? _____

CHECK IF ANY DRUG HISTORY.

HOW LONG SOBER? _____

WHAT KIND OF DRUG(S)? _____

CHECK IF ANY ALCOHOL HISTORY.

HOW LONG SOBER? _____

CHECK IF SEEING A DOCTOR.

WHAT IS/ARE THE REASON? _____

CLINIC AND DOCTORS NAME _____

5) FAMILY AND EMERGENCY CONTACTS

MARITAL STATUS: _____ SPOUSE NAME: _____

FAMILY SIZE: _____ WHERE DOES SPOUSE LIVES: _____

CHILDREN? HOW MANY? NAME AND AGE:

EMERGENCY CONTACT (name, relationship and phone): _____

EMERGENCY CONTACT (name, relationship and phone): _____

6) MILITARY AND CORRECTIONAL HISTORY

VETERAN NON-VETERAN BRANCH OF SERVICE: _____

DATES OF SERVICE: _____ DISCHARGE STATUS: _____

CORRECTIONAL HISTORY (jail/prison, charge, date): _____

ANY LEGAL MATTER (probation, parolee, guide lines, tickets, etc.): _____

Case notes: _____

PATHMall Access Center

RELEASE OF INFORMATION

I _____ DOB: _____ hereby authorize the

PATHMall Access Center Staff:

Located at: 340 NORTH MADISON AVE. LOS ANGELES, CALIFORNIA 90004, 323-644-2216 to release any and all requested information obtained in the course of PATHMall Access Center intake/case management services, to the following:

LAHSA - (Los Angeles Homeless Service Authority) to review files for monitoring purposes.

P.A.T.H. REGIONAL HOMELESS CENTER Service Providers:

- PATHFinders
PATHAcademy
PATHHealth/JWCH Institute, Inc,
PATHWays Transitional Housing
PATH Homeless Court
PATH Hollywood
PATH West L.A.
PATH Glendale
PATH Outreach & HERO
Gateways Hospital and Mental Health Center
Travelers Aid Society of Los Angeles
CLARE Foundation
DPSS
Health Advocates, LLP
Walden House
Public Counsel
S.O.S.
Veterans Administration

Or: _____

The disclosure of information/records authorized herein is required for client linkage to assistance and services. Release of information is valid for 1 year from date of signature.

This authorization gives permission to have information release between the individual and the agencies listed above. I understand that this consent to release information waives any of my rights, currently or in the future, to bring any legal action against the releasing person/agency for any damages caused directly or indirectly by the release of this information.

Client Signature

Staff Signature

Date:

Date:

